

શામી મતુલ ઈખલાસ.

અનુવાદક અને
પ્રકાશક—

મુનશી હામીદમીયાં ડોસામીયા.

૧૫ ૨૦
માર્ચ, ૧૯૨૦.

૬૬
ફેબ્રુઆરી, ૧૯૭૧.

મળવાનું કે કાળું—

અનુવાદક અને પ્રકાશક પાસેથી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૬૩૮

વર્ગીકૃત

પુસ્તકનું નામ શામળાનુક્રમ ૬૫૫૫૨૧

વિષય ૨/૬૭૭૫૭૨/૬૦૫૫૭૨

શમીમતુલ ઇખલાસ.

ઉર્દૂમાં લખનાર:—

સૈયદ અબદુલઅઝીઝ અહેમદ તિરમીઝી.

કોડાજહાનાબાદ, જ. ફતેહપુર.

અનુવાદક અને પ્રકાશક

મુનશી હામીદમીયાં હોસામીયાં

જાનપુર સૈયદવાડા—અમદાવાદ.

હી. સ. ૧૩૩૮

ઈ. સ. ૧૯૨૦

પ્રત. ૨૦૦૦

મૂલ્ય ૦-૬-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૮૬૩૮

ધર્મ વિજ્ઞાન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં હીરાલાલ વસંતદાસે છાપી.
૪૬૩, રીચીરોડ-અમદાવાદ.

ઉર્દુમાં લખનારની પ્રસ્તાવના.

કિતાબ લખવાનું કારણ.

પ્યારા વાંચકો, આજે હું આપની ખિદમતમાં આ નાનકડો રિસાલો રજુ કરું છું. આમ કરવામાં મારી ગરજ એ નથી કે મારું નામ અદખી-યોની ફેહરિસ્તમાં દાખલ થાય. અથવા લેખકોની હારમાં મારું નામ દાખલ થાય. તેમજ મારી એવી પણ ઇચ્છા નથી કે ઇસ્લામના જુદા જુદા અકીદાવાળા ફિરકાઓમાં કિતના ફસાદની કોઇ નવી શાખા ઉત્પન્ન થાય. તે ઉપરાંત કોઈની નકામી તરફદારી કરવાની, અથવા કોઇનું દિલ દુઃખાવવાની મારી મક્સદ નથી. હું એક સુન્ની છું અને પોતાના અકીદા-ઓમાં ઘણો પુખ્ત (ચુસ્ત) છું. અને હું પણ મારા જિગરમાં મઝહબી જોશ ધરાવું છું. પણ એવી આતશી અસર નહિ કે જે એક નજીવી બાબતમાં લડકી ઉઠે.

“આઝાદેહ રવ હું ઓર મેરા મુસલિક હય મુલેહ કુલ હરગિઝ કલી કિસીસે અદાવત નહિ મુઝે.”

મઝહબી અકાયદ (ધાર્મિક શ્રદ્ધાઓ) તમદુની સાથે મારા જિગર અને મગજમાં આવેલા પણ પુરતો અહેસાસ કાયમ છે કે અમારા અંદર અંદરના ફેરોઈ મતભેદોના અંગે જાતી અદાવતો, અને નજીવી બાબતોમાં મોટા મોટા ઝઘડા ઉભા થવા, અને ધાર્મિક જીરસાના અંગે શીત્તાની આગ લડકી ઉઠવી, તે કામને માટે માત્ર નુકસાનકારકજ નહિ, પણ તેનાથી અમારી તરકકીનો સામાન નાશ પામવાનો, અને દિલ્લી ઉમ્મીદ બાળીને ખાક થઈ જવાનો ગુમાન થાય છે.

“કુહ યાસસે તસકીન દિલે મુઝતર કે હુઝથી ફિર છેડ દીયા હાય તમન્ના કા યુરા હુઆ”

અમારી કામ નાજુદ થઈ જવાનો સામાન પહેલાંથીજ ક્યાં ઓછો હતો ? પરંતુ આ એક માઠીમાંથી નવો ફળુગો ટુટી નિકળ્યો. આજકાલ હિંદુસ્થાનના લગભગ બધા મઝહબી, તસવ્વુરી, અદખી, અખલાકી, સયાસી, અને તમદુની અખબારો, અને માસીકામાં વલીમહમદ સાહેબ ઇસ્માઇલ

સુરૈયા નામના એક ઝંઘપણ ઉમર (વયોવૃદ્ધ) શખ્સના ફિતનો જગાડનારા મજમુનો જોતાં જોતાં જીવ ધરાઈ ગયો. અને હું મારા વધતા જતા જુરસાને કાંઈપણ રીતે રોકી શક્યો નહિ. અને સુરૈયા સાહેબે લડકાંબલી આગ જુઝાવવા માટે ફેટલીક મુદત સુધી સરગરદાન રહ્યો.

આ એક એવું કામ હતું કે જેને માટે મને તે કિતાબની જરૂર પડી કે જે ઓ નુરિશ લકકિલ મુબિનના નામથી ચર્ચાઈ રહી છે. અને જે વોડરા કામના પેશવા મુદલાં તાહેર સૈયુદ્દીને રચેલી છે. આ વાત મને પહેલાંથી માલુમ હતી કે આ ફિરકાના મઝહબી અકીદાઓ ગુપ્ત રાખવામાં આવે છે. અને તેમની કાંઈ મઝહબી શિક્ષણની કિતાબ આમ રીતે બાહ્યમાં વેચવામાં આવતી નથી. તેથી આ પહેલાં મેં કાંઈ પણ વખતે તેમના અકીદા કેવા છે, અને તેમની મઝહબી કિતાબોમાં શું લખેલું હોય છે, તે જાણવાની કાશિશ કરી નથી.

એક તરફ મારી આવી પરેશાની, અને બીજી તરફ મારી સચ્ચાઈની તરફદાર અને ઇન્સાફપસંદ તખીયતનો એવો તકાજો હતો કે પુરતી માહિતી મેળવ્યા વિના આવી તકરારી બાબતપર લખવાનું કાંઈપણ રીતે વાજબી નથી. એમાં કાંઈપણ શક નથી કે આ પ્રકારની નાકામીયો (નિષ્ફળતા) તે પત્રકારો કે જેમણે આ વિષય ઉપર ઇસ્મ વિનાની લાલતમાં કલમ ચલાવી છે તેમને પણ પ્રાપ્ત થઈ છે. પરંતુ મારા દિલે આ વાત કાંઈપણ રીતે વાજબી ન સમજી કે હું પણ અજ્ઞાનતાના અધિકારમાં ડગલે ડગલે કોકરો ખાઉં, અને બનેલી લોકીકત અને મનઝિલે મકસુદથી દુર પડી જાઉં. છેવટે જે શોધ કરે છે, તેને જ્યાંહિરાત મળે છે એ કહેવત પ્રમાણે મારા એક શુભેચ્છક મિત્ર કે જે વોડરા કામના એક ફર્દ છે, તેમણે મારી મુશ્કેલી દુર કરી. એટલે મને પોતાના પેશવા મુદલાં તાહેર સૈયુદ્દીન સાહેબે રચેલી ઓ નુરિશ લકકિલ મુબિન નામની કિતાબ અલિ-પ્રાયને માટે મોકલી આપી. અને તેના પ્રતાપે હું મારી દિલીખવાદિશ અનુસાર આ નાનકડો રિસાલો લખવાનો મવાદ એકત્ર કરી શક્યો.

“કરતા હું જમે ફિર જિગરે લખતે લખત કે
મુદત હુધ હે દાવતે મજગાં કિયે હુએ.”

અહમદ તિરમીઝી અફીઅન્હા.

ઐક્યતા વિષે બે બોલ.

(લખનાર:—મુનશી એચ. ડી.)

આ જમાનો સલાહસંપન્ન અને ઐક્યતાનો છે. હિંદમાં પ્રચલિત થએલા ભિન્ન ભિન્ન ધર્મો, અને ફિરકાઓના અનુયાયીઓ કુસંપરૂપી દૈત્યનો નાશ કરીને, અને માંહેમાંહેના નજીવા મતભેદોનો ત્યાગ કરીને દેશની સામાન્ય ઉન્નતિ માટે લાઘ્યમાં લાઘ્ય મેળવીને પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. તેઓ અરસપરસ બંધુભાવે વર્તે છે. આ પ્રમાણે બંધુભાવ હોવા છતાં તેમનામાં મતભેદ નથી એમનો કદી શકાયજ નહિ. તેમનામાં પણ મતભેદ તો રહેલો છેજ. કેમકે લોકોમાં મતભેદ તો આ વિશ્વની ઉત્પત્તિ કાળથીજ રહેલો છે. એવા સો માણસ પણ ભાગ્યેજ મળી આવશે કે જેઓ એક સરખા વિચારના હોય. બે સઘળા લોકો એક સરખા વિચારના હોય તો આ સંસારમાં મતભેદ જેવું કાંઈપણ બંધામાં આવે નહિ. તેમજ આજકાલ જગતમાં જે અનેક ધર્મપંથો, અનેક સોસાયટીઓ, અને એકજ વિષયની ભિન્ન ભિન્ન કોન્ફરન્સો પ્રચલિત છે; તેને બદલે સમસ્ત પ્રજા એકજ ધર્મની અનુયાયી હોત. અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મપંથો જેવું કાંઈપણ સાંભળવામાં આવત નહિ. એટલુંજ નહિ પણ સમસ્ત વિશ્વની પ્રજા એકજ વિચારની હોઈ તેમનામાં મતભેદ જેવું કાંઈપણ ન હોવાથી તેઓ એક દિલે જગતનું કલ્યાણ કરવામાં પ્રવર્તે થાત. પણ હાલમાંજે તેમ ન હોવાથી જગતના લોકો ભિન્ન ભિન્ન સમુદાયમાં વહેંચાઈ ગયા છે. અને પોતાને અમુક વર્ગ કે અમુક દેશની વ્યક્તિ તરીકે ઓળખાવે છે. કોઈ કહે છે કે અમે યુરોપીઅન છીએ, કોઈ કહે છે કે અમે એસીઅન છીએ, અને કોઈ કહે છે કે અમે આફ્રિકન છીએ. આ પ્રમાણે કહેનારાઓ, પોતાના આવા વિચારોને તિલાંજલી આપીને બે એમજ માની લે કે અમે એકજ પુદ્ગલના બનાવેલા બંધા હોવાથી અરસપરસ ભાઈ છીએ. તેમજ એકજ રસ્તે આવ્યા છીએ. અને એકજ રસ્તે જનાર છીએ; એવી શિક્ષા ગ્રહણ કરીને બે તેઓ અરસપરસ ભાતૃભાવ દર્શાવીને જનકલ્યાણ કરવાનું પોતાનું કર્તવ્ય સમજે તો આ વિશ્વમાં લડાઈ ઝઘડાનો અંતજ આવી જાય. અને સમસ્ત પ્રજા એક એક સુખ સંપત્તિમાં આનંદથી પોતાનું આયુષ્ય વીતાડે. અરે એટલુંજ નહિ પણ જગતમાં લડાઈ ઝઘડાનું નામ માત્ર પણ રહે નહિ. અને તેમ કરવાથી જનકલ્યાણ સાધિત થઈને

જગતની આબાદી વધે. અને કળા કૌશલ્યમાં વધારો થાય એ નિસંદેહ છે. પણ ન્યાં સુધી જનસમુહમાં કુસંપ દુર થયો નથી, ત્યાં સુધી તેમ થતું કેવળ અશક્ય અને આકાશ કુસુમવત્તજ ગણાય. નજીવા મતભેદમાંથી પણ કેટલાક પ્રસંગે અનેક નવીન ઝઘડાઓ પ્રગટી નિકળે છે. અને માઠા સ્વરૂપે પરિણમે છે. મતભેદમાંથી કુસંપ ઉત્પન્ન થાય છે. અને તેના ઘણા માઠા પરિણામ નિપજે છે. કુસંપે દુનિયામાં શું નથી કર્યું? આ વિષે જો સૂક્ષ્મદષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો સત્વર જણાઈ આવશે કે દુર્દાત કુસંપે જનસમુહનું અનિષ્ઠ કરવામાં કાંઈપણ મળ્યા રાખી નથી. કુસંપના અંગે ભાઈએ ભાઈનું, પિતાએ પુત્રનું, અને પુત્રે પિતાનું રક્તપાત કરવામાં પાછું ફરીને જોયું સરખું પણ નથી. અરે એટલુંજ નહિ પણ તેણે અનેક પ્રજાઓની સદંતર પાયમાલી કરી નાખી છે. આ વિષય સાથે સંબંધ ધરાવતા અનેક ઉદાહરણો આપી શકાય તેમ છે. પરંતુ ઇતિહાસના વાંચકો તત્સંબંધે સુપરિચિત અને જ્ઞાતા હોવાથી તે વિષે વધુ ઉદાપોહ કરવાનું કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. ઓ પિશાચસ્વરૂપ કુસંપ ! ઓ દુષ્ટ રાક્ષસ ! તેં જનસમુહનું અનિષ્ઠ કરવામાં કાંઈપણ મળ્યા રાખી નથી. અરે એટલુંજ નહિ પણ તેં દુનિયાની પાયમાલીજ કરી નાખી છે. તારા વડે, હા તારાજ વડે રત્ન સમાન અનેક વીરો અકાળે આ જગતનો ત્યાગ કરી ગયા છે. અને તારા વડેજ અનેક જગદીપકો ઉપા પહેલાંજ ઝોળવાઈ ગયાં છે. જેના ઉપર સ્વકુટુંબ, સ્વસાતિ, અને સ્વદેશખંધુઓની ઉન્નતિની આશા અવલંબી રહેલી હતી, તેવા આશાના કિરણરૂપી અને દિનકર સમાન અનેક જનકલ્યાણુકારી જીવો મૃત્યુને શરણુ થયાં છે. અર્થાત મૃત્યુપ્રાય થઈને આ જગતમાંથી વિનિષ્ટ થઈ ગયાં છે. ભલે, બુદ્ધિહીન અને કામ, ક્રોધ મોહ, મત્સરના ગ્રાસમાં સપડાયલી વ્યક્તિઓ તને પોતાના ઇષ્ટ મિત્રરૂપે ગણતી હોય પણ બુદ્ધિશાળી અને સદ્ગતારી વ્યક્તિઓ તો તને પોતાના કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ અને પ્રાણુ વિદ્વાતક શત્રુ સમાનજ ગણે છે. જેણે તારો સ્વીકાર કર્યો તેનું તો તે નિકંદનજ કાઢ્યું છે. એટલુંજ નહિ પણ તું તારા પગલે ચાલનાર વ્યક્તિને કેવળ અંધ બનાવી દે છે. આ કારણથી માત્ર વૈર, વૈર, અને વૈર સિવાય તેને બીજું કાંઈપણ દેખાતું નથી. અને પરિણામે પોતાના વૈરાગિમાં પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીને બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે. અને પોતે પણ વૈરાગિમાં બળી મરે છે. હવે તો તું જનસમુહનો પીછો છોડે તો સાઈ, કે જેથી જગતનું કલ્યાણુ થાય, લોકોની આબાદી વધે, અને કળા કૌશલ્યમાં વધારો થાય.

લોકોમાં મતભેદ હોવાના અનેક કારણો છે. તેમાંના મુખ્ય આ છે.

ભિન્ન ભિન્ન ધર્મપંથો, અને આચારવિચારોની વિરૂદ્ધતા. જે કે બન્ને પ્રકારના મતભેદ સ્વાભાવિક છે, તોપણ પહેલા કરતાં બીજો સહેજમાં દુર કરી શકાય તેમ છે. માત્ર તેને માટે દીર્ઘદષ્ટિથી કામ લેવાની, અને સતત પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. મનુષ્ય માત્રને ખુદાતાલાએ એવા પ્રકારની બુદ્ધિ સમર્પી છે, કે પ્રથમ દષ્ટિએ તેને પોતાનાજ વિચારો અને પોતાનાજ કાર્યો સર્વોત્કૃષ્ટ લાગે છે. અર્થાત મનુષ્ય માત્ર એમજ સમજે છે કે હું જે કાંઈ કહું છું તે સાચું કહું છું. અને બીજી કાર્ષ્ણિક વ્યક્તિ મારી તોલે આવે તેમ નથી. આવી માન્યતાને લીધે તેને પોતાના અંગત સ્નેહીની ગમે તેવી યોગ્ય શિખામણ પણ અયોગ્ય લાગે છે. તેથી તે અસત્યનો ત્યાગ કરીને સત્યને ગ્રહણ કરવાને બદલે વધુ દુરાગ્રહી, અને હઠધર્મી થતો જાય છે. અને પરિણામે ઉભય વચ્ચે ઐક્ય થવાને બદલે મતભેદ દિન પ્રતી દિન વધતોજ જાય છે. પણ જે તેને બદલે સારાસારનો વિચાર કરીને સત્ય વાતનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો તેનું ધણું સાચું પરિણામ આવે એ નિસદેહ છે. એટલુંજ નહિ પણ તેના પરિણામે દિન પ્રતી દિન મતભેદ દુર થઈને ઐક્યતાની ગાંઠ મજબુત થતી જાય. અને છેવટે સર્વોંશે નહિ તો ઘણા અંશે જનસમુહ વચ્ચે ઐક્યતા બંધાય જાય. પણ તેને માટે સતત પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે.

ધાર્મિક મતભેદ હોવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આ જગતમાં ચાલતા પ્રત્યેક ધર્મમાં અનેક વર્ગો પડી ગયા છે. અને પ્રત્યેક વર્ગના સભ્યો પોતાને સત્યના ઉપાસક સમજે છે. અને પોતાની માનિનતાના સમર્થનમાં પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીઓની શ્રદ્ધાઓ ઉપર ખરી ખોટી ટીકા કરીને વિખવાદ વધારે છે. આ પ્રકારનો વ્યવહાર લેખ, ભાષણ, અને પુસ્તકો દ્વારા કરવામાં આવે છે. અને તેવો વહેવાર સતત ચાલુ રહેવાથી ભિન્ન ભિન્ન વર્ગો વચ્ચે વિખવાદ દિનપ્રતિદિન, તેમજ ઉત્તરોત્તર વધતોજ જાય છે. અને પરિણામે ઐક્યતાને બદલે અસપરસ કુસંપ થાય છે. આવી સ્થિતિમાં જે તેમાંનો એક વર્ગ સહનશીલતા ધારણ કરીને પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીની ભૂલ નરમ શબ્દોમાં બતાવી આપે તો તેથી સામાવાળા ઉપર ઘણી સારી અસર થાય, અને તે પોતાની થયેલી ભૂલનો સ્વીકાર કરીને ભવિષ્યમાં પોતાની વર્તણૂંક સુધારે એ અસંભવીત નથી. પણ સહનશીલતા લાવવી ક્યાંથી ? કાંઈ સહનશીલતા ગાંધીની કે ડોસીની દુકાને મળતી નથી કે ત્યાંથી લાવી શકાય. સહનશીલતા દેખાડવાનું તો બાબુએ રહ્યું, પણ સાંપ્રત સમયમાં તો “ શિક્ષા સામે શિક્ષા ” ફેંકવાનો રીવાજ પ્રચલિત છે.

સામે માણસ ગાળ આપે, અને અમે સહન કરીને બેસી રહીએ એ બનેજ કેમ ? આવા વિચારો ઘણીખરી વ્યક્તિઓ રાખતી જણાય છે. અને તેના પરિણામે જે કાંઈએ અમુક વર્ગ ઉપર એક આક્ષેપ મૂક્યો તો તેણે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધી ઉપર દશ આરોપો મૂક્યાજ સમજવા. આવા આવા અનિવાર્ય કારણોને લીધે અંપૂર્ણ ઐક્યતા થતી નથી. અને તેના વિના લક્ષ્યબિન્દુએ પણ પહોંચાતું નથી. આ વિષયનો ઉપાય નથી, એમ તો નથીજ. ન્યારે સઘળા વિષયોનો ઉપાય છે, ત્યારે આનો ઉપાય કેમ ન થઈ શકે વાર ?

અરે ન્યારે ગમે તેવા ગંભીર અને અસાધ્ય વ્યાધિને માટે પણ ઉપચાર નિયત થએલો હોય છે ત્યારે આને માટે પણ ઉપાય કેમ ન હોય ? ખરેખર ! આને માટે પણ ઉપાય તો છેજ, પણ તેને કાર્યદ્વારા યોજવાની અગત્ય છે. અલગત આપણે કોઈને પણ તેના અંતઃકરણની ખાત્રી કરી આપ્યા વિના તેનો ધર્મ, ધાર્મિક શ્રદ્ધાઓ, અને આચારવિચારો બદલવાનું કહી શકીએ નહિ. અને જે કહેવામાં આવે તોપણ ન્યાં સુધી તેને આપણા કથનની પુરેપુરી ખાત્રી થાય નહિ ત્યાં સુધી તે પોતાના આચારવિચાર, અને શ્રદ્ધાઓમાં કાંઈપણ પરિવર્તન કરી શકે નહિ. તેથી આવા કાર્યમાં સફળ થવા માટે પ્રથમ તો આપણે સામા માણસના વિચારો, અને ધાર્મિક શ્રદ્ધાઓથી પુરેપુરી રીતે જાતા થવું જોઈએ. અને તે પ્રમાણે પુરેપુરી માહિતી મેળવ્યા પછી તેને આપણા વિચારો સખળ પુરાવા સહિત બતાવી આપવા જોઈએ. આ પ્રમાણે સતત પ્રયાસ કર્યાથી ઘણા સુધારો થઈ શકે છે. તેમ છતાં જે આપણું ધારેલું કાર્ય સર્વોંશે ન થાય તો એટલું તો અવશ્ય થવાનું કે ઉભય વચ્ચેનો મતભેદ કાંઈક અંશે ઓછો થશે. એટલુંજ નહિ પણ તેને માટે સતત પ્રયાસ ચાલુ રાખવાથી વખતના વહેવા સાથે તેટલો મતભેદ પણ સદંતર દુર થઈ જશે. પણ તેને માટે હતાશ થયા વિના સતત પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. જે કાર્યારંભમાં કાંઈક નિષ્ફળતા મળે તોપણ તેનાથી હતાશ નહિ થતાં પ્રયાસ ચાલુ રાખવો. અને “ભૂટ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણો” અથવા “ફરી ફરીને પ્રયત્ન કરો” ના સુત્રાનુસાર પ્રયાસ ચાલુ રાખવો. આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવાથી છેવટે ન ધારેલું કાર્ય પણ થઈ શકે છે. દુનિઆમાં એવું શું છે કે જે કાળા માથાના માનવીથી ન થઈ શકે ? ખરેખર એવી કાંઈપણ વસ્તુ નથી કે જે મનુષ્યથી ન થઈ શકે. પ્રયત્ન કર્યાથી ઘણીવાર એક અશક્ય વસ્તુ પણ શક્ય થઈ જાય છે. ફ્રાન્સનો વીરકેસરી નેપોલીઅન ખરેખર કહે છે કે “There is nothing impossible in this world; or the word impossible

should be removed from the Dictionary.” અર્થાત્ “અશક્ય જેવું દુનિઆમાં કાંઈપણ નથી અથવા “અશક્ય” એ શબ્દને શબ્દકોષમાંથી કાઢી નાખવો જોઈએ.” મહાન નેપોલીઅનનું અનુકરણ કરીને પ્રયત્ન કર્યાથી એક અશક્ય વસ્તુ પણ શક્ય થઈ શકે છે. આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કર્યાથી ભિન્ન ભિન્ન ધર્મપંથો વચ્ચેનો મતભેદ દુર થઈ શકે છે. આ ઉપાય એકજ ધર્મના વિવિધ વર્ગો, અને ભિન્ન ભિન્ન ધર્મપંથો માટે પણ યોગ્ય શકાય. તેને માટે જે કાંઈ કરવાનું છે, તે એજ કે ભિન્ન ભિન્ન ફિરકા, અને ધર્મોના અનુયાયીઓએ અરસપરસની લાગણીને માન આપતાં શીખવું જોઈએ. અર્થાત્ પોતાનું કાર્ય એવી રીતે કરવું જોઈએ કે ધર્માત્મા સચવાય, અને સામાની લાગણી દુઃખાય નહિ. ઇશ્વરી કાનુન, અને રાજ્યના કાયદાનુસાર દરેક ધર્મના અનુયાયીઓને પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપવાનો હક છે. આ વાતનો અસ્વીકાર કોઈનાથી પણ કરી શકાય નહિ. પરંતુ તેની સાથે ઉપદેશકોએ એ પણ સમજવું જોઈએ કે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધીઓ ઉપર ખોટા આક્ષેપો મૂકીને, અથવા તેમના મહાત્માઓને અયોગ્ય શબ્દોમાં સંબોધીને સમસ્ત વર્ગ કે કોમની લાગણી દુઃખાવવાનો કોઈને પણ હક નથી. માટે જે કાંઈ લખવા બોલવામાં આવે તેમાં મુખ્યત્વે કરીને આ બે વિષયો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ કે કોઈ પણ ધર્મ ઉપર ટીકા કરતા પહેલાં કરવામાં આવનારી ટીકા ખરી છે કે ખોટી તેનો બે વાર વિચાર કરવો જોઈએ. એટલુંજ નહિ પણ જે કાંઈ ટીકા કરવામાં આવે તેમાં સખ્યતાથી કામ લેવું જોઈએ. અને સામાની લાગણી દુઃખાય તેવી રીતે વર્તવું જોઈએ નહિ. તેમજ દરેક ધર્મના મહાત્માઓને માનસુચક શબ્દોથી સંબોધવા જોઈએ. આ પ્રમાણે કરવાથી મુખ્ય લાભ એ થાય છે કે ઉભય પક્ષો વચ્ચે પ્રબળ મતભેદ હોવા છતાં બન્નેમાં વિખવાદ નહિ થતાં ઐક્ય જળવાઈ રહે છે. જોકે ધાર્મિક ભિન્નતાને લીધે તેમના વચ્ચેનો મતભેદ સર્વોંશે તો દુર થતો નથી, પણ તેની સાથે એટલું પણ ખરું કે ઉભય વચ્ચે વિખવાદ ઉત્પન્ન થતો નથી. પણ જો તેને બદલે સામાવાળાઓના ધર્મ અને તેમના મહાત્માઓ ઉપર અયોગ્ય હુમલા કરવામાં આવે તો પ્રતિપક્ષીઓ પણ તેનો જવાબ તેવીજ રીતે આપે. અને પરિણામે ઉભય વચ્ચેનો મતભેદ દુર થવાને બદલે તેમની વચ્ચે વિખવાદ વધીને ઝઘડાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે એ સ્વાભાવિક છે. અને તેવી સ્થિતિમાં ભિન્ન ભિન્ન ધર્મપંથો વચ્ચે ઐક્યતા થાય એ આકાશકુસુમવત્તજ સમજવું. માટે દરેક ધર્મ, અને દરેક ફિરકાના અનુયાયીઓએ સુલેહસંપ, અને શાંતિ

જળવાઈ રહે તેવી રીતે વર્તવું જોઈએ. સાંપ્રત સમયમાં એકબીજાની નિંદા અને ખોદણી કરવાનું કામ ધમધોકાર ચાલી રહ્યું છે. અને કેટલાક તો તેનાથી પણ આગળ વધીને અરસપરસના ધર્મ, મહાત્માઓ, અને લોકપ્રિય રાજકર્તાઓ ઉપર તદ્દન કપોળ કદિપત આક્ષેપો મૂકીને, અને અયોગ્ય શબ્દપ્રહાર કરીને લિન લિન પ્રગ્નઓ વચ્ચે ઐક્યતા વધારવાને બદલે ઉલટો વિખવાદ વધારે છે. આ કારણથીજ લિન લિન પ્રગ્નઓ, અરે એટલુંજ નહિ, પરંતુ એકજ ધર્મના જુદા જુદા ફિરકાઓ વચ્ચે સંપૂર્ણ ઐક્ય થતું નથી. આ પ્રકારનો વહેવાર લેખો, ભાષણો, અને પુસ્તકો દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે. અને તેવાં અનેક પુસ્તકો પ્રગટ થઈ ચુક્યાં છે, પણ સ્થળસંકોચને લીધે તત્સંબંધે અત્રે વધુ ઉદાહરણ કરવાનું કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી, તોપણ એટલું તો અવશ્ય કહેવુંજ જોઈએ કે દેશની ઉન્નતિ ખાતર આવો વહેવાર બંધ થવાની અગત્ય છે.

ધણા આનંદ જેવી વાત છે કે હવે લોકો ઉચ્ચ પ્રકારની કેળવણીથી વિભુષિત થઈને ઐક્યતાનો લાભ સમજતા થયા છે. અને તેઓ કુસંપર્ષી દુષ્ટ દૈત્યનો વિનાશ કરવાને વિદ્યારૂપી શસ્ત્ર લઈને જગત્ રૂપી રણક્ષેત્રમાં ઝડપી રહ્યા છે. અને લોકોને ઐક્યતારૂપી અમૃતનું પાન કરાવવા માટે પ્રયત્નશીલ થયા છે. પણ ત્યાંસુધી એક બીજાના ધર્મ, મહાત્માઓ, અને મહાન પુરૂષો ઉપર તદ્દન કપોળ કદિપત આક્ષેપો, અને અયોગ્ય શબ્દપ્રહાર થતો અટકાવવામાં નહિ આવે ત્યાંસુધી સંપૂર્ણ ઐક્યતાની આશા આકાશકુસુમવત્ સમજવી. માટે ઐક્યતાનો પ્રયાસ કરનારાઓએ આ વિષય ઉપર ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ. અને તદ્દનુસાર કાર્યક્રમ ચલાવવું જોઈએ. યુરોપ અને અમેરિકાના લોકોએ આ દિશામાં યોગ્ય સુધારો કરવાનો પ્રયાસ આરંભ્યો છે. અને ત્યાં આપણા ભારતવર્ષની પેઠે અનેક ધર્મો પ્રચલિત ન હોવાથી તેઓ પોતાના પ્રયાસમાં દિન પ્રતિ દિન વિજયપૂર્વક પ્રગતિ કરતા જાય છે. પણ આપણા ભારતવર્ષમાં અનેક ધર્મો પ્રચલિત હોવાથી, અને એક બીજા વચ્ચે “ઉદર ઘિલાડી” જેવો વહેવાર હોવાથી આપણે ઐક્યતાની દિશામાં જોઈતી ઝડપે અથવા તિવ્રતાથી પ્રયાણ કરી શકતા નથી. આ દિશામાં સુધારો ન થઈ શકે એવું કોઈએ એક ક્ષણ માત્ર પણ માની લેવું જોઈએ નહિ. પ્રયત્ન કરવાથી શું થઈ શકતું નથી ? ખરેખર, પ્રયત્ન કરવાથી મંધુ થઈ શકે છે, પણ તેને માટે સતત પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. અને તેમ કરવામાં આપણો ધ્યેય અથવા લક્ષ્ય બિંદુ ઐક્યતા પ્રત્યે હોવો જોઈએ. અને કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં

ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાઓ વચ્ચે મતભેદ શા કારણથી ઉપસ્થિત થયો છે, તે જાણી લેવું જોઈએ. અને તે પ્રમાણે કારણ જાણ્યા પછી મતભેદ દૂર કરવાનો ઉપાય યોજવો જોઈએ. આ પ્રમાણે કરવાથી જો કદાચ મતભેદ સર્વાંશે દૂર નહિ થાય, તોપણ મતભેદને અંગે પ્રમંજોપાત જે ગંભીર બન્યો અને છે તેના ઉપર અંકુશ મૂકાશે. અને છેવટે ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાઓ વચ્ચે ઐક્ય થશે. અલગત ભિન્ન ભિન્ન પ્રજાઓ વચ્ચે ધર્મની ભિન્નતાને અંગે જે ભેદ રહેલો છે, તે તો સર્વાંશે દૂર કરી શકાયજ નહિ. કેમકે જ્યાં ધર્મજ જુદો રહ્યો ત્યાં સંપૂર્ણ એકમતની આશા ક્યાંથી રાખી શકાય ? તોપણ તેમના વચ્ચે ઐક્ય ન થાય એમ તો નથીજ. આ પ્રકારનો આશય સાધિત કરવા માટે, અથવા તેવા કાર્યની સાધનાથે આ વીત ઉપર ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ કે પોતાના ધાર્મિક શિક્ષણને અંગે સામા માણસની લાગણી દુઃખાવવી ન જોઈએ. અલગત, આપણે કોઈને પણ તેના ધર્મનું શિક્ષણ આપતાં અટકાવી ન શકીએ. પણ દેશોન્નતિ, અને ઐક્યતાની ખાતર તેના તરફથી એટલી આશા તો અવશ્ય રાખી શકીએ કે તે પોતાના પંથની સચ્ચાઈના સમર્થનમાં સામાવાળાના ધર્મ ઉપર જે કાંઈ ટીકા કરે, તેમાં ગેરવાજબી જેવું કાંઈપણ હોવું ન જોઈએ. તેમજ વાજબી ટીકા કરતી વખતે પણ સભ્યતાથી કામ લેવું જોઈએ. અર્થાત સામાવાળાના ધર્મ અને તેની ધાર્મિક શ્રદ્ધાઓ, ઉપર અયોગ્ય શબ્દ પ્રહાર, અને તદ્દન કપોળકલ્પિત આક્ષેપ કરવા ન જોઈએ. તેમજ કોઈપણ ધર્મના મહાત્માઓને અયોગ્ય શબ્દોમાં સંબોધવા ન જોઈએ. એટલુંજ નહિ પણ તેમના વિષે જે કાંઈ લખવા બોલવામાં આવે તેમાં માનસુચક શબ્દો પ્રયોગ કરવાનું ભૂલી જવું જોઈએ નહિ. આ પ્રમાણે વર્તવાથી કાંઈ કોઈના હક ઉપર ત્રાપ પડવાનો નથી. અર્થાત પોતાના ધર્મની સત્યતા પ્રદર્શિત કરવાનો, અને બીજા લોકોને પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપવાનો જે હક પ્રત્યેક ધર્મના અનુયાયીઓને પ્રાપ્ત થયેલો છે, તેના ઉપર કાંઈપણ અંકુશ મૂકાશે નહિ. તેમનો તે હક તો કાયમ રહેશેજ. એટલુંજ નહિ પરંતુ ઉપદેશમાં ઉપર પ્રમાણે સાવચેતી રાખવાથી પ્રમંજોપાત ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે અરસપરસ અયોગ્ય ટીકા કરવાથી, અથવા એક બીજાના ધર્મ ઉપર તદ્દન કપોળકલ્પિત આક્ષેપ મૂકવાથી કુસંપ ઉત્પન્ન થઈને કેટલાક નહિ ઇચ્છવા જોગ બનાવો બને છે તે બનશે નહિ. પણ તેને બદલે ધર્મની ભિન્નતાને અંગે ધાર્મિક મતભેદ કાયમ રહેવા છતાં પણ તેમના વચ્ચે સુમેલશાંતિ જળવાઈ રહેશે. આ પ્રમાણે જુદા જુદા ધર્મવાળાઓ વચ્ચે ધાર્મિક મતભેદ હોવા છતાં

પણુ ઐક્ય થાય એ કાંઈ ઓછો લાભ કહેવાય નહિ. પ્રત્યેક ધર્મના અનુયાયીઓને નિજ ધર્મની પ્રગતિ અર્થે ઉપદેશ આપવાનો હક છે. અને તે કામ સામાવાળાના ધર્મ ઉપર ટીકા કર્યા વિના ભાગ્યેજ થઈ શકે. જે તે પ્રમાણે કરવામાં ન આવે તો શ્રોતાઓ ઉપર તેની કાંઈપણ અસર ન થાય. તેથી પોતાના ધર્મની સચ્ચાઈ બતાવવા માટે સામાના મતનું ખંડન કરવું પડે છે. અર્થાત સામાવાળાના ધર્મ કરતાં પોતાનો ધર્મ સારો છે. એમ બતાવવું પડે છે. જે આ પ્રમાણે સમાના મતનું ખંડન કરવામાં ન આવેતો શ્રોતાઓ ઉપદેશકનો ઉપદેશ કેવી રીતે ગ્રહણ કરે? કેમકે દરેક માણસ પોતાના ધર્મને સત્ય માને છે. જે આપણે કાંઈ અત્તાન માણસને પણ પૂછ્યો કે ભાઈ, આ દુનિયામાં ચાલતા સઘળા ધર્મોમાં કયો ધર્મ સારો છે? ત્યારે તે પોતાનોજ ધર્મ સારો બતાવશે. વસ્તુસ્થિતિ આ પ્રમાણે હોવાથી ઉપદેશકોને પોતાના ધર્મની સત્યતા બતાવવા માટે સામાવાળાના મતનું ખંડન કરવું પડે છે. જે આ પ્રકારનો વહેવાર અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો તે ભાગ્યેજ સફળ થઈ શકે. કેમકે જનસમુહ જુદા જુદા ધર્મોમાં વહેંચાએલો હોવાથી તેમના વચ્ચે ધાર્મિક મતભેદ રહેલો હોય છે. આ કારણથી સઘળાના વિચારોની એકતા થઈ શકતી નથી. અને તેમાં કુદરતનોજ હાથ છે. જે ખુદાતાલાની ઈચ્છા હોત તો જનસમુહ જુદા જુદા ફિરકા અને જુદા જુદા ધર્મોમાં વહેંચાઈ જવાને બદલે એકજ ધર્મમાં હોત. આ કાર્ય માત્ર ખુદાતાલાથીજ થઈ શકે છે. અને તેની સલાયતા વિના મનુષ્ય-પ્રયત્ન કોટિ ઉપાયે પણ સફળ થઈ શકે નહિ. તેથી સઘળા ધર્મના અનુયાયીઓને એકજ ધર્મમાં લાવવાનું કાર્ય માત્ર અસંભવીતજ નહિ પણ સર્વાશે અશક્ય છે. હા ! પણ સતત પ્રયાસ કરવાથી એટલું તો અવશ્ય થઈ શકે છે કે થોડા ઘણા માણસો! પણ ઉપદેશકના પંથમાં ભેળાય. પણ તેને માટે ઉપદેશકને પોતાના કથનના સમર્થનમાં સામાના મતનું ખંડન કરવું પડે છે. અને તે ઓછો વધતે. દરેક ધર્મનો રીવાજ છે. જે આ પ્રકારનો વ્યવહાર સમ્યક્તાપૂર્વક ચલાવવામાં આવેતો એક બીજા વચ્ચે વિખવાદ નહિ થતાં ઐક્ય જળવાઈ રહે. પણ તેને બદલે કેટલાક ઉપદેશકો સામાવાળાના ધર્મ ઉપર સખ્ત શબ્દોમાં ટીકા કરે છે. એટલુંજ નહિ પણ તેના મહાત્માઓ ઉપર પણ અયોગ્ય લુમલા કરે છે. આવી અયોગ્ય વર્તણૂકનું પરિણામ એજ આવે છે કે સામાવાળાઓ પણ તેનો જવાબ તેવીજ રીતે આપે છે. તેથી ધાર્મિક મતભેદ દુર થવાનું તો બાજુએ રહ્યું, પણ તેને બદલે ઉલટો વિખવાદ

ન્ધીને પ્રસંગોપાત નહિ ધચ્છવા જોગ બનાવો પણુ બને છે. પણુ જો તેને બદલે સભ્યતાપુર્વક કામ લેવામાં આવે, અને અરસપરસના મહાત્માઓ ઉપર અયોગ્ય શબ્દપ્રહાર કરવાને બદલે મર્યાદાપુર્વક ચર્ચા કરવામાં આવે તો સામાવાળાઓ પણુ તેના જવાબ તેવીજ સભ્યતાથી આપે. અને પરિણામે ધાર્મિક મતભેદ હોવા છતાં ઐક્યતા જળવાઈ રહે એ નિસદ્દેહ છે.

હિંદુસ્થાનના હિંદુભાષાઓએ આ દિશામાં યોગ્ય સુધારો કર્યો છે. જો કે તેઓમાં પણુ અનેક ધર્મબંધો છે. અને તેના અંગે તેમનામાં ધાર્મિક મતભેદ પણુ રહેલો છે. પણુ તેઓ પોતાની સામાન્ય ઉન્નતિના વિષયમાં કાંઈપણુ મતભેદ રાખ્યા વિના હાથમંડાલ મેળવીને કામ કરે છે. એટલુંજ નહિ પણુ દેશોન્નતિના કાર્યમાં તેઓ એકજ દિશામાં પ્રયાણુ કરે છે. તેથીજ તેઓની ઉન્નતિ ત્વરાથી થવા પામી છે. તેઓમાં એક નંપ હોવાથી તેઓ એકબીજાને સહાયતા આપવા માટે અહરનિશ તત્પર રહે છે. અને પોતાના ધર્મબંધુને આપત્તિ વેળાએ મદદ આપવાને કદીપણુ ચુકતા નથી. ઉત્તરમાં કાશ્મીર, અને દક્ષિણમાં કન્યાકુમારી જેવા દુરના શહેરોમાં હિંદુધર્મના કોઈપણુ ફિરકા વિરૂદ્ધ કાંઈ અધટિત પગલું ભરાયું હોયતો આખા હિંદુસ્થાનના હિંદુ વર્તમાનપત્રોએ તેના વિરૂદ્ધ પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવ્યાજ સમજવો. તેમજ જુદાજુદા શહેરોમાં પ્રોટેસ્ટ સભાઓ ભરાયલીજ સમજવી. અને ન્યાં સુધી તેમને પુરેપુરો ન્યાય ન મળે ત્યાંસુધી તેઓ પોતાનો પોકાર બંધ પાડતા નથી. આ પ્રકારના એક બે ઉદાહરણુ અને આપવાની જરૂર છે. ઈ. સ. ૧૯૧૮ ની સાલમાં કલકત્તામાં શક ઉપરથી બે હિંદુ રમણીઓને કેદ પકડવામાં આવી હતી, તેની સામે હિંદુઓએ મીટીંગો ભરીને પ્રોટેસ્ટ ઉઠાવ્યો હતો. અને પત્રકારોએ પણુ તે વિષે ઉલ્લેખ કર્યો હતો. એટલુંજ નહિ પણુ ઓ. મી. સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી, અને મી. કામિનીકુમાર ચંદાએ વાઇસરોયની કૌન્સિલમાં તે વિષે પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા. તદુપરાંત બે વરસ પહેલાં રંગુનના એક બરમીઝ અને દેલવાડાના એક જૈન મંદિરમાં કોઈ યુરોપીયન ગૃહસ્થ જોડા પહેરીને જવાથી હિંદુઓએ પ્રોટેસ્ટ સભાઓ ભરીને તેના તેવા અયોગ્ય કૃત્ય સામે વાંધો પ્રદર્શિત કર્યો હતો. તેમજ બંગાળના હિંદુઓએ એક યુરોપીયન પ્રિન્સીપાલને એક હિંદુ વિદ્યાર્થીની મૂર્તિ ફેંકી દેવા માટે માફી મંગાવી હતી. આમાંના બીજા દાખલામાં મુખ્યત્વે કરીને જેવાનું એ છે કે જૈન અને બરમીઝ જેવા બીજા ફિરકાના લોકોને હિંદુધર્મના સઘળા ફિરકાવાળાઓએ મદદ આપી હતી. આ પ્રમાણે અરસપરસ મદદ કરવાથી હિંદુઓ પોતાની ઉન્નતિ ત્વરાથી કરી શક્યા છે.

સરકારી ખાતાંઓ, મ્યુનિસીપાલ બોર્ડો, અને પ્રાંતિક તેમજ વડી ધારાસભામાં તેમની મંજૂર ઊભરાઈ જતી જણાય છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમની પ્રવ્રજકિય સંસ્થાઓ પણ સમસ્ત દેશમાં ઊભરાઈ જાય છે. એ સઘળા વ્યક્તિતાનાજ પ્રતાપ. હિંદુઓ પછી પારસી અને યુરોપીઅનોના દાખલો લઈએ તો તેઓ પણ ધાર્મિક મતભેદનો પ્રશ્ન બાબતે મૂકીને કામની સામાન્ય ઉત્તતિની દિશામાં સાથે સાથે પ્રયાણ કરે છે.

ઉપર બતાવેલી હિંદની બીજી પ્રજાઓ સાથે હિંદનાં મુસલમાનોની સ્થિતિને સરખાવતાં આપણને ખેદ થયા વિના રહેતો નથી. ન્યારે બીજી પ્રજાઓ ધાર્મિક મતભેદ હોવા છતાં કામની સામાન્ય ઉત્તતિની દિશામાં સાથે સાથે પ્રયાણ કરે છે, ત્યારે આપણે એકબીજાની નિંદા કરવામાંજ આનંદ માનીએ છીએ. અને હુનિઆમાં શું બને છે, તેમજ બીજી પ્રજાઓ પોતાના કાયદેસર હકોને માટે કેવી લડત ચલાવે છે તેના તરફ સદંતર બેદરકાર રહીએ છીએ. આવી બાબતોપર લક્ષ આપીએ તો કેવી રીતે ? માંહોમાંહેના ઝઘડાઓમાંથી અવકાશ મળે તોને ? ન્યારે તેવા ઝઘડાઓમાંથી અવકાશજ મળતો નથી, ત્યારે બીજી બાબતો તરફ લક્ષ કેમ આપી શકાય ? આ પ્રમાણે અંદર અંદરના કુસંપને લીધે આપણા જન્મસિદ્ધ હકો, અને આપણા ધર્મને ઘણું નુકસાન પહોંચે છે. અને આપણા માંહોમાંહેના કુસંપનો લાલ લઈને કેટલાક વિધર્મીઓ આપણા પવિત્ર ધર્મ સિદ્ધાંતો, આપણા પૂજ્ય મહાન પુરૂષો, અને આપણા લોકપ્રિય તેમજ ન્યાયપરાયણ રાજકર્તાઓ ઉપર અયોગ્ય પ્રહાર કરવાને ચુકતા નથી. અને આપણે માંહોમાંહેના ઝઘડાઓમાં શેકાયલા હોવાથી તેમને યોગ્ય પ્રતીઉત્તર આપી નહિ શકવાથી અન્ય ધર્માવલંબીઓમાં આપણા પવિત્ર સિદ્ધાંતો વગોવાય છે. આ પ્રકારનો વહેવાર સાંપ્રત સમયમાં દેશના કેટલાક વિભાગમાં ધર્મઘોષકાર ચાલતો જણાય છે. અને કેટલાક વિધર્મીઓ તરફથી આપણા પવિત્ર ધર્મ, આપણા મહાત્માઓ, અને આપણા લોકપ્રિય રાજ્યકર્તાઓ ઉપર લેખો, ભાષણો, અને પુસ્તકો દ્વારા અયોગ્ય હુમલાઓ કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારના અનેક દાખલાઓ આપી શકાય તેમ છે. પણ સ્થળ મંકાવને લીધે તત્ત્ર્યંધે વધુ ઉદાહરણ કરવાનું કાંઈપણ પ્રયોજન નથી. આતો માત્ર આપણી પ્રવ્રજકિય સ્થિતિની વાત થઈ. પણ હવે આપણા માંહોમાંહેના ઝઘડાઓને લીધે આપણા હકોને કેટલું નુકસાન પહોંચે છે તે વિષે પણ કાંઈક ચર્ચા કરવાની અગત્ય છે. અંદર અંદરના આપણા કુસંપને લીધે આપણે દરેક વાતે પછાત છીએ. સરકારી ખાતાંઓ,

ચ્યુનીસીપાલ ઓર્ડો, પ્રાંતિક અને વડી ધારાસભામાં પણ આપણી પછાત સ્થિતિ જણાઇ આવે છે. આપણી વસ્તીના પ્રમાણમાં સરકારી ઓરીસો, ચ્યુનીસીપાલ ઓર્ડો, પ્રાંતિક અને વડી ધારાસભામાં મુસલમાન અમલદાર અને કૌન્સિલરોની સંખ્યા ઘણી નાની છે. આમાં જોકે મતભેદ ઉપરાંત ખ્રીસ્ત પણ કારણ છે. પણ તે સર્વેમાં મતભેદનું કારણ અગ્રપદ છે. જે આપણે ઉદાહરણરૂપે એકાદ જીલ્લાનું રેવન્યુખાતું, અને પોષ્ટખાતું તપાસીએ તો તે ઉભયમાં માત્ર પટાવાળા અને પોષ્ટમેનો સિવાય હલકા પગારના ચાર પાંચ મુસલમાન કારકુનો પણ ભાગ્યેજ જોવામાં આવશે. આપણી આવી સ્થિતિ અન્ય કારણો ઉપરાંત આપણા કુસંપને વધારે આભારી છે. હવે જે આપણે આપણી પ્રગતિય સંસ્થાઓ તરફ લક્ષ આપીએ તો તેમાં પણ આપણે પછાતજ છીએ. દેશમાંની આપણી વસ્તીના પ્રમાણમાં તેમજ ખ્રીજ પ્રગતિઓના મુકાબલામાં આપણે ઘણી થોડી પ્રગતિય સંસ્થાઓ ધરાવીએ છીએ. નતો આપણી પાસે જુદા જુદા વિષયોની હાલત ચલાવનારી સંસ્થાઓ છે, કે નતો આપણે તેવી હિલચાલ માટે પુરતા ફંડ ધરાવીએ છીએ. એટલુંજ નહિ પણ જે પ્રગતિય ઇસ્લામી સંસ્થાઓ હાલમાં અસ્તિત્વમાન છે, તેમાંની કેટલીકતો ફિરકાવાર હોવાથી કામની સામાન્ય ઉન્નતિ માટે તે નકામી છે. આ પ્રમાણે માંહોમાંહેના કુસંપને લીધે આપણે ઘણા નબળા પડી ગયા છીએ. પ્રિય મુસલમાનભાઈઓ ! અને કામના નેતાઓ ! તમે કાંઈ દિવસે આ વાતનો વિચાર કર્યો છે કે આપણી આવી સ્થિતિ શાને આભારી છે ? ખરેખર, જે તમે વિચાર કર્યો હોત તો તમને પણ જણાઈ આવ્યા વિના રહેત નહિ કે આ સંધુ આપણા માંહોમાંહેના કુસંપનેજ આભારી છે. માટે, અંધુઓ ! જાગૃત થાઓ. અને જગ્યા ત્યારથી પ્રભાત ગણીને કુસંપડેખી દૈત્યનો નાંશ કરવા માટે પ્રયત્નશીલ થાઓ. આપણા માંહોમાંહેના કુસંપને લીધે ખ્રીજ લોકો આપણું હાસ્ય કરે છે. અને કેટલાક તો આપણી તેવી સ્થિતિનો લાભ પણ લઈ રહ્યાં છે. ઐક્યતારૂપી જે સુધારસનું પાન એકવાર મુસલમાનો કરી રહ્યા હતા તેનો લાભ આજે ખ્રીજઓ લઈ રહ્યાં છે. અને જે વાતનું એક સમયે ઇસ્લામીઓ અભિમાન ધરાવતા હતા, તેજ વાતનું અભિમાન આજે ખ્રીજઓ લઈ રહ્યાં છે, એ શું ઓછા ખેદની વાત કહેવાય ? જે દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો આવી સ્થિતિ આપણા માટે ઘણીજ શરમ ભરેલી ગણાય. આપણો પવિત્ર ધર્મ ઇસ્લામ આપણને ઐક્યતાનો ઉપદેશ આપે છે. અરે એટલુંજ નહિ પણ તે ઐક્યતાના પાયા ઉપરજ રચાયેલો છે. સઘળા

મુસલમાનો ભાઈ છે, એ સુત્રે સમસ્ત મુસલમાનોના અંતઃકરણને ઐક્યતારૂપી શૃંગ્ખલામાં જકડી લીધા હતા. અને તેઓ અરસપરસ સગા ભાઈની પેઠે વર્તતા હતા. આવા એકસંપ, અને આવા ભાઈચારાને લીધેજ ઈસ્લામ અને ઈસ્લામીઓની કીર્તિ ક્ષિતિજ પર્યંત વ્યાપી ગઈ હતી. અને પ્રયળશક્તિ શાળી રાજસત્તાઓ પણ તેના સમક્ષ પોતાના મસ્તિક નમાવતી હતી. એટલુંજ નહિ પણ મુસલમાનોની ઐક્યતાને લીધેજ તેમની વિજય-પતાકા જગતના અર્ધ વિસ્તાર ઉપર ફરકતી હતી. આજે તે સમય ક્યાં છે ? ખરેખર, આપણા હતભાગ્યને લીધે ઈસ્લામનો તે સુવર્ણકાળ આજે અસ્તપ્રાય થઈ ગયો છે. અને દીર્ઘદષ્ટિથી જોતાં તેના કારણરૂપ આપણે કુસંપજ છે. ભાઈઓ ! હવે તો હદ થઈ. દુર્દાન્ત કુસંપે આપણી પાયમાલી કરવામાં કાંઈપણ મણા રાખી નથી. હવે ક્યાં સુધી નિદ્રાધીન રહેશો ? જો હમણા જાગૃત નહિ થાઓ તો પછી ક્યારે જાગૃત થશો ? એકસંપ થવાનો આ ખરેખરો પ્રસંગ છે. અને જો તે હાથથી ચાલ્યો જશે તો પાછો હાથ આવવો કઠિન છે. કહેવત છે કે “ સદા દૌર દોરાં દિખાતા નહિ, ગયા વક્ત ફિર હાથ આતા નહિ. ” માટે હાથ આવેલી તકને નહિ જવા દેતાં આજેજ તૈયાર થાઓ ! કમર કસો, આળસને પરહરો, અને કુસંપરૂપી રાક્ષસનો નાશ કરીને ઈસ્લામના વહી ગએલા સુવર્ણયુગનો આપણા અન્ય બંધુઓને ભાન કરાવો. ઈસ્લામમાં ૭૩ ફિરકાઓ થયા તો શું થઈ ગયું ? શું તેઓ પણ મુસલમાન નથી ? અરે જ્યારે આપણે બીજા વિધર્મીઓની મિત્રાચારીમાં અભિમાન ધરાવીએ છીએ, ત્યારે બીજા ફિરકાના મુસલમાનો કે જેઓ પણ ઈસ્લામનાજ અનુયાયી છે, તેમની સાથે સંપ કેમ ન થઈ શકે ? શું તેઓ વિધર્મીઓ કરતાં પણ ખરાબ છે કે આપણે તેમનાથી સદાયે દુર રહેવું જોઈએ ? મુઘાં અલીકારી રહે. ફરમાવે છે કે જો કોઈ મુસલમાનમાં હદ વાતો બિદ્અત (ધર્મવિરૂદ્ધ)ની જોવામાં આવે, અને માત્ર એકજ વાત ઈસ્લામની જોવામાં આવે તોપણ તેને મુસલમાન કહેવો જોઈએ. તો શું બીજા ફિરકાના મુસલમાનોમાં એક પણ વાત ઈસ્લામની જોવામાં આવતી નથી કે જેથી તેઓ ઐક્યતાને હાયક ન હોય ? જુદા જુદા ફિરકાઓ બંધાયા તો શું થઈ ગયું ? પણ તેઓ ઈસ્લામની ગણુત્રીમાં તો છેજ ને ? તો પછી આપણે તેમની સાથે એકદલી શામાટે કરવી ન જોઈએ ? જો તેમનામાં અને આપણામાં મતભેદ છે તો શું થઈ ગયું ? મતભેદ તો દરેકમાં રહેલો છે. સગાભાઈઓ વચ્ચે પણ મતભેદ હોય છે, પિતા-પુત્ર વચ્ચે પણ મતભેદ હોય છે, પતિ-પત્નિ વચ્ચે પણ મતભેદ

હોય છે. તો શું મતભેદને લીધે આપણે સદાને માટે છુટા પડી જવું ? અને જુદી જુદી છાવણીઓમાં વહેંચાઈ જઈને નબળા પડી જવું ? અરે જ્યારે મતભેદ હોવા છતાં બીજી પ્રજાઓ કામની સામાન્ય ઉન્નતિની દિશામાં સાથે સાથે પ્રયાણ કરે છે, ત્યારે આપણે પણ આપણા બીજા ઇસ્લામી-બંધુઓ સાથે કામની સામાન્ય ઉન્નતિની દિશામાં શા માટે વિચરવું ન જોઈએ ? અરે જ્યારે સાંપ્રત સમયમાં હિંદુ મુસલમાનો એક થયાના પો-કારો ચોપાસથી સાંભળવામાં આવે છે, ત્યારે આપણે પણ ઇસ્લામના જુદા જુદા ફિરકાના ધર્મબંધુઓથી એકદીલી શા માટે કરવી ન જોઈએ ? વિધર્મીઓ સાથે ઐક્ય થઈ શકે અને ઇસ્લામના જુદા જુદા ફિરકાવાળાઓ વચ્ચે ઐક્ય ન થઈ શકે એ પણ વીસમી સદીની એક નવાઈજ ગણાય. અરે તે જમાનાનીજ બલીહારી છે. એટલુંજ નહિ પણ તે આપણા હતા-ભાગ્યની નિશાની છે. શું આ પ્રમાણે પક્ષાપક્ષીથી કામનું શ્રેય થવાનું છે ? નહિ, કદાપિ નહિ. કહેવત છે કે “ Union is strength ” “ સંપ ત્યાં જ’પ.” ત્યાં સુધી બળતણના લાકડાં ભારાના સ્વરૂપમાં હોય છે ત્યાંસુધી તેમને કાંઈ ભાગી શકતું નથી, પણ જ્યારે તેમનું બંધન છુટી જાય છે, ત્યારે તેમને એક એક કરીને ભાંગી નાખવામાં આવે છે. માટે ભાઈઓ ! ઐક્યતામાંજ આપણા લાભ સમાયલા છે. તેમ છતાં જો આપણે અરસપરસ સંપ નહિ કરતાં અલગ રહીશું તો શું તમે એમ માનો છો કે ફિરકાઓ ઓછા થઈ જશે ? શું આ વાત એક ઘડી પણ માની શકાય ખરી કે ? ના. ના. કદી નહિ. ત્યારે અલગ રહેવાથી લાભ શો ? કાંઈજ નહિ. ઉલટું તેથી આપણા હકોને નુકસાન થાય છે. અને લોકો આપણું હાસ્ય કરે છે. આપણા મહાન પેગમ્બર હઝરત મહમદ સ. અ. વ. એ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું છે કે “ મારી ઉમ્મતમાં ૭૩ ફિરકા થશે ” અને તે પ્રમાણેજ થયું છે. જો કે આ પ્રમાણે ઇસ્લામમાં અનેક ફાંટાઓ પડી ગયાં છે. તોપણ સઘળાનો ધર્મતો એકજ છે. અર્થાત તેઓ સઘળા ઇસ્લામનાજ અનુયાયી છે. માત્ર જે તફાવત છે તે એતેકાદ અથવા શ્રદ્ધાઓમાંજ જોવામાં આવે છે. તેથી જો દીર્ઘદષ્ટિથી કામ લેવામાં આવે તો આ પ્રમાણે મતભેદ હોવા છતાં પણ ઐક્ય ન થઈ શકે એમતો નથીજ. માત્ર તેને માટે પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. કાંઈ એક બીજાને છુરા લલા કહેવાથી ફિરકાઓ ઓછા થઈ જવાના નથી. ખુદાતાલાની ઇચ્છા હશે ત્યાંસુધી ફિરકાઓ તો કાયમ રહેવાનાજ. તેની ઇચ્છા વિના કાંઈપણ થતું નથી. માટે “ લકુમ દિનુ લકુમ વલેયદીન ” ના પવિત્ર સુત્રને અનુસરીને કસંપને

વિદારો. અને ઐક્યતાની ગ્રંથીમાં ગુંથાઈ જાયો. આ પ્રમાણે જુદા ક્યાં સુધી રહેશે? આપણા કુસંપનો લાલ આપણા કેટલાક શત્રુઓ લઈ રહ્યાં છે. અને તક જોઈને આપણા પવિત્ર ધર્મ, આપણા મહાત્માઓ, અને આપણા ન્યાયપરાયણ રાજ્યકર્તાઓ ઉપર અયોગ્ય શબ્દ પ્રહાર કરી રહ્યાં છે. એટલુંજ નહિ પણ આપણા જન્મસિદ્ધ હકો ઉપર પણ ત્રાપ મારી રહ્યાં છે. અને આપણામાં કુસંપ હોવાથી આપણે એક બીજાને મદદ કરી શકતા નથી. અર્થાત આપણે એક બીજાની દિલસોઝી ખોઈ બેસા છીએ. જો ઇસ્લામના એકાદ ફિરકા ઉપર દૈવયોગે કાંઈ વિપત્તી આવી પડે તો બીજા ફિરકાવાળાઓ એકબેકા તે જોયાં કરે છે. પણ આજે તેનો વારો તો કાલે આપણો વારો આવશે એમ સમજીને તેઓ અરસપરસને મદદ કરતા નથી. આનું પરિણામ એ આવે છે કે દરેકને પોતાના ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખીને બેસી રહેવું પડે છે. પણ જો તેને બદલે એક બીજાને મદદ કરવામાં આવે તો ઇસ્લામની શક્તિ દિન પ્રતી દિન વધતીજ રહે. અને તેવી સ્થિતિમાં તેના શત્રુઓ તેની સામે ભાગ્યેજ જોઈ પણ શકે. અરસપરસને મદદ નહિ કરવામાં દ્વેષના મદમાં ઘેરાયલા તત્વ વેત્તાઓ એટલું પણ સમજતા નથી કે તેમના તેવા આચારણ્યથી ઇસ્લામનેજ નુકસાન થાય છે. એટલુંજ નહિ પણ તેથી ઇસ્લામ નબળો પડતો જાય છે. પણ જો અરસપરસને મદદ કરવાનો વહેવાર રાખવામાં આવે તો ઇસ્લામને ઘણીજ પુષ્ટિ મળે. પણ આપણામાં તેવી એકદલી ન હોવાથી આપણા કેટલાક વિરોધીઓએ તેનો લાલ ઉઠાવવામાં કાંઈપણ બાકી રાખ્યું નથી. તેમણે પેટ ભરીને આપણા ધર્મ ઉપર અયોગ્ય આક્ષેપે મૂક્યા છે. એટલુંજ નહિ પણ તેઓ હઝરત મહમદ સ. અ. વ. ઉપર પણ અયોગ્ય શબ્દ પ્રહાર કરવાને સુક્યા નથી. જુઓ વિશ્વવિલાસ, કબીરમન્સુર અને બીજાં તેવાંજ પુસ્તકો. આ સર્વમાં ઉત્તર હિંદુસ્થાનની એક સ્કુલના પ્રિન્સીપાલે આપણા મહાન પેગમ્બર સદ્વ્યમ ઉપર અયોગ્ય શબ્દ પ્રહાર કરીને, અને રંગપુરની લાઇસ્કુલના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ કુરાન શરીફની તૌહીન (અપમાન) કરીને અવધીજ કરી છે. અરે માત્ર આટલેથીજ ક્યાં પત્યું છે. પરંતુ પ્રસંગોપાત આપણી ધાર્મિક ક્રિયાઓ પણ અટકાવવામાં આવે છે. આરા-શાહબાદ, અને કરારપુરના મુસલમાનો ઉપર ત્યાંના હિંદુ લોકોએ અકરીબદના તહેવાર ઉપર કાંઈ થોડા અત્યાચાર કર્યા છે? આ પ્રકારના કાંઈ એક બેજ દાખલા નથી. પણ બીજા અનેક દાખલાઓ છે. પરંતુ સ્થળ સંક્રાંત્યને લીધે તે સંધાનું વર્ણન

કરી શકાય તેમ નથી. અને જો તે સધળાનું વર્ણન કરવામાં આવે તો એક આખું પુસ્તક ભરાઈ જાય. પણ અફસોસ કે અમારામાં એકદીલી ન હોવાથી અમે તેવા કૃત્યો કરનારા સામે કાંઈપણ કાયદેસર ઈલાજ લઈ ન શક્યા. અરે અમને તેમ કરવાનો અવકાશજ ક્યાંથી મળે ? અંદર અંદરના ઝઘડાઓમાંથી પરવારીએ ત્યારે બહારની બાબતો ઉપર લક્ષ આપીએને ? પણ જો માંહોમાંહેના ઝઘડામાંથી અવકાશજ ન મળે તો પછી કરવું શું ? અમે માંહોમાંહેના ઝઘડાઓમાં એવા તો ફસાયલા છીએ કે બહાર શું અને છે તેની અમને કાંઈપણ ખબર પડતી નથી. અને જો ખબર પડે છે તો માંહોમાંહેના ઝઘડાને લીધે અમને તેનો ઉપાય કરવાનો અવકાશજ મળતો નથી. ઓ ખુદા ! આવી સ્થિતિ ક્યાં સુધી ચાલુ રહેશે ? હવે તો તારોજ આધાર છે. તું અમને મદદ કર. અને અમારામાં એકદીલી ઉત્પન્ન કર. ઇસ્લામની આવી સ્થિતિ જોઈને તેના ધર્મચુસ્ત મેવકાને ખેદ કેમ ન થાય ? ખરેખર, આવી સ્થિતિ સત્વર સુધારવાની આવશ્યકતા છે. શું અન્ય પ્રગ્તઓમાં ધર્મ ભેદ નથી ? અલગત છે. તો શું તેઓ પણ આપણી પેઠે એક બીજાની સાથે સદાને માટે કુસંપથી રહેવાનું પસંદ કરે છે ? નહિ. નહિ. કદાપિ નહિ. અલગત તેઓમાં પણ ધાર્મિક મતભેદ છે ખરો. તોપણ કામની સામાન્ય ઉન્નતિની દિશામાં તેઓ એક સાથે પ્રયાણ કરે છે. અને એવી રીતે વર્તે છે કે જાણે તેમની વચ્ચે મતભેદજ ન હોય. તો શું આપણે પણ તેમનું અનુકરણ કરીને એકત્ર ન થઈ શકીએ કે ? ખરેખર, કામની સામાન્ય ઉન્નતિને માટે આવી ઐક્યતાની ઘણી અગત્ય છે. અને તેમ કરવા માટે આચાર વિચાર, રીત રીવાજો, કે ધાર્મિક શ્રદ્ધાઓ બદલવાની કાંઈપણ અગત્ય નથી. ભલે મુન્નીઓ, શીયા, ઇસ્માઈલીઓ અને બીજા ફિરકાવાળાઓ પોતાપોતાના તરીકા પ્રમાણે ચાલે. કાંઈને પણ પોતાના એતેકાદ બદલવાની જરૂર નથી. આપણે જો કાંઈ કરવાનું છે, તે એજ કે કામની સામાન્ય ઉન્નતિ માટે હાથમાં હાથ મેળવીને કામ કરવું જોઈએ. ઇસ્લામના જુદા જુદા ફિરકાવાળાઓ વચ્ચે જો મતભેદ છે તે માત્ર ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની માન્યતા (એતેકાદ) તેજ આભારી છે. આ વિષયમાં સૌથી સરસ ઉપાય તો એજ છે કે “લકુમ દિનુ કુમ વલેયદીન” ના પવિત્ર સુત્રને દરેકે અનુસરવું જોઈએ. અલગત દરેકને પોતાના વિચારો પ્રદર્શિત કરવાનો હક છે. પણ તેમાં એવી રીતે કામ લેવું જોઈએ કે આપણા વિચારો દર્શાવાય. અને સામાની ત્રાગણી દુઃખાય નહિ. તેમજ એક બીજાના અક્રીદા (શ્રદ્ધાઓ) વિષે

વિવેચન કરતાં સમ્યક્તાથી કામ લેવું જોઈએ. અને તેમાં પણ મુખ્યત્વે કરીને અરસપરસના મહાત્માઓને માનમુલ્યક શબ્દોથી સંબોધવા જોઈએ. આ પ્રમાણે વર્તવાથી જોઈ એક બીજાના અકીદાતો બદલાશે નહિ, તોપણ એટલું તો અવશ્ય થશે કે ધાર્મિક મતભેદના અંગે ઉપસ્થિત થએલો વિખવાદ દુર થઈને એકત્ર સાધિત થશે. અસ્તુ.

અનુવાદકની પ્રસ્તાવના.

અરસપરસના નજીવા મતભેદોને લીધે કેટલીકવાર કેવા નહિ ઇચ્છવા જોગ બનાવો બને છે, તેનો ખરેખરો દાખલો આપણને શીયા વહોરા ઝઘડા ઉપરથી મળી આવે છે. આજ સુધી વોહરા કોમ હિંદની બીજી પ્રજાઓમાં ઘણી શાંત અને સુલેહપસંદ ગણાતી હતી. પણ કોણ જાણે એકાએક શું થઈ ગયું કે આજે ચાર વરસ થયાં તેમનામાં જે ઝઘડો ઉત્પન્ન થયો છે, તેનો અંત નહિ આવતાં દિવસે દિવસે તેમાંથી નવા ફણુગા ઝુટતા જાય છે. તોપણ હજી એટલું સંતોષ લેવા જેવું છે કે તેમાં માત્ર આંગળીના પેદા ઉપર ગણી શકાય તેટલા માણસો સંડોવાયલા છે. અને સમસ્ત કોમ પોતાના ધર્મગુરૂ તરફ સંપૂર્ણ વફાદાર, અને જાનિસાર છે. ઉભય પક્ષમાં ન્યાય કંઈ બાજુએ છે તેનો નિર્ણય વાંચકો માત્ર આટલા ઉપરથીજ કરી શકશે. દીર્ઘદિગ્દિથી જોતાં આમાં “સત્યમેવ જ્યોતે” નું રહસ્ય સત્ય પુરવાર થતું જણાય છે. આ ઝઘડાનો પ્રારંભ ઘણી ક્ષુલ્લક વાતથી થયો હતો. અને તે મુખ્યત્વે કરીને અમુક વ્યક્તિઓ વચ્ચેના અંદર અંદરના ઝઘડાને આભારી ગણાય છે. શરૂઆતમાં મુંબાઈના એક દૈનિક વર્તમાનપત્રમાં એક ચર્ચાપત્રીનો લેખ છપાયો, કે જેનાથી વોહરા લોકોની લાગણી દુઃખાઈ. આ કારણથી તેમણે કામધંધો બંધ કરીને હડતાળ પાડી. અને એક મોટા ટોળાના સ્વરૂપમાં પોતાના ધર્મગુરૂ પાસે જઈને દાદ માગી. પણ તેમણે તેમને સમજાવીને પાછા કાઢ્યા. આ બનાવ બન્યો તેના થોડા દિવસ પછી તેજ દૈનિક વર્તમાનપત્રમાં પાછો તેવો એક બીજો લેખ છપાયો. અને તે પછીતો તેવા લેખો છપાતાજ રહ્યા. તેથી વહોરા લોકોએ પોતાના ધર્મગુરૂ પાસે જઈને ન્યાય માગ્યો. તેમની ધાર્મિક લાગણી આ પ્રમાણે ઉત્ક્રેચાયલી જોઈને તેમના ધર્મગુરૂએ અમુક વ્યક્તિઓને જમાતથી ખારિજ કરીને તેમના સલામ બંધ કર્યા. ત્યાર પછી મુલ્કાં રહેમતઅલી નામના વહોરાએ વહોરાઓના વડા ધર્મગુરૂ વિરૂદ્ધ કેટલાક બદનક્ષી ભરેલા પેંફલેટો છપાવ્યા. તેથી તેની સામે કોર્ટમાં ફરીઆદ દાખલ કરવામાં આવી. અને જ્યારે તેના ઉપર મુકાયલો આરોપ પુરવાર થયો ત્યારે તેણે મુલ્કાં સાહેબે રચેલી “ઝોનુરિલ હકકિલ મુખીન” નામની દાઉદી વહોરા કામની ધાર્મિક કિતાબ કોર્ટમાં રજુ કરી. અને જાહેર કર્યું કે આમાં સુન્નત જમાઅત ઉપર અયોગ્ય હુમલા કરવામાં આવેલા છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે વોહરા કોમમાં

જે એ પક્ષ પડી ગયા છે, તેમાંનો એક કે જે પોતાના ધર્મગુરૂની વિરૂદ્ધ છે, તેણે પોતાના સઘળા પ્રયત્નો નિષ્ફળ થતા જોઈને આ ઝઘડો સુન્ની મુસલમાનોને ગળે ઝાલવી દીધો. અને બન્નેને લડાવી મારવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ત્યાર પછી વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયાના નામથી હિંદુસ્થાનના ફેટલાક ઉર્દુ, અને મુંબાઈ ઇલાકાના ફેટલાક ગુજરાતી વર્તમાનપત્રોમાં “ઝો નુરિલ હકકિલ મુખીન વિરૂદ્ધ” એક લાંબો લેખ છપાવ્યો કે જેમાં સુન્ની મુસલમાનભાઈ એને ઉક્ત પુસ્તકના કર્તા સામે કાયદેસર પગલાં લેવાની વિનંતી કરવામાં આવી હતી. મજકુર લેખ કામોપયોગી હોવાથી પત્રકારોએ તેને મફત છાપ્યો એમ કોઈએ એક ક્ષણ માટે પણ માની લેવું જોઈએ નહિ. પણ તેને માટે તેમને યોગ્ય બદલો મળ્યો હતો. એટલુંજ નહિ પણ તેવી રીતે યોગ્ય બદલો મેળવ્યા પછી પણ તેમણે તેને એક જાહેરખબર રૂપેજ પ્રગટ કર્યો. અને ફેટલાકે તો પ્રગટ કર્યો પણ કર્યો નહિ. તેમજ ફેટલાક પત્રકારોએ તેમને મોકલવામાં આવેલા લેખનેતો પ્રગટ કર્યો. પણ મી. સુરૈયાની સુચનાનુસાર તેના ઉપર અગ્રલેખ (એડિટરી અલ) લખીને પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો નહિ. પ્રગ્ન ઉપયોગી લેખો હમેશાં મફત પ્રગટ કરવામાં આવે છે તેમ છતાં મી. સુરૈયા પાસેથી તેમનો લેખ પ્રગટ કરવા બદલ બદલો લેવામાં આવ્યો એ તેમના લેખની લોકપ્રિયતા સાબીત કરી આપે છે. જો પત્રકારો તેમના અભિપ્રાયને મળતા હોત તો તેઓ એક કામોપયોગી લેખને પોતાના વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરવા બદલ કાંઈપણ બદલો લેત નહિ. કેમકે જેમ મી. સુરૈયા મુસલમાન છે, તેમ તેઓ પણ મુસલમાનજ છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેઓ પણ સુન્નત જમાઅતના પયરવ છે (અનુયાયી) છે. છતાં તેમણે સુન્નીઓની તરફેણમાં લખાયેલો લેખ પોતાના વર્તમાનપત્રોમાં છાપવા બદલ પુરતો બદલો લીધો એ નવાઈ જેવુંજ ગણાય. એટલુંજ નહિ પણ તેમાં કાંઈબેદ રહેલો હોવાની શંકા રહે છે. આ પ્રમાણે બદલો લેવાનું શું કારણ હશે તે સમજી શકાય તેમ નથી. કદાચ તેઓ મી. સુરૈયાના અભિપ્રાયને મળતા નહિ હોય. અને તે કારણથીજ કદાચ તેમણે બદલો લઈને તેમના લેખને જાહેરખબર રૂપે પ્રગટ કર્યો હોય તો તે સંભવીત છે. આ પ્રમાણે બદલો લઈને પણ ફેટલાક પત્રકારોએ તેમનો લેખ નથી છાપ્યો એ વાતથી ઉપર્યુક્ત શંકાને વધારે પુષ્ટિ મળે છે. તેમજ ફેટલાક પત્રકારોએ એકવાર લેખ પ્રગટ કર્યા પછી તેમાં પોતાની ભૂલ થયેલી સમજીને ખીન્નજ અંકમાં પોતાની ભૂલ સુધારી છે તે ઉપરથી એવું કહી શકાય કે જે તેમને લેખમાં ચર્ચાયલા મુદ્દાઓની

સત્યતા વિષે કાંઈપણ શંકા ન હોત તો તેઓ આ પ્રમાણે પોતાની ભૂલ થએલી કદી પણ ગણત નહિ. તદુપરાંત જે જે વર્તમાનપત્રોને લેખ મોકલવાનો હતો, તે સર્વેને લેખની એક એક નકલ બદલાતી રકમ સાથે મોકલ્યા પછી લગભગ પાંચ મહિને ન્યારે કેટલાક પત્રકારોએ ઉકત લેખને પ્રગટ કર્યો નહિ, ત્યારે મી. સુરૈયાએ એક પત્રકારને પત્ર લખીને પત્રકારોની તેવી વર્તણૂક માટે સખ્ત ઠપકા આપ્યો છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમના ઉપર સખ્ત શબ્દોમાં ટીકા કરી છે. આ ઉપરથી પણ તેમના લેખની પત્રકારોએ કેવી કદર કરી તે જણાઈ આવે છે. વળી સૌથી વિશેષ નવાઈ જેવી વાતતો એ છે કે તેમને પોતાનો લેખ વર્તમાનપત્રોમાં છપાવવા માટે પ્રસંગોપાત યુક્તિ પ્રયુક્તિ પણ કરવી પડી છે. અને અસત્યવાદ પણ કરવો પડ્યો છે. આ વિષયને લગતો એક આબેહુલ દાખલો “અશશમ્સ” નામનો રિસાલો આપણને પૂરે પાડે છે. તેને લેખ મોકલતી વખતે મોકલનારે પોતે ઇશિનાઅસરી હોવાનો ઇક્રાર કર્યો હતો. અને તેમના તેવા ઇક્રાર ઉપર વિશ્વાસ રાખીનેજ તેમનો લેખ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો. પણ ન્યારે બેદનો સ્ટ્રેટ થયો, અર્થાત પોગળ પૂડી ગયું, ત્યારે અધિપતીએ પોતાની ભૂલ થએલી હોવાનો ઇક્રાર કરીને મજકુર લેખ પોતાના રિસાલામાં પ્રગટ કરવા માટે બેદ દર્શાવ્યો. આ વિષયને લગતી હકીકત “શમીમતુલ ઇખલાસ” નામક આ રિસાલામાં વાંચકવૃંદના જોવામાં આવશે. અને તેઓ પણ સમજી શકશે કે સદરહુ લેખ છપાવવા માટે કેવી કેવી ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી. વળી સદરહુ લેખ ફાણે લખ્યો, ફાણે લખાવ્યો, અને વર્તમાનપત્રના માલીકોને બદલો ફાણે આપ્યો એ સઘળી બેદ ભરેલી છુપી વાતો ઉપર એક જાણકાર અનુભવીએ સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. અને તે વિષે તેને જે અનુભવ મળ્યો છે, તે તેણે મુંબાઈના “મુશ્દિરેઝગાર” નામક એક ઉર્દુ વર્તમાનપત્રમાં “આખીર તસ્તઅઝખામ હો ગયા”ના શિર્ષક તળે એક લેખ લખીને લોકોને તે છુપી વાતથી માહિતગાર કર્યા છે. સદરહુ માણસ સઘળા બેદનો માહિતગાર છે, એમ તેના લેખ ઉપરથી જોઈ શકાય છે. તે તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે મજકુર લેખ લખવા, લખાવવા, અને છપાવવામાં એકસ શ્રીમંત વહોરા ગૃહસ્થોનોજ હાથ છે. અને ન્યારે તે પોતે પણ તેમની સાથે લાંબા સમય મુધી સામીલ હતો, ત્યારે તેની વાત સાચી માનવામાં શંકા જેવું કાંઈ પણ રહેતું નથી. તેના કહેવા ઉપરથી તો એજ વાત સિદ્ધ થાય છે કે શીયા--સુન્નીઓને લડાવી મારવા અને શીયા લોકોના ધર્મ

ગુરૂને સંકટમાં લાવવા માટે તેમના વિરોધીઓએ તેવી એક યુક્તિ રચી હતી. અત્યાર સુધીમાં જે જે મુદ્દાઓ ચર્ચાયા છે, તે ઉપરથી એજ સાર નિકળે છે કે “જો નુરિહ હકકિલ મુખીન”ની વિરૂદ્ધમાં જે લેખ પ્રગટ થયા છે, તે કાંઈ સુન્નીભાઈઓ તરફની લાગણીને લીધે પ્રગટ કરાવવામાં આવ્યા નથી. પણ લેખક તરફની વિરૂદ્ધતાને લીધેજ પ્રગટ કરાવવામાં આવ્યા છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમાં કેટલેક ઠેકાણે ભૂલો થએલી નોવામાં આવે છે. પછી તે બાણી નોંધને કરેલી હોય કે ગદ્યલતથી થએલી હોય તે તો ખુદા જાણે. તદ્દુપરાંત અસલ અરબી કિતાબ ઉપરથી નમુના રૂપે જે ઉતારા લેવામાં આવ્યા છે, તેમાં પણ ઈગ્યારતની અખંડતાનો કાંઈ પણ ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો નથી. તેમજ કેટલાક ખાસ મુદ્દાના વાક્યોનો તરબુમો કરવામાં આવ્યો નથી. આ ઉપરથી પણ જણાય છે કે મજકુર લેખ લખનારનો હેતુ ગમે તેમ કરીને શીયા--ગુન્નીઓને લડાવી મારવાનો હોવો નોંધએ. સદરહુ લેખમાં એક સ્થળે જો નુરિહ હકકિલ મુખીનના કર્તા ઉપર એવો પણ આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે તેમણે પોતાના મજકુર પુસ્તકમાં સુન્નીઓની સાથે શીયા લોકોને પણ કાફર અને દોઝખી કહ્યા છે. અને આવો એક કલ્પિત આરોપ પુરવાર કરવા માટે લેખ લખનારે અસલ અરબી કિતાબના કેટલાક વાક્યો પડતા મૂક્યા છે. અને તે એવા હેતુથી કે પોતે જે કહેવા માગે છે તે સાબીત થાય. આ પ્રમાણે શીયા લોકોને પોતાના ધર્મગુરૂ વિરૂદ્ધ ઉશ્કેરવાની જે કાશીશ કરવામાં આવી છે; તે ઉપરથી એવી શંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે વોહરા કામમાં ફાટપુટ પડાવવા માટે વિરોધીઓએ આવી યુક્તિ કરેલી હોવી નોંધએ. કદાચ તેઓ એમ સમજતા હશે કે આ પ્રમાણે લખવાથી માત્ર ગણગીના વહોરા સિવાય જે આખી કામ પોતાના ધર્મગુરૂના પક્ષમાં છે, તેઓમાં ફાટકુટ પડી જશે. અને તેઓ પોતાના ધર્મગુરૂનો પક્ષ મૂકી દેશે. પણ આ પ્રમાણે સમજવામાં તેમણે ગંભીર પ્રકારની ભૂલ કરી છે. એટલુંજ નહિ પણ તેઓ પોતાના પ્રયત્નમાં સર્વાંશે નિષ્ફળ ગયા છે. કામમાં ફાટપુટ પડવાનું તો આબુએ રહ્યું, પરંતુ કામના એકપણ માણસે પોતાના ધર્મગુરૂનો પક્ષ તળ્યો નહિ. એટલુંજ નહિ પરંતુ જુરહાનપુરના વિદ્વાન આમીલ સાહેબ જેવા એક વયોવૃદ્ધ ગૃહસ્થ કે જે ગમે તે કારણથી, પોતાના ધર્મગુરૂના વિરોધી બન્યા હતા, તેઓ સાહેબ પણ બુદ્ધિપુર્વક પોતાની ભુલ સુધારીને જમાતમાં દાખીલ થયા છે. આ પ્રમાણે દાઉદી વહોરાઓમાં ફાટપુટ પડાવવાની તેના વિરોધીઓ તરફથી જે કાશીશ કરવામાં આવી છે તે ઉપરથી તેમનું

પોકળ પકડાઈ આવે છે. અને તે ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે સુન્તી-ઓના હિમાયતી બનીને તેમણે આકાશ પાતાળ ગળવી મૂકવાની જે કાશીશ કરી હતી, તે માત્ર નામની હતી. અને તેમનો હેતુ તો કાંઈ જુદોજ હતો. જ્યારે તેઓ કાઠપિણ રીતે વહોરા કામમાં ફાટકુટ પડાવવામાં ન ફાળ્યા, ત્યારે તેમણે પોતાના કાર્યમાં સફળ થવા માટે ઉપર પ્રમાણે યુક્ત રચી કે જે સદંતર નિષ્ફળ ગઈ. ઉપર્યુક્ત આક્ષેપ ઉપરાંત વહોરાઓના ધર્મગુરૂ ઉપર નીચે પ્રમાણે આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા છે. ૧ તેમણે કિતાબમાં પોતાના વખાણ કર્યા છે. તૌર હિદનો માર્ગ અહેલુલ હકને મળ્યો છે. ૩ સુન્નત જમાઅતને કાફર અને દોષખીની ઉપમા આપવામાં આવી છે. ૪ લેખકે ઝમાનાના દાઈ હોવાનો દાવો કર્યો છે. ૫ જાફર નહેરવાની નામના એક સુન્તી મહાત્માને જુરા ભલા કહેવામાં આવ્યા છે. ઉપર્યુક્ત આક્ષેપો કેટલા અંશે સત્ય છે, તેનો આપણે તોલ કરીએ. અને એક પછી એક આક્ષેપને ન્યાયની તુલામાં મૂકીને તેનો તોલ કરીએ. પ્રથમ આક્ષેપ કેટલા દરજ્જે સત્ય છે તેનો આપણે અસલ કિતાબ ઉપરથી નિર્ણય કરી શકીએ છીએ. મુળ પુસ્તકનું નિરિક્ષણ કરતાં તેના પ્રારંભમાં આ શબ્દો જોવામાં આવે છે. “હું મુક્ત મેળવનાર મોમિનોના આકાઓ (જુઝુઓ) નો બન્દો, અને દરેક વખતે આલે મહમદની મદદ ઉપર ભરોસો રાખનાર છુંહું તમને પરવરદિગારે આલમની તૌહિદ, અને તેના ઓલીયા (હિદાયત કરનાર) તેમજ તેના દાઇઓની પેરવી તરફ બોલાવું છું.....અને હું મુશરિક નથી. બેશક મારી નમાઝ, મારી પરહેઝગારી, અને માફ મરવું જીવવું ખુદાતાલાને માટેજ છે કે જેનો કાઈ શરીક નથી.” આ વાક્યો ઉપરથી એક બાળક પણ સહેલાઈથી સમજી શકશે કે લેખકે પોતાના વખાણ કર્યા છે, કે પોતાની ખાકસારી દર્શાવી છે ? અલબત્ત જો તેમાં પોતાના અકીદાને લગતું કંઈ હોય તે અસંભવિત નથી. અને જો તેમ હોય તો કાઇએ વાંધો ઉઠાવવા જેવું નથી. કેમકે દરેકને પોતાનો અકીદો જાહેર કરવાનો હક છે. અફસોસ કે એતેરાઝ કરનારાઓ આવા ખુલ્લા શબ્દો પણ સમજી ન શક્યા. સમજી ન શક્યા તે એટલા ઉપરથીજ કહેવું પડે છે કે તેમણે ઉપરજતાવેલા સ્પષ્ટ(ખુલ્લા)શબ્દોનો અવળો અથવા ભળતો અર્થ કરીને અર્થનો અનર્થ કર્યો છે. તેમ છતાં જો તેઓ તેને સમજવાનો દાવો કરતા હોય તો તે ઉપરથી એજ સાર નિકળે છે કે ઉપર્યુક્ત લખાણનો ભાવાર્થ તેઓ સમજતા હોવા છતાં ગમે તે કારણથી તેમણે અર્થનો અનર્થ કર્યો છે. તદુપરાંત તેમણે વહોરાઓના

ધર્મગુરુ ઉપર એવો પણ આક્ષેપ મૂક્યો છે, કે તેમણે ખુદાતાલાના તખ્ત ઉપર તેની બરાબર બેસવાનો દાવો કર્યો છે. ખરેખર આ આક્ષેપ હસવા સરખો છે. જે શખ્સ પોતાને મુક્તિ મેળવનાર બંદાઓના આકાઓના બન્દો સમજે. અને આલેમહમદની ઇમદાદ ઉપર ભરોસો રાખે તે ખુદા-તાલાની પાસે બેસવાનો દાવો કેમ કરી શકે ? ખરેખર, આ વાત એવી છે કે જે કોઈ મુર્ખના માનવામાં પણ આવે નહિ. બીજો આક્ષેપ તૌહિદનો રસ્તો અહેલુલહકને મળવા વિષે છે. આ અકાયદની વાત છે. અને તેવો દાવો ઇસ્લામના પ્રત્યેક ફિરકાના અનુયાયીઓ કરે છે. દરેક ફિરકાવાળાઓ પોતાને અહેલુલહક એટલે સત્ય માર્ગ ઉપર ચાલનારા સમજે છે. અને તેજ પ્રમાણે વહોરા લોકો પણ સમજતા હોય તો તેમણે ખોટું શું કયું ? કાંઈ તેઓ બીજાઓને તે વાત માનવાનો આગ્રહ કરતા નથી, બીજાઓની પેઠે તેમની પણ આ એક માન્યતા છે. તેથી જો તેમની આવી માન્યતા સામે વાંધો ઉઠાવવામાં આવે તો બીજા ફીરકાઓની તેવી માન્યતા સામે પણ વાંધો ઉઠાવવો જોઈએ. આતો જનસમુહને પોતાની ઇચ્છા અનુસાર ચલાવવા જેવું, અને કુદરતી કાનુનનો ભંગ કરવા જેવું થયું. દરેક માણસને પોતાની ઇચ્છાઅનુસાર ચાલવાનો હક છે. તેથી જો કોઈ માણસ પોતાને મહાન સમ્રાટ તરીકે સમજતો હોય તો તેમાં બીજાઓને શું ? અથવા તેણે બીજાઓનું શું બગાડયું ? જો તે રાગ પણ હશે તો પોતાના ઘરનો તમામ બીજાઓને શું ? અને તેજ પ્રમાણે ઉપયુક્ત દાવા વિષે પણ સમજવું. આવી બારીક બાબતોમાં વિવાદ કરવાથી નકામો કળઓ થાય છે. તેથી સમજી માણસોએ સમજીને “ લકુમ દિનુ કુમ વલેયદીન ” ના સુત્રને અનુસરવું જોઈએ. ત્રીજો આરોપ સુન્નત જમાઅત ઉપર અસત્ય આક્ષેપ મૂકવાને લગતો છે. અને તેમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતને કાફર અને દોઝખીની ઉપમા આપવામાં આવી છે. પરંતુ મુળ અરબી પુસ્તકમાં “ અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત ” એવા શબ્દો જોવામાં આવતા નથી. પણ તેને બદલે “ અહેલુલ જમાઅતે વરસુન્નેહ ” એવા શબ્દો જોવામાં આવે છે કે જે સુન્નત જમાઅતને ભાગ્યેજ લાગુ પાડી શકાય. આજ સુધી અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતને કોઈએ પણ “ અહેલુલ જમાઅતે વરસુન્નેહ ” ની ઉપમા આપી નથી. અને જ્યારે વાત આ પ્રમાણે છે, ત્યારે નક્કી કેમ કહી શકાય કે તેવો આક્ષેપ સુન્નીઓ ઉપરજ મૂકવામાં આવ્યો છે ? ઉપયુક્ત શબ્દોનો ખુલ્લો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે. “ તે બધા જમાઅત અને સુન્નતના લોકો છે. એટલે ખુદા અને

તેના રસુલની પેરવી કરનાર. રસુલે ખુદાની સુન્નત ઉપર ચાલનાર.” ગમે તેમ હોય પણ મુળ અરબી પુસ્તકમાં આ સંબંધમાં જે શબ્દો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યા છે, તે ઉપરથી ભાગ્યેજ કહી શકાય કે લેખકે સુન્નત જમાઅત ઉપર તેવો આક્ષેપ મૂક્યો છે. કેમકે તેમાં તે વિષે સ્પષ્ટ કાંઈપણ લખવામાં આવ્યું નથી. ખરી રીતે જોતાં આવી વાતોનો નિકાલ આ પ્રમાણે લેખો લખવાથી, અથવા પ્રોટેસ્ટ સભાઓ બોલાવવાથી થઈ શકતો નથી. બલકે તેનાથી લોક લાગણી ઉસ્ફરાવાનો, અને માંહોમાંહે કુસંપ થવાનો ભય રહે છે. આવી વાતોનો નિકાલ અરસપરસ મિત્રાચારીભરી મુલાકાતથીજ થઈ શકે છે. અલગત તેવો આક્ષેપ કોઈપણ રીતે વાળખી ગણાય નહિ. પણ અહિંયાં તો એ જોવાનું છે કે તેવો આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે કેમ? અને વોહરાઓના ધર્મગુરુએ રચેલા પુસ્તકથી પુરવાર થાય છે કે કેમ? ઉક્ત આક્ષેપ એક રીતે સત્ય નહિ માનવાનું એક કારણ એ પણ છે કે જો નુરિહ લકઝીલ મુખીન સામે એતેરાજ કરનારાઓએ પોતાનો લેખ છપાવવામાં અનેક યુક્તિઓ કરી છે, કે જે વિષે આગળ લખાઈ ગયું છે. તેમજ સુન્નીઓની સાથે તેમણે શીયા લોકોમાં પણ ફાટ-પુટ પડાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જો તેમણે શીયા લોકોમાં ફાટપુટ પડાવવાનો પ્રયત્ન નહિ કરતાં સુન્નીઓ તરફની લાગણીને લીધેજ પોતાની હિલ-ચાલ ચલાવી હોત તો તેમને “કયા સુન્ની કયા શીયા” એવા શબ્દો લખવાની કાંઈપણ અગત્ય ન હતી. કેમકે તે અનિશ્ચિત છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમાં શીયા-સુન્ની બંનેનો ઉલ્લેખ કરેલો હોવાથી એક પણ વાતનો નિર્ણય થતો નથી. તેથી તેમના કથનની સત્યતા વિષે શંકા રહે છે. જો તેમણે શુદ્ધ ભાવથી, અને સુન્નીઓ તરફની લાગણીને લીધેજ તેવી હિલ-ચાલ કરી હોત તો તેમને એક ખરી ખીના વર્તમાનપત્રોમાં છપાવવા માટે યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરવાની કે પત્રકારોને બદલો આપવાની કાંઈ પણ જરૂર પડત નહિ. તેમણે ઇસ્લામની સેવા બજાવવાનું જે મહત્ત્વ કાર્ય માથે લીધું છે તે બદલ તેમને ધન્યવાદ થટે છે. પણ તેમણે જે સેવા બજાવવાનું કાર્ય પોતાને માથે લીધું છે તે એવા પ્રકારનું છે કે જેમાં ઇસ્લામના એ ફિરકાઓ વચ્ચે સલાહ સંપન્ને બદલે કુસંપ ઉત્પન્ન થાય. અર્થાત્ તેમની સેવા ઇસ્લામને લાલ કરવાને બદલે નુકશાન કરવા જેવી છે. જો તેમને ઇસ્લામની કાંઈ સેવાજ બજાવવી હતી તો તેમણે ઘરબહારના દાખલા પણ જોવા જોઈતા હતા. જો તેમણે તે પ્રમાણે કર્યું હોત તો તેમને અનેક દાખલાઓ મળી આવત કે જેમાં વિધર્મીઓએ માત્ર ઇસ્લામના અમુક

ફિરકા ઉપરજ નહિ પણ સમસ્ત ઇસ્લામીઓ ઉપર ધણા અયોગ્ય હુમલા કર્યા છે. એટલુંજ નહિ પણ અમારા રસુલે મકબુલ સ. અ. વ. ઉપર પણ ન છાજતા હુમલા કર્યા છે. જે તેમણે આ પ્રકારના ઉદાહરણો અવલોકયા હોત તો તેમને પણ જણાઇ આવત કે તેમનો દાવો કેટલા અંશે ખરો છે ? ઇસાઈઓ અને આર્યસમાજીઓએ આપણા ધર્મ ઉપર કાંઈ ઓછા હુમલા કર્યા છે ? તેમજ સત્યાર્થપ્રકાશ, તરકે ઇસ્લામ, અને તેવાજ બીજા પુસ્તકોમાં આપણા પવિત્ર ધર્મને માટે કાંઈ ઓછું લખાયું છે ? આ તો પારકા ધર્મવાળાઓની વાત થઈ. પણ ખુદ ઇસ્લામના જુદા જુદા ફિરકાના અનુયાયીઓએ એક બીજાને માટે કાંઈ થોડું લખ્યું છે ? અરે એટલુંજ નહિ પણ મીરઝા ગુલામઅહેમદ કાદીયાનીએ સુન્નત જમાઅતને માટે કાંઈ થોડું લખ્યું છે ? ખરેખર તેણે સુન્નત જમાઅત ઉપર જે ખુલ્લા શબ્દોમાં હુમલા કર્યા છે, તેવા અયોગ્ય શબ્દો બીજાઓને લાગ્યેજ મળ્યા હશે. સુન્નત જમાઅતવાળાઓએ પણ મીરઝાના દાવાનો રદીયો યોગ્ય રીતે આપ્યો છે. આવા બનાવો મુખ્યત્વે કરીને જુદાજુદા અકીદાઓને લીધેજ બને છે. જુદા જુદા અકીદાવાળાઓ પોતપોતાના અકીદાને લગતા પુસ્તકો લખે છે. અને તેમાં પોતાની સચ્ચાર્થ બતાવવા માટે સામાવાળાના અકીદાઓ ઉપર આક્ષેપો મુકે છે તેનો જવાબ તેમને પણ તેનીજ રીતે મળી રહે છે. અર્થાત તેમની કિતાબના જવાબમાં સામાવાળાઓ પણ પોતાના અકીદાને લગતી કિતાબ છપાવી તેમની માન્યતાનું ખંડન કરે છે. અને લગભગ આવોજ વહેવાર સઘળા ફિરકાઓ વચ્ચે ચાલી રહ્યો છે. આ એક અકીદાનો સવાલ છે. તેથી જે સામા માણસની બુલ થતી હોય તો મગ્નુત દલીલો વડે તેની બુલ બતાવી આપવી જોઈએ પણ તે વિષે જે કાંઈ લખવા બોલવામાં આવે તેમાં સભ્યતાથી કામ લેવું જોઈએ, અને સામા માણસની લાગણી દુઃખાય, અથવા દ્રામમાં ઉશ્કેરણી ફેલાય તેવું કાંઈ પણ તેમાં હોતું ન જોઈએ, તેમજ અરસપરસના મહાન પુરૂષોને માનસુચક શબ્દોથી સંબોધવા જોઈએ. આ પ્રમાણે વર્તવાથી વિખવાદ વધવાને બદલે એકદલી થશે. જુદા જુદા ફીરકાઓ વચ્ચે મતભેદ ન હોત તો આ પ્રમાણે ફિરકાઓ થવાનું કાંઈ પણ કારણ નહોતું. એટલુંજ નહિ પણ સમસ્ત ઇસ્લામીઓ આ પ્રમાણે જુદા જુદા ફિરકાઓમાં ગેરચાર્થ જવાને બદલે એકજ ફિરકાના અનુયાયી હોત. પણ ધાર્મિક મતભેદને લીધેજ ફિરકાઓ પડી ગયા છે. તેથી ન્યાંસુધી જુદા જુદા ફિરકાઓ ચાલુ રહેશે ત્યાં સુધી મતભેદ પણ કાયમ રહેશે. અને ન્યાંસુધી મતભેદ ચાલુ રહેશે ત્યાં સુધી એક બીજાના

એતેકાદ ઉપર ટીકા કરવાનો વહેવાર પણ ચાલુ રહેશે. જુદા જુદા ફિરકા-વાળાઓ વચ્ચે ધાર્મિક મતભેદના અંગે ઝઘડો લાંબા સમયથી ચાલી રહ્યો છે, અને અરસપરસની વિરૂદ્ધતામાં ધાતું લખાયું બોલાયું છે. તેમાં જેનો લાગ ફાવ્યો તેણે સામાવાળાઓના અક્રીદાઓ ઉપર ટીકા કરવામાં મણા રાખી નથી. અરે એટલુંજ નહિ પણ પ્રસંગોપાત અરસપરસને કાફર શબ્દથી યાદ કરવામાં આવ્યા છે, અને તેવું પુસ્તકોમાં પણ ચોખ્ખા અક્ષરે લખાયું છે. અને તેમાં મહાન સમર્થ વિદ્વાનોને પણ બાકી રાખ્યા નથી. તેથી જો તેમાંનું એકાદ પુસ્તક જમ થાય તો તેના જેવાજ બીજા પુસ્તકો પણ જમ થવાં જોઈએ. અને જો આ પ્રમાણે ફિરકાવાર અક્રીદાઓને લગતાં સઘળાં પુસ્તકો જમ થાય તો પછી રહ્યું શું ? માટે આવી બાબતોમાં વધુ સલાહકારક તો એજ છે કે જેમ અને તેમ શાંતિથી કામ લેવું જોઈએ, અને સહનશીલતા રાખવી જોઈએ. ચોથો આક્ષેપ વહોરાઓના ધર્મગુરૂ પોતાને ઝમાનાના દાર્ઘ કહે છે તેને લગતો છે. આ પણ અક્રીદાને લગતો સવાલ છે, અને તે વહોરાઓને ખિતાબ કરીને લખવામાં આવ્યો છે, અને તેના સંબંધમાં જે કાંઈ લખવામાં આવ્યું છે તે માત્ર વહોરાઓનેજ લાગુ પડતું હોવાથી તે વિષે બીજાઓને કાંઈ પણ લેવાદેવા નથી. બારીક રીતે જોતાં આ પ્રકારના દાવા અનેક માણસોએ કરેલા છે. એટલુંજ નહિ પણ દાઉદી વહોરા કામમાં તો “દાર્ઘ”નો ઓહો વંશપરંપરાનો છે. મજકુર શબ્દનો અર્થ બોલાવનાર થાય છે. તેથી તેવો ઓહો ધરાવનાર વ્યક્તિ પોતાના અનુયાયીઓને પોતાના ધર્મનું શિક્ષણ આપે છે. આ એક અક્રીદાનો સવાલ હોવાથી બીજાઓએ તેમાં માથું મારવા જેવું નથી. પાંચમો આક્ષેપ સુન્નત જમાઅતના એક જુઝુર્ગ હઝરત મક્ર નહેરવાનીને જુરા લલા કહેવાને લગતો છે. જો આ વાત ખરી હોય તો અલગત તે કાષ્ઠપણુ રીતે યોગ્ય કહેવાય નહિ. તોપણ મુળ પુસ્તકના લખાણ ઉપરથી જણાય છે કે મજકુર ધખારત ઝો નુરિલ હકકીલ મુખીનના કર્તાને હાથે લખાયેલી નથી. પણ તે અહેમદ-અલી હમીદુદ્દીનની કિતાબ ઉપરથી ઉતારી લેવામાં આવી છે. (જુઓ ઝો નુરિલ હકકીલ મુખીન પૃષ્ઠ ૧૬૧-૧૬૨) તેથી તેને માટે ખરા જોખમ-દાર અહેમદઅલી હમીદુદ્દીનજ ગણાય.

છસ્લામના એક ફિરકામાં આ પ્રમાણે કુસંપ ઉત્પન્ન થએલો જોઈને ઇસ્લામી ઐક્યતાના ચાહક, અને તેના શુભેચ્છકોને ખેદ થાય એ સ્વાભા-વિક છે. અને તેજ પ્રમાણે હું પણ ઇસ્લામી ઐક્યતાનો ચાહક હોવાથી

વહોરા કામમાં ઝઘડો ઉત્પન્ન થએલો જોઈને મને ઘણો ખેદ થયો. એટલુંજ મહિ પણ જ્યારે તે ઝઘડો સુન્નીભાઈઓના ગળામાં પહેરાવી દેવામાં આવ્યો, ત્યારે તો મને પારાવાર દુઃખ થયું. અને અરસપરસ કુસંપ થતો અટકાવવા માટે હું આતુર થયો. પરંતુ ન્યાંસુધી પુરેપુરી હકીકત જાણવામાં ન આવે ત્યાંસુધી મૂળા એસી રહેવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. કેમકે જે પુરતી માહિતી વિના કાંઈ પણ લખવામાં આવે તો પરિણામે ઝઘડો ઓછો થવાને બદલે વધવાનો ભય હતો. થોડા દિવસ પછી મુશ્શીદેરોઝગારમાં તત્સંબંધે એક લેખ મારા વાંચવામાં આવ્યો. અને તે ઉપર ધોરણ બાંધીને મુંબાઈના “કયસરે દિંદ” નામક સાપ્તાહિક વર્તમાનપત્રમાં બંને પક્ષોને શિખામણ આપનારા ફટલાક લેખો “એક નિષ્પક્ષપાતી ઇસ્લામી” ની સંજ્ઞાથી મેં પ્રગટ કરાવ્યા. અને ત્યારપછી ઉપર્યુક્ત ઝઘડામાં સમાયલા રહસ્યના સત્યાસત્યનું સંશોધન કરતો રહ્યો. છેવટે મારી અભિલાષા સફળ થઈ. અને કોડાબ્દનાબાદ નિવાસી સૈયદ અબ્દુલઅઝીઝ તિરમીઝી કૃત “શમીમતુલ હખલાસ” નામક એક નાનકડું ઉર્દૂ પુસ્તક મારા વાંચવામાં આવ્યું. ઉક્ત પુસ્તક પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચી ગયા પછી મને તે નિષ્પક્ષપાતપણાથી લખાયલું જણાયું. વળી તે હનરી તરીકાના એક સુન્ની ભાઈ દ્વારા પ્રગટ થએલું હોવાથી લેખક મહાશય ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને ઝઘડો આગળ વધતો અટકાવવા માટે, અને ઉભય પક્ષો વચ્ચે ઐક્યતા સાધિત કરવાના ઉદ્દેશથી મેં ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનો ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, કે જેથી ઉર્દૂ નહિ જાણનારા મુસલમાન-ભાઈઓ પણ તેના વાંચનનો લાભ લઈ શકે. અને પુરો વિચાર કર્યા પછી મેં મારો નિશ્ચય અમલમાં મૂક્યો. આ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં મારો હેતુ કોઈનો પણ પક્ષપાત કરવાનો નથી. હું પોતે એક સુસ્ત સુન્ની છું. એટલુંજ નહિ પણ મેં જુદા જુદા અકાયદોના પુસ્તકો વાંચ્યાં છે અને મારા માટે તો સુન્ની અકાયદોજ સર્વોત્તમ છે એવી મારી દૃઢ માન્યતા છે. તોપણ જુદા જુદા ફિરકાવાળાઓ વચ્ચે ધાર્મિક મતભેદ હોવા છતાં પણ ઐક્યતા જળવાઈ રહે એવો મારો આશય છે. અને તેને માટે મેં મારી પગ્લીક કારકીર્દી દરમ્યાન બનતો પ્રયાસ કર્યો છે. હું હમેશાં ઇસ્લામના જુદા જુદા ફિરકાવાળાઓને ઐક્યતાની શિખામણ આપતો આવ્યો છું. કેમકે મારા અનુભવ પ્રમાણે મને તેની અગત્ય જણાઈ છે. આ સંબંધમાં મારા વિચારો કેવા છે, તે વાંચકવૃંદ મારા બે બોલ પુરેપુરા વાંચેથી યથાર્થ રીતે સમજી શકશે. આ પુસ્તક મેં શુદ્ધ બુદ્ધિ, અને નિષ્પક્ષપાતપણે ઉભય

પક્ષો વચ્ચે ઐક્યતા સાધિત થવાના ઉદ્દેશથી જ લખી છપાવીને પ્રગટ કર્યું છે. તેમ છતાં “ચોરના માથે કાગડો” એ કહેવત પ્રમાણે જે કાંઈ માની લે તો તેના વિચારો તેનેજ મુખ્યારક થાય. લેખક તેવા વિચારોથી અને તેવા આક્ષેપોથી સર્વાંશે મુક્ત છે.

આ પુસ્તક મુખ્યત્વે કરીને મુસલમાનભાઈઓનેજ ઉપયોગી હોવાથી તેને ગુજરાતી લીપિ અને ઉર્દુ ભાષામાં પ્રગટ કરવાનો મારો વિચાર હતો. પરંતુ કેટલાક મિત્રોની સલાહ લેતાં તેમણે ઉર્દુ મિશ્રીત ગુજરાતી ભાષામાં ને લખવાનો આગ્રહ કર્યો. તેથી તેમના આગ્રહને માન આપીને મેં આ પુસ્તક ઉર્દુ મિશ્રીત ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કર્યું છે, અને સાધારણ ગુજરાતી વાંચનાર પણ તેનો લાભ લઈ શકે એટલા માટે ઘણાખરા ઉર્દુ શબ્દો ભાષાંતરમાં કાયમ રાખ્યા છે. એટલું જ નહિ, પણ કેટલેક સ્થળે મુદ્દાનો રહસ્ય અને ભાષા લાલિત્ય જાળવી રાખવાના હેતુથી ઉર્દુ વાક્યો અને શિર્ષક દાખલ કર્યા છે. આખું પુસ્તક માત્ર ત્રણ દિવસમાંજ લખેલું હોવાથી, તેમજ પ્રુક વાંચવામાં હદ ઉપરાંત ત્વરા રાખવાથી, તેમજ ખીજ કેટલીક આકસ્મિક અડચણો આવી પડવાથી અને આ પુસ્તક એક હિંદુ પ્રેસમાં છપાયલું હોવાથી તેમાં ભૂલો રહે એ સ્વાભાવિક છે. અને તેવી કેટલીક ભૂલો મળી આવતાં શુદ્ધિપત્રિકા દ્વારા તેમને સુધારવામાં આવી છે તેમ છતાં નજરચુકને લીધે જે કાંઈ ભૂલ રહી ગયેલી હોય તો તે સુધારીને વાંચવાની પાઠકોને વિનંતી છે.

અંતે જે પ્રેમમય પરવરદિગારની કૃપાદષ્ટિથી આ નાનકડું પુસ્તક સમાપ્ત કરવાને હું શક્તિમાન થયો છું, તે બદલ તે કર્ણુનિધાનનો અંતઃકરણપુર્વક આભાર માનું છું. તેમજ “ધર્મવિજય” પ્રેસના માયાળુ શેક, અને તેમના કુશળ કાર્યવાહકોએ મારા પ્રત્યે જે માયાળુ લાગણી દેખાડી છે તે બદલ તેમનો આભાર માનીને આ નાનકડું પુસ્તક મિત્ર પાઠકોના કરકમળમાં સાદિત સમર્પણ કરું છું.

ખાનપુર, સૈયદવાડા
અમદાવાદ.

}

લી. મુનશી એચ. ડી.

શામીમતુલ ઈખલાસ.

ઝોનુરિલ હકકિલમુબિન પર એક નજર.

આ કિતાબ દાઉદી વહોરા કામના પેશવા મુલ્લાં તાહેર સૈફુદીને અરબી જગ્યાનમાં લખી છે. અને કોઇ ખાસ મતલબથી પોતાના ઘરના છાપખાનામાં માત્ર એકલખર જેટલી કોપીઓ છાપવાનો ઇન્તેઝામ કરવામાં આવ્યો છે, અને કિતાબની આખેરીમાં આ ઇઆરત લખી છે. “હાઝા મખસુસતે લિલફિરકતેલદાઉદીયેહ” અને તેની દરેક કોપી ઉપર લખનારના નામનો સિક્કો મારવામાં આવ્યો છે; પરંતુ સૌથી વિશેષ નવાઈની વાત એ છે જે:—“ખિસ્મીલ્લાહ શરીફ” ની જગ્યા છાપેલી પ્રતોમાં ખાલી રાખવામાં આવી છે. આ વિષે તપાસ કરતાં જણાયું કે જ્યારે તેની એકાદ નકલ પોતાના એતેકાદવાળા મુરીદને આપવામાં આવે છે, ત્યારે ગ્રંથકર્તા પોતાના હાથે ખાલી જગ્યામાં ખિસ્મીલ્લાહ શરીફ લખી આપે છે.

ઈલમે અદબના લિલાઝથી આ એક સારી કિતાબ કહી શકાય. કિતાબની શરૂઆતમાં ખુદા જલ્લેશાન, અને સરવરે દો આલમ હઝરત મહમદ મુસ્તુફા સ-અ-વ-ની વડીત તારીફ કુરઆન શરીફની આપનાથી ખુશ વ્યસલુખીની સાથે દાખલ કરી છે, અને સાચા મોહબ્બત ભરેલા શબ્દોથી તેની તારીફ કરવામાં આવી છે.

ઝોનુરિલ હકકિલમુબિનની બહસવાળી ઇઆરત

ઉપર એક નજર.

પહેલાં તો આ કિતાબ લખવામાં, છાપાવવામાં, અને પ્રગટ કરવામાં લેખકે જેટલો અને તેટલો બદોઅસ્ત રાખ્યો છે અને પોતાના ઉસુલ પ્રમાણે મજલખી તાલિમ અને તલફીન ગુમ રીતે પ્રગટ કરવાની જે કોશિશ કરી છે, તે એટલા માટે કે કોઈ ગેરકામતો શખ્સ તેને જોવાની તજવીજ ન કરે. અને જ્યારે એમજ છે ત્યારે તેની સામે વાંધો ઉઠાવવાની કે તેના વિષે અભિપ્રાય આપવાની તો વાતજ ક્યાં રહી ?

આ કિતાબનું અરબી જ્યાંનામાં પ્રગટ થવું, ધરના જાપજાનામાં થણા બદોબસ્તની સાથે ઓછી સંખ્યામાં છપાવું, લેખકનું તેને માત્ર દાઉદી વહોરાઓ માટેજ રાખવું, કિતાબ ઉપર લેખકની મોહોર થવી, અને કોઈ ખાસ અફાદાવાળા મુરીદને આપતી વખતે લેખકને પોતાને લાથેજ ગિરમીલ્લાલ શરીફનું લખાવું, એ એવી બાબતો છે કે જે કોઈ ગેરકામતો શરીફ, અને ખિસાફને ચાલનારો શખ્સ તેને મેળવીને જોવાની લિમ્મત કરી શકે નહિ. પરંતુ જે માણસોએ ઉપર બતાવેલી ખુસુ ગીયતો જાણવા છતાં તેને મેળવીને એક અખલાકી ગુનોહ કર્યો, અને વધુમાં તેમના એવા ગુપ્ત મજલબી અફાદાઓ તરફ નહિ જાજતો તિરસ્કાર દર્શાવ્યો. અને મજલકકા ઉડાવવાને તૈયાર થઈ ગયા, તેમને માટે શું કરવું જોઈએ ? કેમકે તેવા અફાદાઓ તેમની પાસે નતો અમલ કરવાને માટે રજુ કરવામાં આવ્યા હતા, કે નતો તબલેગને માટે દુનિયામાં ફેલાવવામાં આવ્યા હતા.

માત્ર અમેજ નહિ, બલકે જેટલા સમજદાર લોકો છે, તેઓ અમારા મતને ટેકા આપશે. મશહુર અખબાર “પયગામે સુલેહ” લખે છે કે એક મુરાસેલતથી જાણાયું કે કોઈ વલીમલમદ ખરિમાઈલ નામના ગૃહસ્થ છે, જેમણે જોનુરિલ દકકિલ મુગિનની વિરૂદ્ધ ઉર્દુ અખબારોમાં મઝમુન છપાવીને મુસલમાનોમાં વિરૂદ્ધતાની આગ ભડકાવવા ચાલી છે. પણ મજલુર કિતાબ માત્ર પોદરા ફિરકાને માટેજ લખવામાં આવી છે. અને નતો તે ક્યાં વેચાય છે. અથવા નતો તે આમ તોરપર બદાર પાડવામાં આવી છે. જે આ વાત સાચી હોય તો સાદીના આ મિસરા ઉપર અમલ થવા જોઈતો હતો. “મોહલતસખરા દરૂનખાને ચે કાર.” ત્યારે તે એક ખાસ કામને માટેજ છે, અને આમ તોરપર પ્રગટ કરવામાં આવી નથી, ત્યારે તે વિષે ચર્ચા કરવી, અને તેની વિરૂદ્ધતા અખબાર કરવી વાજબી નથી. કેમકે તેનો કોઈ સારો નતીજો આવી શકે નહિ.

પણ આનાથી વિરૂદ્ધ ફેટલાંક એવાં પણ અખબારો, અને રિસાલા છે કે જેઓ શુબેચ્છક તરીકેની નસીહત, અને મિત્ર તરીકેના અભિપ્રાયથી વધુ જુરસામાં આવી જઈને, અને ક્રોધ કરીને મઅજુરતને બદલે આ પ્રમાણે લખે છે.

“એડીટરની ફરજ હતી કે તે મુદ્દાં સાહેબની કિતાબ વિરૂદ્ધ પોતાનો અભિપ્રાય બાજેર કરત, અને કોઈ પણ શખ્સને એવો દક નથી કે તે

ફર્જ અદા કરવાથી કાઈને પણ રોકી શકે.”

ખેર, આ વાત ઉપરતો અમે ત્યાં સારો પ્રકાશ પાડીશું કે જ્યાં તેને માટે યોગ્ય સ્થાન હશે. પણ સુરૈયા સાહેબે જે બાબતોને ઈસ્લામમાં રખનો પેદા કરનાર, અને તમામ મુસલમાનોની લાગણી દુખાવનાર સાબીત કરવાની કોશિશ કરી છે તેના ઉપર અમે સિલસિલાવાર (અનુક્રમે) વિવાદ (બહસ) કરીએ છીએ. (અસલ કિતાબમાં આવેલી અરબી ઈબારતનો તરજુમો.) “હું મુક્તિ પામનારા મોમિનોના આકાઓનો બંદો અને તાબેદાર છું. દરેક વખતે આલેમહમદની ઇમદાદ અને તાઈદ ઉપર લેરોસો રાખનાર “નસરઅઝીઝ વફલ મુબિન” ની તલબમાં આપણા આકા અને માલિક “અમર સાલબ અસર” જે પોતાના વડિલોની જુઝુર્ગીના વારિસ છે, તેમની તરફ દુઆ અને ઝારી કરનાર અબુમહમદ તાહેર સૈફુદ્દીન ઈબ્ન દાઈ, ઇમામીલ મુતકીન સાબેઈલ સબુઅ,, અલસાબેઅ, ઇમુલઅલામ, અલમુકર્રેદીન, અલમુકદ્દસ શી આલા ગરફાતલ મુખલેદિન મૌલાના જુરહાનુલ હુદા વાલદિન છું. હું મારાથી પહેલાના હિદાયત કરનારા દાઈઓની પેરવી કરું છું. તેમની રહનુમાઈનો સ્વીકાર કરું છું. અને જે દિનના તરફ તે જુઝુર્ગોએ દાવત કરી છે, હું પણ દાવત કરું છું. અને જે સાચા માર્ગના તેઓ ચાલનારા હતા, તેજ સાચા માર્ગે હું પણ ચાલનાર છું. હું તમને પરવરદિગારે આલમની તૌહિદની તરફ, અને તેના હિદાયત કરનાર ઓલીઆઓ, અને તેના જુઝુર્ગીવાળા દાઈઓની પેરવીની તરફ બોલાવું છું. અલબત્ત મારી નમાઝ, મારી પરહેઝ ગારી, અને માઈ મરવું જીવવું ખુદાતાલાને માટે છે, કે જેનો કોઈ શરીક નથી. અને તેનોજ મને હુકમ આપવામાં આવ્યો છે, અને હું મુસલમાન છું.”

ઉપરની ઈબારત સુરૈયા સાહેબે ધણાખરા અખબારો, અને રિસાલાઓમાં છપાવીને એવો આરોપ મૂક્યો છે કે મજકુર ઈબારતમાં લેખ કે પોતાની તારીફ કરી છે. જ્યારે એતેરાઝ કરનારે પોતાના એતેરાઝ ઉપર વિવેચન કર્યું નથી, ત્યારે અમે પણ તે વિષે ચર્ચા કરવાનું નાદુરસ્ત ધારીએ છીએ. અલબત્ત વ્હાલા વાંચકોને એટલી તો અરજ જરૂર કરીએ છીએ કે તેઓ વિરોધીના આ મામુલી નજીવા એતેરાઝ ઉપર ઇન્સાફની નઝરથી જુએ, અને ન્યાય કરે કે મુઘાં સાહેબે મજકુર ઈબારતથી પોતાના વખાણુ ક્યા છે કે પોતાની ખાકસારી બતાવી છે ? અને તે ઉપરાંત તેમણે મહેરબાની કરીને આ શબ્દો ખાસ યાદ રાખવા બેઠાએ “અબ્દ

આલેમહુમદ અને મમલુકહુમ અલમોઅતેમદ ” આ અલ્લાહો ઉપર
અમે હવે પછી વિવેચન કરીશું. ઈશાઅલ્લાહોતઆલા.

સુરૈયા સાહેબે ઈબ્રાહીમમાં ટુકડે ટુકડા કરીને જે વાંઘાઓ ઉઠાવ્યા
છે, અમે તે ઈબ્રાહીમને અસલ કિતાબમાંથી સિલસિલાવાર આ જગ્યાએ
ઉતારીએ છીએ, જેથી મતલબ સમજવાનું આસાન થઈ પડે. ૩૩ થી
૩૫. મા પાના મુધીની ઈબ્રાહીમની નકલનો તરજુમો. “અને અમે ખ્યાન
કરીએ છીએ એક ફઝલ કે જે આવી છે કેટલાક ઉલમાએ મોહુદીનથી
રિસાલએ નંજમુસસાકેય લિલમોહુતદીન વલઅઝઝિલ વાસિય
લિલમોઅતદીન માં જુલદ કરે ખુદા તાલા તે આલમની જુઝુર્ગીને
મુખલદીનની ગરફતમાં. ઓ મુસલમાનો ! અને ખુદાના અલ્લો કસમને
અદા કરનારા, નેકકામ કરનારા ભાઈઓ ! આપવામાં આવશે તેમને તેમની
કિતાબ તેમની સીધી બાબુથી, ખુદા તમને સારી તોફીક આપે, અને
ખરો રસ્તો તમારા માટે ખોલી દે. કેમકે ખરી રીતે જોતાં દીની કામની
શરૂઆત ખુદા તાલાની તૌહિદ છે, અને તે આબીદોની તાબેદારીનો છેડો
છે, અને મુતકીનના ખોફની ગાયત છે, અને ફિરસ્તાઓની ઈબ્રાહીમ છે,
અને ખરી રીતે જોતાં તે તેજ બાબત છે કે જેના તરફ દાવત કરી દરેક
કાયમે. જેનો દાવો કર્યો, દરેક ઈસ્લામી ફિરકાએ, અને અમે નથી જાણતા
કાઈ પણ એકને કે જે પોતાની નખતને માટે તૌહિદ સિવાય બીજો કાઈ
કાલ કહે, અથવા તેવો એતેકાદ રાખે પોતાના ઝાહિરો બાતિનને માટે
અને તેઓ તેની શરતો વફા કરનારા નથી. તેમજ નતો તેના હુકુમને
અદા કરનારા છે. આ કારણથી માત્ર અહેલે હકના ગિરોલ સિવાય નતો
તેમને તેમની તૌહિદ ફાયદો પહોંચાડશે, નતો હિદાયત આની તરફ, અને
તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. “નહિ હોતી અન્દકી તૌહિદ અપને
માખુદ કે લિયે બગર મારેફત ઉન હુદુદકે જો ઉસકે ઓર ઉસકે
દરમ્યાનમે” હુય. ” પસ જે મુસલમાનો શાહેદી આપે છે, કલમએ
ઈમ્લાસની, અને તે બધા જમાઅત અને સુન્નતના લોકો છે. (એટલે
ખુદા અને રસુલની પેરવી કરનાર) અને કલમએ ઈમ્લાસ તે છે કે
જેની બાબતમાં રસુલે ખુદા સદઅમે ફરમાવ્યું કે જે તેને ઈમ્લાસની
સાથે કહેશે (પઢશે) દાખિલ થશે જન્મતમાં. અને તે ન કબુલ થશે તેમનાથી,
બલકે વાપિસ કરવામાં આવશે તેમના ઉપર. કેમકે તેઓ માત્ર રસુલનોજ
ઈક્રાર કરે છે, અને “વસી”ના મરતબાનો ઇન્કાર કરે છે, કે જે

પહેલી હદ છે તેમના પછી. જે વસીના ઈકરાર વિના રસુલનો ઈકરાર કબુલ કરવા લાયક હોત તો, ઝુરર રસુલ સદ્વ્યમની શહાદત વિના ખુદાની શહાદત કાશી થઈ પડત. તેથી ઈન્કાર કર્યો છે, ખુદાએ આનોકે કબુલ કરે શહાદતને તેનાથી કે જેણે જીમલએ હુદુદથી એક હદને છોડી હોય અથવા બુલ્દ કરે તેના માટે કાંઈ અમલ. અથવા મશકુર કરે તેની ઈબાદત. બલકે ખન્દાઓની અદના શહાદત પહેલાં આલા શહાદત મકબુલ થતી નથી, અને તેનો પહેલી હદનો સ્વીકાર તેને કાંઈ પણ ફાયદો પહોંચાડતો નથી. કેમકે તે ઈન્કાર કરે છે, છેલ્લી હદ મુકામેજલીનો, કે જે ખુદાની રસ્સી છે કે જેનો એક છેડો ખુદાના હાથમાં છે, અને એક ખન્દાઓના હાથમાં છે, અને ખરી રીતે જેતાં આલા અદનાની મારેફત સિવાય નજત નથી કાંઈ પણ એકને માટે. ખુદાતાલાએ ફરમાવ્યું છે કે પકડી રાખો ખુદાની રસ્સી મજબુતીથી, અને જ્યારે જાણી લીધો આ અમરને ઇખતેસાર સાથે, કેમકે આ રિસાલો તવાલતનો મુતલમ્મલ નથી. પસ અમે કહીએ છીએ કે ખુદાની તે રસ્સી કે જેને ખુદાએ પકડી રાખવાનો હુકમ આપ્યો છે, તેનો એક છેડો તમારા હાથમાં છે, અને તે તમારો લાઇ, અને તમારા ઇમામોના ગુલામોનો કમતર કે જે બોલાવે છે તે ઇમામની તરફ, અને હિદાયત કરે છે તેની તરફ, અને બીજો છેડો કે જે ખુદાના હાથમાં છે તે મિન્તેલાએ હુદુદ આલમે નક્સ છે, અને તે તમારા રખનો રસુલ છે, જે મોઈદ બરહુલકુદુસ છે, જેનો મહેલ આલમે દીનમાં આફતાબનો મહેલ છે, અને તલકીક કે ઝમાનાનો ઇમામ તેના મહેલે દીનમાં મહેલે રસુલ છે. પસ તે પોતાના વખતમાં મિન્તેલાએ હુદુદે આલમ તબૈયઅ છે, અને આલમે અકુલના શઆઓના જઝબ હોવાનો મુકામ છે. આ ઉપરથી જે (વહોરા) ગુમાન કરે કે તેની મારેફત નથી અને વસી અને ઇમામના ઝમાના માટે કાશી થશે, ઝમાનાના દાઈની મારેફત સિવાય, તો તે ભટક્યો સીધા રસ્તાથી, અને ઉદાઓ અઝાબો બેલને, અને તેની શહાદત ખુદાને માટે નાકબુલ થઈ. કેમકે તેના અસખાઅ તમામ હદોથી બહાર છે. ”

ઉપરની ઇબારત કે જે સરાસર વાંધાઓના રૂપમાં રજુ કરવામાં આવી છે, તેમાં કોમના શુભેચ્છક સુરૈયા સાહેબે કાંતો જાણી જોઈને, કે કાંતો પોતાની અજ્ઞાનતાના કારણથી ભૂલો કરી છે.

(૧) પહેલાં તેમણે લેખકની ઇબારતના અખંડપણાનો કાંઈ પણ

ખ્યાલ ન કરતાં, પોતાની ઈચ્છાનુસાર તેને તાણી તોડીને રજુ કરી દીધી. આ કારણથી અસલી ઈખારતમાં રખતી ઉપરાંત અજમાલ પણ થઈ ગયો છે, અને જીલમ પર જીલમતો એ કયો કે કેટલાક ખાસ જરૂરી, અને અર્થવાળા જીમલાઓને પડતા મૂક્યા છે, અને કેટલાકનો તરજુમો કર્યો નથી. આમાં કદાચ એતેરાઝ કરનારા સાહેબની એવી મનશા હોય કે કોઈ પણ રીતે તેમને અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતને લડકાવવાનો પ્રસંગ મળી જાય એટલુંજ નહિ પણ અહેલે શીયાને પણ લડકાવવાનો પ્રસંગ મળી આવે એટલા માટે તેમણે મજકુર જીમલાઓને નજર અન્દાઝ કરી દીધા છે. આ કારણથી તેમના વાંધાઓ પોતાની મેજેજ રદ થઈ જાય છે. જે તે પોતાની પેશ કરેલી દુટેલી ઈખારતમાંના સિલસિલામાં આ સાથે જતાવેલી અરબી ઈખારતો તરજુમા સાથે દાખલ કરી દેત તો તે કાદિષી રીતે અહેલે શીયાના મઝહબી જઝબાત ઉશ્કેરી ન શકત. મજકુર અરબી ઈખારતો આ પ્રમાણે છે:—“વઝાલેકા ઈન્ તૌ હિદ્દ અબ્દુલમઅબ્દુલ લાયકુન ઇલા બ મઅરફતે માબયનેહી વબયનેહી મિનલ હુદુદ.” તરજુમા:—“અને તેનું વર્ણન આ છે કે આ હુદુદની મારેફત વગર કે જે તેના અને આના દરમ્યાનમાં છે બન્દાની તૌ હિદ્દ મઅબ્દુલ માટે થતી નથી.” અને “વ અનકર્ વ મરતબહિલ વસીમલ લઝી હોવ અવ્વલલહુદુદે બાદેહી.” તરજુમા:—“અને રસુલ પછી જે પહેલી હદ વસીની છે તેનો ઇનકાર કરે છે.”

ઝહે કરશમેકે યુ'દે રખાહે હુમકો ફરેબ,

કે બિન પડહે ઇન્હે સખ કુછ ખબર હય કયા કહીએ.

૨ અમારા ટીકાકાર સાહેબ જે દીર્ઘ દષ્ટિ રાખતા હોત, અને પોતાના ખ્યાલોને એક તરફને બદલે ચોતરફ દોડવાનો તેમણે પ્રસંગ આપ્યો હોત તો તેમને લેખકની કૃતિનો આ પ્રકાશિત પહેલુ પણ નજર આવી જતકે “અહેલિલ જમાઅત વ સુન્ને” ની મતલબ તે ખાસ ફિરકા માટે નથી કે જે “અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત” ના નામથી મશહુર છે. પરંતુ તેનો ઇસારો આમ મુસલમાનો તરફ છે. સઘળા મુસલમાનો કલમએ દાખલાસની શાહેદી દેનારા ગણાય છે. અને નહિ કે માત્ર મુસલમાનોનાં તે ટોળી કે જે સુન્ની કહેવાય છે. આ જગ્યાએ એમ સમજવું કે “અહેલિલ જમાઅત” છે, તે એક ઘણી ખરાબ ભૂલ કરવા જેવું છે. કેમકે પહેલાં તો અમારા ખ્યાલ પ્રમાણે કાદિષી પણ અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતને

અહેલિલ જમાવ્યતે વસ્સુન્નેની ઉપમા આપી નથી. તે ઉપરાંત જો “ફલ
 ૧ મુસલેમુનલ લઝીના યશહદુના બકલમતેહિલ ઇખલાસ વ હુમ
 કાફેહી અહેલિલ જમાવ્યતે વસ્સુન્ને” નો ઇસારો અહેલે સુન્નત વલ
 જમાવ્યતની તરફ માનવામાં આવે તો આ મુગતિદાની ખબર “અઅની
 વકલેમર તિલ ઇખલાસ હિલ્લતી કાલ ફીહા રસુલુલ્લાહે સદ્લ-
 લ્લાહ અલયહે વ આલેહી ઇનહુ મિન કાલિહા મુખલ્સન ઇખલ-
 લજન્નતે” નો અતલાક પણ અહેલે સુન્નત વલ જમાવ્યત પર થાય કે
 જેવી લેખકની હરગિઝ મનશા નથી.

જો હવે અમે એતેરાઝ કરનાર સાહેબની દિલબુઈ કરવા અને
 તેમની હા માં હા મેળવનાર અખબારોની બદનામીનો ખ્યાલ કરીને ખરા
 બનાવ ઉપર પડદો નાખી દઈએ. અને આ વાત પણ કબુલ કરી લઈએ
 કે વસાયતના ખ્યાનના લિલાઝથી અહેલિલ જમાવ્યતે વસ્સુન્ને તે ફિરકા
 છે કે જે અહેલે સુન્નત વલ જમાવ્યતના નામથી ઓળખાય છે. અને
 જેના તરફદાર બનીને અમારા સુલેહ પસંદ વાંધો ઉઠાવનારાએ ઈસ્લામી
 દુનિયામાં હલચલ મચાવો રાખી છે. તો પણ આ વાત માન્યા વિના
 છુટકો નથી કે આ ઈખારતમાં અહેલે સુન્નત વલ જમાવ્યતનો અહેવાલ
 “ઝમનન” આવી ગયો છે. તેથી કાંઈ કોઈનું દિલ દુખાવવાની નિયત
 ઈખારત લખનારની સાખીત થતી નથી. હવે રહ્યા શીયા લોકો. એમને
 તો “ઝમનન” પણ કોઈ પણ જગ્યાએ કાંઈ પણ કહેવામાં આવ્યું નથી.
 નહિતો દાઘસુલ વક્તના દાવાના ખ્યાનમાં એવીજ રીતે એમનું નામ “ઝમનન”
 પણ ન લેવામાં આવત એની કાંઈ પણ વગ્ગેલ ન હતી. તો પછી અમારા
 પાક આતિન વાંધો ઉઠાવનારે કયા ઇસ્લામના સખબથી આ વાત બાણી.
 કે લેખકે અહેલે શીયાને કાફર અને જહન્નમી બનાવ્યા છે. આ એક
 સરાસર બોલતાન છે. અલગત જો તેમના ઝિકરની કાંઈ પણ ઝલક જેવામાં
 આવતી હોય તો તે એવીજ રીતે કે જેમ અહેલિલ સુન્ને વલ જમાવ્ય-
 તનો ઇસારો આમ મુસલમાનોની તરફ છે, અને નહિ કે માત્ર અહેલે
 સુન્નત વલ જમાવ્યતની તરફ.

૧ પણ મુસલમાન કે શાહેદી આપે છે કલમએ ઇખલાસની, અને તે બધા
 જમાવ્યત અને સુન્નતના લોકો છે. (એટલે ખુદા અને રસુલની પેરવી કરનાર.)

૨ અને કલમએ ઇખલાસ તે છે કે જેની બાબતમાં રસુલેખુદા સદયએ ફર-
 માવ્યું છે કે જે કોઈ તેને ઇખલાસ (સાચા દિલથી) કહેશે તે જન્મતમાં દાખલ થશે.

દરેક હાલતમાં આ વાત સારી રીતે સાખીત થઈ કે અહેલિલ જમાઅત વસ્સુન્નેની મતલબ કાંઈ પણ વાંધા વિના આમ મુસલમાનો માટે છે. હવે રહ્યો માત્ર વસીનો ઇકરાર આમાંતો દુનિઆએ ઈસ્લામ એકમત છે. અને ખાસ કરીને મોટા મોટા સુશી લોકો અને શીયા જમાઅત વાળાઓ હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેને વસીના મરતખામાં સૌથી ઉંચા અને સૌથી બહેતર બાણે છે. અને એવી માન્યતા ધરાવે છે કે હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેના વસીલા વગર નખત થઈ શકતી નથી.

વિદ્વાન લેખકે આ જગ્યાએ પોતાની હમેગીર તાલીમમાં એક એવો નુકતો રાખ્યો છે કે હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેનું નામ લખવાને બદલે માત્ર “વસી” શબ્દથીજ ચલાવી લીધું છે. (કે જેની મતલબ હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેને થઈ શકે છે આ પ્રમાણે કરવાનું કારણ એ છે કે ઈસ્લામના જે ફિરકાઓ હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેને વસી તરીકે નથી માનતા, પણ કોઈ બીજા ઉપર વસી તરીકે એતેકાદ રાખતો હોય તે પોતાના એતેકાદ પ્રમાણે અમલ કરે. પણ જે “વસી” ની મતલબ મનસએ ખીલાફત ગણવામાં આવે તો એહેલે સુન્નત વલ જમાઅત દરતુર પ્રમાણે હઝરત અબુબકર રદી. અનહા કે બલીકએ અવ્વલ માનતા રહે, અને તેમની તાબેદારી કરતા રહે. અને તેવીજ રીતે અહેલે શીયા હઝરતઅલી કરમુલ્લા વજહેને બલી કએ “બિલા ફસલ” માનતા રહે.

હવે એતેરામ કરનાર સાહેબે બતાવી આપવું બેઈએ કે આમાં તેમને કયા શબ્દો અયોગ્ય લાગ્યા ? અને તે ઈસ્લામના કયા ફિરકાની લાગણી દુખાવનારા છે ? અને તેમાં કોને કાફર, દોઝખી અને મુશરિક કહેવામાં આવ્યા છે ? જરા ઇન્સાફની આંખો ઉપરથી ગુસ્સા અને કીનાના પડદાને દુર કરો, અને જુઓ કે ઝોનુરિલ લકકિલ મુખિનના લેખકે કેવી રીતે બધાના દિલ લાથમાં લઈને પોતાના ધાર્મિક શિક્ષણની કિતાબ લખી છે ? અને કેવી રીતે બીજા ફિરકાઓને દિલ આઝાર થતા બચાવ્યા છે ?

**બસ તંગ ન કર નાસેહ નાદાન મુજે ઇતના,
યા ચલકે દિખાદે દહન એસા કમર એસા.**

હવે હમે પ્યારા વાંચકાની ખિદમતમાં એતેરાઝ કરનાર સાહેબની એક મોટામાં મોટી ઘોઝાબાઝી રજુ કરીએ છીએ. તેમ કરવાથી ઓછા વધતા તેમના સઘળા વાંધાઓ પાણી ઉપરના નકશની પેઠે સાફ જણાઈ આવશે. અસલ બતાવ એ છે કે આ ઇબારત કે જેના ઉપર અમે લાંબો

વિવાહ કરી ચુક્યાં છીએ તે ખરી રીતે જોતાં લેખકની પોતાની કલમથી જણાઈ નથી. પણ તેમણે રિસાલએ નજમુસસાફિય ઉપરથી લખી છે. જેમકે ઈશ્વરતત્ત્વ શરૂઆતમાં સાફ શબ્દોમાં તે વાત જાહેર કરી છે. હજોન અખબારોની મિજાજ પુરસી કરવાની જરૂર છે કે જેઓ પૈસાનો બદલો લાખને સુરૈયા સાહેબની આવી મોઢામાં મોટી જૂલમાં શરીક થયા છે. અને જેમણે એક ખોટા બનાવને સરખાવના દેખાવનો પોશાક પહેરાવી પગલીકની સામે રળુ કર્યો છે. પણ તે લાંબા સમય સુધી કાયમ ન રહી શક્યો. અને અમે મુકીદેરાઝગારમાં જે પેશીનગોષ્ટ “પૈસાના ઉપાસક અખબારો” ના નામથી કરી હતી તે સત્યે પુરધાર થઈ.

એતેરાઝ કરનારા સાહેબે એ નુરિલ હકિકિલ મુબિનની લેખક ઉપર એવા આક્ષેપ મૂક્યો છે કે : “તેમણે પોતાની કિતાબમાં લખ્યું છે કે ઈસ્લામના કાષ્ઠપણ ફિરકાની તૌહિદ કામ લાગશે નહિ. કેમકે તેઓ તૌહિદની શરતોને પુરી રીતે અદા કરતા નથી; તેમજ તૌહિદના હુકુક (હક) પણ યાજ્ઞવી લાવતા નથી. તૌહિદનો રસ્તો માત્ર એકજ જમાઅત અહેલિલ હકને મળ્યો છે.”

પહેલાં તો આ ઈશ્વરત નજમુસસાફિય ઉપરથી ઉતારી લેવામાં આવી છે, તૌહિદ તેનો ખુલ્લો જવાબ એ છે કે ઈસ્લામના ૩૩ ફિરકો-ઓમાંથી દરેક ફિરકા અહેલિલ હક હોવાનો દાવો કરે છે. અને અમેજ માત્ર તૌહિદની સઘળી શરતોને અદા કરીએ છીએ એમ માને છે. જે એમ ન હોય, અને સંઘળા ફિરકાઓ એકસ પ કરીને કાઈ એક ફિરકાને “અહેલિલ હક” તરીકે માની લે તો પછી ૩૩ ફિરકાઓની વાત જ ક્યાં રહી? કે જે રસુલે મકબુલ સલ્વમની સાચી પેશીનગોષ્ટ અનુસાર છે. આ પ્રમાણે જોતાં જે કાઈ ફિરકા પોતાને અહેલિલ હક સમજતો હોય તેના ઉપર એતેરાઝ કરવા તે અજાનતાથી ઓછું નથી.

આ જગ્યાએ અમે લાહોરની અનજુમને નોમાનીયાનો એક માલ-વાર રિસાલામાંથી એક દાખલો આપીએ છીએ કે જે ૩૭ હિજરીના જમાદીઉસસનીથી રમઝાન સુધીના એકમાં છપાયો હતો. આ દાખલો ઉપરથી આપની ખાત્રી થશે કે આ પ્રકારના દાવાનો હક દરેક ફિરકાને લાસિલ છે. “હાલા હનેરી લોઈઓ !” ખીજા ફિરકોવાળાઓ પોતાના મતનો પ્રસાર કરવા માટે કેવાં કેવાં પ્રયત્નો કરી રહ્યાં છે. અને આપ

મજલસે હક ઉપર હોખને કેવી રીતે ગફલતમાં સુધ રહ્યા છે ?”

ઝો તુરિલ હકકિલ મુખિન પર એતેરાઝ કરનાર આ અરબી શબ્દો લાતકબ્બલ મિનહુમ વ તરફ અલયહિમ” ઉપર વિવાદ કરતાં કરતાં આ નતીજ ઉપર આવી ગયા છે કે મુલ્લાં તાહેર સૈકુદીને તમામ મુસલમાનોને મુશરિક, મરદુદુશ શહાદત, કાફર, અને દોઝખી બનાવ્યા છે. નઉઝોમિલ્લાહે મિન ઝલિક. આ એક સરાસર બોહતાન અને ખોટો ખ્યાલ છે.

ખુદાલગી નહિ કહેતા કલી એક ખાતલી વાએઝ,
ખુદાજને બકા કરતા હુય કયા સુદા ખુદાધકા.

“તરફઅલયહિમ” નો અર્થ “ઉપર મારવામાં આવશે.” અથવા મોઢા ઉપર મારવામાં આવશે, એવો જે ભાવાર્થ એતેરાઝ કરનારે લીધો છે તે કેવળ અસત્ય છે. જે દરેક પહેલુથી તેના અર્થ થતા હોય તો માત્ર આવોજ ભાવાર્થ નિકલે છે કે “પાછું ફેરવવામાં આવશે, અથવા ફેરવવામાં આવશે.” કલામે પાકમાં “તરફ” શબ્દ માત્ર એકજ જગ્યાએ જોવામાં આવે છે કે જેનો અર્થ સુરૈયા સાહેબના કહેવા પ્રમાણે કોઈ પણ રીતે થતો નથી. તે એક મામુલી શબ્દ છે. પ્રત્યેક અરબી જાણનાર ગૃહસ્થ સારી રીતે જાણે છે કે તેનો માદો “રફ” છે. અને તેનો ખુલ્લા શબ્દોમાં તેજ અર્થ થાય છે કે જે અમે લખ્યો છે. જે લેખકની એવીજ ઇચ્છા હોત કે જે એતેરાઝ કરનારા સાહેબે સમજાવી છે તો તે “તરફ અલયહિમ” ને બદલે “તઝરય અલાવજુહે-હિમ” અથવા “તઝરય અલયહિમ” ના લખત કે જેનો અર્થ સમજવા સમજાવવામાં એતેરાઝ કરનાર સાહેબને તાવીલની ગરજતજ ન પડત. પરંતુ ત્યાંતો મદેહનઝર કાંઈ ઓરજ છે.

હવે સાચા કામ પરસ્ત સુરૈયા સાહેબનો આ એતેરાઝ બાકી રહ્યો કે મુલ્લાં તાહેર સૈકુદીન દાઉદી વોહરા કામના પેશવા વક્તના દાઇ હોવાનો દાવો કરે છે. અને જે હાથથી તમશ્કની ખુદાતાલાએ રગપત દેવરાની છે તેનો એક છેડો ખુદાના હાથમાં, અને બીજો પોતાના હાથમાં બતાવે છે. અને કહે છે કે એમની મારફત વિના કોઈની નગ્નત થઈ શકતી નથી.

પહેલાં તો એ વાત જાહેર કરવાની જરૂર છે કે એ નુરિલ હક કિલ મુખિન નામની કિતાબ માત્ર દાઉદી વોહરાઓ માટેજ છે, કે જેમની તાલીમ અને તલકાનને માટેજ તેને પ્રગટ કરવામાં આવી છે. તદુપરાંત ચર્ચા-વાણી ઇબ્રાતનો આ ભાગ “ફૂનકુલ ઇનલ હુખલિલહકી નદખ-કુમુલ્લાહ ઇલલ એઅતેસામે બેહી અહદ તરફીહ બાઅયદીકુમ” હોવ અખવકુમ વ અકુલ અખીદ્દ ઇમામકુમ અલ્લહી બદ અવકમ અલયહે રયહદીકુમ” લેખકે કાઢ બીજા પુસ્તક ઉપરથી ઉતારી લીધેા નથી, પણ તે તેમનો પોતાનોજ કાલ છે. “અખવકુમ” અને “અકુલ અખીદ્દ ઇમામકુમ” આ શબ્દો સાદ્ બતાવી રહ્યાં છે કે અમારો ખરો મુખાતિય માત્ર દાઉદી વોહરાઓનો ફિરકા છે. અને અમારા એતેરાઝ કરનારા સાહેબે પોતે પણ આ જગ્યાએ ઇકરાર કર્યો છે. અને મોટા હર-ફામાં લખ્યું છે કે “ઉપર બતાવેલી ઇબ્રાતમાં તાહેર સૈફુદીને પોતાના અનુયાયી વોહરાઓને ખિતાબ કરીને કહ્યું છે” પણ એક સ્થળે ઇબ્રાતનો તરજુમો કરતાં કરતાં “અહેલિલહક” નો અર્થ કૌંસમાં (વોહરા) એવા શબ્દો લખ્યા છે. પરંતુ તેજ ઇબ્રાતમાં એક જગ્યાએ એતેરાઝ કરનારા સાહેબે નકામી ગફલતથી જાણી જોઇને “ફૂમન ઝઅમ” ના ખરા મુખાતિય અને ખરી વાતને પડદામાં છુપાવીને કૌંસમાં “કયા સુન્ની કયા શીયા” એવા શબ્દો લખી માર્યા.

યકીન આયે તો કયું કર આયે અહમર,
તગાફુલ કીસકા પયમાન શીકનકા.

“ફૂમનઝઅમ” એ શબ્દો ખાસ વોહરા કામના તે લોકો તરફ છે કે જેઓ રિસાલત, ઇમામત, અને વસાયતની સાથે સાથે વક્તના દાર્દની મારફતને જરૂરી નથી સમજતા, એ વાતને કબુલ કરવામાં એતેરાઝ કરનાર સાહેબને શો વાંધો છે એ અમારા સમજવામાં તો આવતું નથી. જે એતેરાઝ કરનાર સાહેબને એવીજ વસીઅત આપવી હતી તો “કયા સુન્ની અને કયા શીયા” ને બદલે દુનિઆની દરેક કામ, અને

૧ પસ કહીએ છીએ અમે કે તેહરીક ખુદાની તે રસી કે જેને ખુદાએ પકડી રાખવાનો હુકમ આપ્યો છે તેનો એક છેડો તમારા હાથમાં છે. અને તે તમારો ભાઈ અને તમારા ઇમામનો અદના સેવક કે જે બોલાવે છે તે ઇમામની તરફ, અને હિદાયત કરે છે તેની તરફ.

કોમની દરેક માણસ એવા શબ્દો લખવા હતા જે એમ કરવામાં આવ્યું હોત તો એમનો રસુખ થઈ જાત. અને દરેક ધર્મવાળા તેમને પોતાની જમાવ્યતમાં શરીર ગણત.

એતેસજ કરનાર સાહેબનો એવો પણ એક એતેરાજ છે કે મુસ્લિમ તાહેર સૈફુલ્લ સાહેબ વક્તના દાહ હોવાનો દાવો કરે છે. અને નખતને માટે પોતાની માફકતની અસાત્યવા પ્રવર્તે છે. મહેલાં તો તેમનો ઇશાને માન દાઉદી વોહરા ફિરકાને માટે છે. અને તે અમે ઉપર ખ્યોન કરી ચુક્યા છીએ. તદુપરાંત નવાઈ જેવું તો એ છે કે એતેરાજ કરનાર સાહેબ દુનિઆમાં યોણીસદી સુધી રહ્યા છતાં એવલું પણ ન જાણી શક્યા કે દુનિઆમાં કોઈ કામ, કોઈ ફિરકા, કેઈ મઝહબ, કોઈ ચિરોહ, અને કોઈ સોસાયટી એવી નથી કે જેમાં મુજહદ, મુજતેહદ, પેશવા અને લીડરો મેદા ન થયા હોય, અમવા મોબુદ ન હોય અને તેમણે પોતાની તામે દારી, અને ખેરવીને જાને દુનિઆની બહેતરીને માટે ખાસ અગત્યની બતાવી ન હોય, જે માણસે જુદા જુદા અકાયદની કિતાબો જોઈ દરી, અને મઝહબી દુનિઆનો સારી પહે, અતુલવ લીધો હશે તેતો ઈસલ્મવા આવી આમ વાતેથી ફરીપણ ઉસ્કરાઈ જશે. નહિ. જે અમારા એતેરાજ કરનારા સાહેબે એવાજ અકાયદ એવીજ તાલીમ, અને એવાજ અહેકમ કરે જે દુનિઆના જુદા જુદા ધર્મોની કિતાબોમાં મોજુદ છે. અને કોઈની પણ લાગણી દુખાવવાનો ખ્યાલ કર્યા વિના દરેક જગ્યાએ મોટા પ્રમાણમાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે. પેશવા પુસ્તક ન જોયા હોય, અમે તે વિષે સાંભળ્યું પણ ન હોયતો જુઓ કે પોતાના ધાર્મિક ખ્યાલાતુ અને અકીદાઓ જુદા જુદા ધર્મવાળાઓ કેવી આઝાદીની સાથે બહાર પાડી રહ્યાં છે? અને એક બીજાના ધાર્મિક જઝગાતનો કેવા ખ્યાલ શખવામાં આવે છે?

હવે અમે પહેલાંતો અમારા ધરનીજ કેટલીક વાતો કેટલાક વણા મજાસાદર અને વિદ્વાન લખકાની કિતાબો ઉપરથી કહી સંભળાવીએ છીએ, જેથી અમારા ગાફિલ એતેસજ કરનાર સાહેબને પોતાના નકામા એતેરાજો આખત પશ્ચાતાપ કરવામાં કાંઈપણ વાંધો ન આવે.

જુઓ અહયાઉલ ઉલુમમાં કમામ ગઝાલી રહે શુ કરાવે છે?

(૧) ખરી વાત એ છે કે બંદાનો ઇમાન ફણુલ નહિ થાય ત્યાં સુધી તે ઇમાન નહિ લાવે તે સવળી વાતો પર કે જેની ખબર

આપવામાં આવી છે મોત, પછીને માટે. તેમાંની પહેલી પ્રીતિ મુનકર નકીરની છે કે જેઓ કપરમાં રળ વિષે, નુષુવત વિષે, અને દીન વિષે સલાહ પૂછશે, તદુપરાંત કપરના અઝાળ, મિઝાળ, ખુલસરાત, હોઝ, મેલ-મદ સદમ્મ, હિસાળ, અને તે અમર ઉપર કે જે છુદાલાલા અમ્મીયાઓને પૂછશે, જેને ચાલશે તેને તબલેગ રિસાલતથી અને કુદશરથી, અને જેને ચાલશે તેને તકઝીબ મુરસલીનથી, અને એહેલે બિદઅતને સુન્નતથી, અને મોમિનોને આમાલથી, એ સંઘળી વાતો ઉપર ઇમાન લાવવો જોઈએ. અને ઇમાન લાવે એ વાતને કે ઇન્તેકમ (કેર) લીધા બાદ મોહદીને આગમાંથી બહાર કાઢવામાં આવશે. તદુપરાંત અબીયા, ઉઘમ્મ, શીહદા અને મોમિનિનની શકાઅત ઉપર ઇમાન લાવે, અને સલાખીઓના અફઝલપણા ઉપર વિશ્વાસ રાખે, અને તેમની તરતીગ ઉપર ભરાસો રાખે. અને રસુલે ખુદા પછી તમામ ઇન્સાનોમાં અફઝલ (હઝરત) અબુ-બકર (રદી.) છે. તેમના પછી હઝરત ઉમર રદી. તેમના પછી હઝરત ઉસમાન રદી. અને તેમના પછી હઝરત અલી રદી. અને હુમ. એ વાતને સાચા દિલથી માને. અને તેમના તરફ મોહબ્બત રાખે. અને જે પ્રમાણે ખુદા અને તેના રસુલે તેમની તારીફ કરી છે, તે પ્રમાણે પોતે પણ તેમની તારીફ કરે. જેણે આ સંઘળી વાતો ઉપર ભરાસો રાખ્યો, તે ખાત્રીપુર્વક એહેલે હકમાં સામીલ થયો; એટલુંજ નહિ, પણ તે સુન્નત ઉપર ચાલનાર જમાઅતમાં દાખલ થયો. (ગણાયો.) અને દૂર થયો ગુમરાહીથી અને બિદઅતની જમાઅતથી.”

નવલકીશાર પ્રેસમાં છપાયલી ઇમામ ગઝઝાલી રહે. ફત

અહયાઉલ ઉલુમ નામની કિતાબની ખર્ચબી.

(ઇબારતનો તરજુમા. પાનું ૫૪, ૫૫)

સુરૈયા સાહેબે હવે જેવું જોઈએ કે ઇમાનની તકમીલ, આત્મસંબંધીયત (સ્વીકાર) ને માટે ચારે ખુલકાએરાશોદીન અફઝલ હોવાનો ઇકરા કરવાની, અને મળીએ કરીએ સ. અ. વ. પછી તેમને ઇમ્મી ઇન્સાનોથી અફઝલ માનવા અને તે બધાના વખાણ કરવા ઇમામ ગઝઝાલી રહે. અલેયે યહે. હાઝિમ ખ્યાન ફરમાવે છે. “તો એવા એક જલાલુલકદર ઇમામનો ફાલના મુકાત્તલામાં આપતો આ શારે ગુલ “ફરેકા કલમાઓ, (કલમા પદનાર) કાંઈપણ શરત વિના જન્નતમાં દાખલ થશે.” શી અરસા અમ્મ

છે ? અને એક ફિરકો કે જે કામિલ નખત હાસિલ કરવા માટે કલમએ ઇખલાસની સાથે સાથે બીજી શરતોનો વધારો કરે છે, તેને રાખ્યનો ગુન્હેગાર અને કુફરના ફતવાને લાયક ગણાવવા માટે આપ જે રૂદન પાટલો લઇ એકા છો તે શા હિસાબમાં છે ?

હવે આ બીજો દાખલો જુઓ કે બુઝુર્ગાનેદીન પોતાની ઇતિઅતને કેવા પુરઝોર અલફાઝ (શબ્દો) માં લાઝિમી અને જરૂરી બતાવે છે ?

(હઝરત શેખ મહમદ સરહિદીકૃત મકતુબ ૪ ના પાના ૧૩-૧૪ ઉપરથી.)

મજદુદ્દીયતનો દાવો.

“ સાહબ ઈ ઉલુમ વમઆરેફ મજદાઈ અલફઅસ્ત. કમા લાયખરી અલન નાઝેરીન ફી ઉલુમીહી વમઆરેફતે ઇલ્લતી યતઅલક બિઝઝાતે વસ્સકાતે વલલઅફઆલે વ તનલસ બિલ અહેવાલે વલમવાલિદ વલતઝલિ યાતે વલઝહુરાતે ફયઅલ્મુન ઇન હોવલાઈલ મઅરેફ મિનઝાલેકલ કરા વલ્લાહે સુબ્હાન લ હાદી.....વ બદાનન્દ બરસરે હર માએતે મજદુદ્દ ગુઝરતેઅસ્ત. અમા મજદુદ્દ માએતે દીગર અસ્ત વ મજદુદ્દ અલફદીગર યુનાંચે દરમ્યાન માએતે વઅલફ ફર્ક અસ્ત દર મજદુદ્દીન ઇલા. નેઝહમાં કદ્ર ફર્ક અસ્ત. અલફે ઝયાદાહ અઝઅ્યાં. વ મજદુદ્દ અ્યાં અસ્ત કે હરઅન્દ દરઅ્યાં મુદત અઝફયુઝ બાઇમતીયાન બરસદ તઅુસ્ત ઉ બરસદ. અગરઅ અકતાબ વ અવતાદાને વકત બુવન્દ વ બુદલા વ નુન્પા બાશન્દ. ”

હઝરત શેખ અબ્દુલકાદિર જેલાની રહે. અલયહે. ફત ગનીયતુલ તાલેબીન પૃષ્ઠ ૧૦૬ ઉપરથી

બગર મારેફત (હઝરત) અહેમદ બિન હંબલ સિવાય કોઈ વલી થયો નથી.

૩ “ મિનલ મઅરેફ અલી બિન ઈદરીસ ઇનહુ સાએલશશેખ અબ્દુલ કાદિર ફકાલ્ યા સૈયદી હલકાન્ લિલ્લાહે વલી ઇલા ગર અેતે કાદ અહેમદ બિન હંબલ ફકાલ્ મા કાન્ વલા યકુન. ”

શાહ વલીઅલ્લાહ મોહમ્મદિસ દેહેલવી રહે. અલયહે. નો મજદુદ્દીયતનો દાવો.

(૪) અલ્લાતાલાએ મારા ઉપર, અને મારા ઝમાનાના લોકો ઉપર આ ઉપકાર કર્યો છે કે તેણે મને એક એવો તરીકાએ સુલુક આપા (અર્પણ) કર્યો છે કે જે સઘળા તરીકાઓથી કરીબતર (વધારેનજીક) છે. અને મારા રખે મને ખબર આપી છે કે, “અમે તને આ તરીકાનો ઈમામ મુકરર કર્યો છે. અને તેને આલાબુલ્હદી (સૌથી વધુ ઉંચાઈ) સુધી પહોંચાડ્યો છે. એટલુંજ નહિ પણ આજથી અમે બાકીના બધા તરીકાઓને હુકીકત ની નઝદીક સુધી પહોંચવા માટે તૈયારી કર્યા છે. માત્ર તારા તરીકા માટેજ તે માર્ગ ખુલ્લો રાખ્યો છે. અને તે એકજ તરીકાને ખુલ્લો રાખ્યો છે. લોકોની ફરજ છે કે તારી સાથે મોહબ્બત કરે. અને તારી ફરમાબરદારી (તાબેદારી) ને નળત (મુક્તિ) નું કારણ સમજે. અને હવે આકાશી બરકતો તે માણસ ઉપર ન ઉતરશે કે જે તારી સાથે બુઝ્ઝ રાખશે. અને તે આકાશી બરકતોના હકમાંથી બાતિલ થશે. મશરેક અને મગરિબના લોકો તને પ્રજા (ફૈયત) તરીકે સોંપવામાં આવ્યા છે. અને તને તેમનો બાદશાહ નિમવામાં આવ્યો છે. જે લોકો તારી આ વાતના બાબુકાર હોય કે ન હોય તોપણ, જે તેઓ માલિતગાર હશે તો ફાયદા ઉઠાવશે. અને જે બેખબર રહેશે તો નુકસાન ઉઠાવશે.”

(જુઓ તરહીમાત અલહેથે.)

શેખ અહમદ સરહિંદી રહે. અલયહે, અને શાહ વલીઅલ્લાહ રહે. અલયહે. એવો દાવો કર્યો છે કે “અમારી ઇતાઅત અને ઇક્રાર વિના નળતનો માર્ગ બંધ છે.” શું મુરૈયા સાહેબ એવું કહી શકે છે કે ઉપ-રુક્ત દાવાઓથી ઇસ્લામના તે ફિરકાઓની દિલ આઝારી થઈ શકે છે કે જેઓની દૃષ્ટિમાં ઉપરોક્ત મહાત્માઓનો તેવો મરતબો નથી કે જેનો તેમણે દાવો કર્યો છે?

(ફવાઈદુલ ફવાઈદ નામક કિતાબના પૃષ્ઠ ૧૭૫ ઉપરથી.)

કતાર્-હઝરત નિઝામુદ્દીન ઓલીયા રહે. અલયહે.

શેખની અગત્ય.

(૫) “મન લયસલહુ શય્ખ્ ફશય્ખહુ શયતાને.” (અર્થાત જેનો કાંઈ શેખ નથી, તેનો શેખ શેતાન છે.)

(ઇઝન) “ફરમાને શેખ હમયુ ફરમાને રસુલ અસ્ત.” (શેખનું

ફરમાન રસુલના ફરમાન જેવું છે.) પૃષ્ઠ ૨૩૧

(૬) “અબીયા ઓર ઉલમાઓની હિતાચત બશરતીક ઉલમા બમકતઝાએ મનસબ ન્યાયત હુકમરાની કરે, વાહ એન ખુદાદીક અહે કામ હય—”

હુજ્જતુલ ઇસ્લામ સરકારે ઉર. મુસત્રીક-મોલાના મહમદ કાસિમ રહે. અલમહે બાની મદરસએ દેવખંદ.

મિરઝા ગુલામઅહેમદ સાહેબ કાદયાનીનો મજદુદિયતે અતે ઈમામતનો દાવો.

(૭) આ સદીમાં પણ એક મજદુદ આગ્યો. અને તેણે પોકાર કરીને કહ્યું કે હું આ સદીનો મજદુદ, અને ઈમામે વક્ત છું. આ ગુમરાલ મોળુસનું નામ મિરઝા ગુલામઅહેમદ કાદયાની અને મુસલેલ વ મામુરે રખ્યાની છે. તેણે ખુદાતાલા તરફથી ઈલામ થવાનો દાવો કરીને પોતાના દાવાને ઘણા ઝોરશોરથી જાહેર કર્યો અને કહ્યું.....

આ ખુદાએ કે અમર ડી ખલકોજહાં બેખબર અન્દ,
બરમન ઉજલવેલ નમુદ અસ્ત ગર અહેલે બેખઝીર.

(૮) (ઈઝન) મસીહ મવઉદ (દાવેદાર) અર્થાત મીરઝા ગુલામઅહેમદ કાદયાનીનો વળુદ ખુદાતાલાની તજક આ હઝરત સલ્વમનો છે. મો પછી મસીહ હોવાનો દાવો કરનારને અહેમદ કરાર દેવું જોતાના મઅનુન ના લિલાઝથી અને ખુદાતાલાના કાલ વ ફઅલના તસદીકથી બિલકુલ સત્ય અને હક છે, કેમકે મસીહના દાવેદારે ફરમાવ્યું છે કે “જે ક્ષપ્સ મારામાં અને મુસ્તુફા (સલ્વમ) માં તફરીક (તફાવત) કરે છે તેણે મને નથી જોયો, અને નથી ઓળખ્યો. અને મારા વિના બધું સધાઈ છે.” (ખુતબે ઈલાહિયેલ.)

એક જીવતા (ઈન્દાહ) મુજતહદીને મામલું ફક્ત છે.

(૯) તકલીદે મૈયતથી એવો નફો નથી થઈ શકતો કે જેવો એક મોળુસથી અમને નફો થાય છે કે જે અમારા વચ્ચે ઈન્દાહ મોળુદ છે. આ કોરબુથીજ તકલીદે મુજતહદીને ફક્ત સમજવામાં આવે છે.

(હિમાયતુલ ઇસ્લામ પૃષ્ઠ ૪૩, કતાર અહલામે હિન્દી સૈયદ અહિમદ સાહેબ મુજતહદુલ અસર.)

આ ઉપરથી જણાશે કે દરેક ફિરકા પોતાની સચ્ચાઇને માટે એક બીજાની તકઝીબ, તકશીર, તોહિન અને તર્જાલલ કેવા ખુલ્લા શબ્દોમાં કરે છે.

(૧૦) “ જે લોકો સહાબીઓથી, ગચ્ઠ રાખનાર છે, તેઓ ખેશક કાઢે છે. ”

મૌલાના હકીમ અહેમદહુસેન સાહેબ કૃત ઇઝ્હાડલહક પાના ૨૦ ઉપરથી.

(૧૧) “ હવે વાત એ છે કે ઇમામે ઝમાનનો મુનકર (નકાર કરનાર) કાઢે છે કે નહિ? કેમકે આ હદીસમાંજ તેની તસરીહ મોબુદ છે કે તેની મોત જલિલની મોત થશે. આ વાતમાં કોઇ ઉઝર કરી શકતો નથી કે હઝરત રસુલુલ્લાહ સદ્વ્યમે તેને કાઢેર કહ્યો છે.”

અસલાહ પાનું. ૫-૬ જિલ્દ ૧૨ જમાદીઉલ આખર હી. સ. ૧૩૩૭ ઉપરથી.

સાત કરોડ મુસલમાન કાઢેર અને દોઝખી છે.

(૧૨) (ઇઝન) ઇમામે ગાયબના મુનકર કરોડો મુસલમાનોને અમે તેજ સમજીએ છીએ કે જે રસુલુલ્લાહે ફરમાવ્યું છે. “ કલ્હુમ ફિન્નારે “ઇલલવાહેદતે” અર્થાત તે બધા જહન્નમી છે માત્ર એક ફિરકા સિવાય આ ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે ઇમામે ગાયબનો ઇનકાર કરવાથી સાત કરોડ મુસલમાનોને કુદરનો ઇલઝામ આપવામાં આવે છે. ઇમામનો બહુ રશીય છે. કુરાનેશરીફના એક અક્ષર માત્રનો ઇનકાર કરવાથી માણસ કાઢેર થઇ જાય છે, જેમાં કોઇને ઉઝર નથી. હુકમરને હલાલ જાણવાથી બ્યારે માણસ કાઢેર થઇ જાય છે, ત્યારે આપને કેમ નવાઇ લાગે છે કે ઇમામનો મુનકર કાઢેર છે?” (ઉપર બતાવેલા રિસાલા ઉપરથીજ.)

(૧૩) મુલ્લાં અલી કારીએ પોતાની તસ્નીફાતમાં, અને અબ્દુલ શકુર સલમીએ પોતાની તમહીદમાં શીયા લોકોના અકાયદ નકલ કર્યા પછી ચોખ્ખી રીતે કુદરનો ફતવો લખી આપ્યો છે. (ઇઝ્હાડલહક, કર્તા મોલવી અહેમદ હુસેન સાહેબ પાનું ૨૭.)

ઇસનાઅશરી શીયા સિવાય તમામ જહન્નમી છે.

(૧૪) દરઅમન નકલ અકવાલ વ યર હર તકદીર મશરૂત અસ્ત ય આંકે ફવ્વલે કે મુજબ ઇસ્તદાદ બાશદ અઝ ઉ સાદર ન શુદ યુનાંચે મઝકુર શુદ વ દર કુફરે કે મુકાબિલ ઇં ઈમાન અસ્ત દાખિલ અન્દ જમીઅ ફિક્કે અરબાએ મઝાહઅ બાતિલે અઝ કુફરાર વ મુશરેકિન, વ મુનાફ્ફીન, વ સુનીયાન, વ સાધર ફિક્કે શીયેઅ અઝ ઝેદીયેહ વ ફતહ્ફેયેહ, વાફિક્કેયેહ, વ કયસાનિયેહ વ નાદોસીયેહ વ હરકે ગયર શીયેઅ ઇસનાઅશરીસ્ત ઝીરફે ઇશાન મુખલિદ દરજહન્નમ અન્દ. ”

મૌલાના બાકિર મજલિસીફૂત હકકુલયકીન નામની કિતાબના ૩૩૩ મા પાના ઉપરથી.

દરેઅલ મુગાલતેમાં અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતના પયરવોને જહન્નમી કહેવામાં આવ્યા છે. પાનું. ૧૮૬.

(૧૫) અય અમાર કરીઅ અસ્ત કે કલ કુનદ નેઝ અગર વોહ બાગી ખવાહન્દ ખવાન્દ ઇશાં તુરા બસુઅે દોઝખ વ ખવાહી ખવાન્દ ઇશાં તુરા બસુઅે બેહેસ્ત વ શક નીસ્ત કે હમરાહિયાને મઆવીયે કે અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત બુદન્દ જહન્નમી બુદન્દ. ”

મીરઝા ગુલામ અહેમદ કાદીયાની પોતાને નહિ માનનારાઓને દોઝખી કહે છે.

(૧૬) કુરાનેશરીફમાં અંબીયાઓના મુનકરને કાફર કહેવામાં આવ્યા છે. અને અમે લોકો મસીહનો દાવો કરનારને નખી માનીએ છીએ. એટલા માટે અમે આપના (મીરઝાના) મુનકરોને કાફર કહીએ છીએ. (તશહિન્દુલ અઝહાન જિદ્દ ૬ પાનું ૧૨૧.)

તેજ કિતાબ ઉપરથી પાનું ૧૪૮

(૧૭) જે લોકો સાહઅ (અર્થાત. ગુલામઅહેમદ કાદીયાની) ને નથી માનતા, અને કાફર પણ નથી કહેતા તેઓ કાફર છે. ”

જાફર નહેરવાની.

જે પૂછા કહી શુલે તનહાઇ ઉન્સે,
કહા ગિનતે હંય હમ ખતાઅે કિસીકી.

હવે અકોદતકીશ અને મુરશદશનાસ એતેરાઝ કરનાર સાહેબ શેખુલબવાહિર (વહોરાઓના શેખ) ની કિતાબ ઓ નુરિલ હકકિલ મુબિન ઉપર એતેરાઝનો (વાંધો) વરસાદ વરસાવતાં વરસાવતાં અહિં સુધી કહી રહ્યા છે કે “મુલ્લાં^૧ તાહેર સૈફુદીને બંદર નહેરવાની જેવા બુઝુર્ગ શખ્સને ચુમરાહ કરનાર શયતાન, મુસાહિબે ઇબ્લીસ (શેતાનનો દોસ્ત) અને કરીન (હમખાલા, હમનવાલા) ખુદાની રહેમતથી નાઉમેદ શેતાન, આલે મહમદનો દુશ્મન, ફિતનાખોર વિગેરે શખ્સોથી યાદ કર્યા છે.” આવો એતેરાઝ કરીને મી. સુરૈયાએ પોતાની હમનવાઇમાં દિલ્લીના નિઝામુલ મશાયખના અધિપતીને પણ લઇ લીધા છે. મજકુર અધિપતી ૧૩૩૭ હીજરીના રમઝાન માસના અંકમાં લખે છે કે “સુન્નીઓના સુફીમન્શ બુઝુર્ગ હઝરત બંદર નહેરવાની રહે. અલયહેના સંબંધમાં ખન્નાસ, શયતાન, મુસાહિબે ઇબ્લીસ એવા શખ્સો ઓ નુરિલ હકકિલ મુબિનના કર્તાની કલમથી લખાવા આ કારણથી નામુનાસિબ હતા કે મુસનનિફ મુલ્લાં સાહેબ એક મુકદ્દસ, અને શાઇસ્તાહ શખ્સ છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમાં ખુદાતાલા સામે પણ સરતાખી અને સરકશી કરેલી જેવામાં આવે છે.”

અહિંઆં પણ અમારા બંને ટીકાકારોએ એ વાત સમજવામાં બુલ કરી છે કે મજકુર ઇબ્બારત મુસનાનફની પોતાની છે કે કોઇ બીજાની?

ચુંબશનુઇ સખુન અહેલે દિલ મગોકે ખતાસ્ત,
સખુન શનાસ નઈ દિલખરા ખતા ઇન્જ અસ્ત.

જે અમારા વાંધા ઉકાવનારા સાહેબોએ મજકુર કિતાબને સારી રીતે જોઇ હોત તો તેઓ આવી મોટી ભૂલ કદી પણ કરત નહિ. જના-એવાલા કિતાબની ઇબ્બારત જુઓ, અને પછી કહો કે મજકુર શખ્સો મુલ્લાં તાહેર સૈફુદીનની કલમથી લખાયલા છે કે તેમણે અહેમદઅલી હમીદુદીનની કિતાબ ઉપરથી ઉતારી લીધા છે? (જુઓ ચર્ચા-વાળી કિતાબના પૃષ્ઠ ૧૬૧-૧૬૨) અમને અહિંઆં ઘણા અફસોસ સાથે લખવું પડે છે કે એક અખબારના અધિપતી, અથવા એક રિસાલાના મુદ્દેયરને આવી મોટી ભૂલ સખ્ત બદનામ કરી નાખે છે.

બીજું એતેરાઝ કરનારા સાહેબોએ આ વાત સમજવામાં પણ ભૂલ

કરી છે કે જે જાફર નહેરવાનીને જુરા લલા કહેવામાં આવ્યા છે તે તેજ સુશીમન્શ જુઝુર્ગ શખ્સ છે કે જેમની કબર અમદાવાદમાં મોજુદ છે. જાફર શીરાઝીને એક સુશી જુઝુર્ગ તરીકે માનવામાં આ કારણથી અમને તામ્મુલ છે, કે જ્વાળા હસન નિઝામી સાહેબે પોતાના રાજનામ્યામાં જ્યાં બધા જુઝુર્ગોની કબરોના હવાલા આપ્યા છે. અને જેમાં પોતે નાટક જોયાનો પણ અહેવાલ આપ્યો છે, તેમાં ઉપર્યુક્ત મઝારના સંબંધમાં કાંઈ પણ લખ્યું નથી. આ ઉપરથી ઓછામાં ઓછું એટલું તો જણાય છે કે જાફર શીરાઝી કાંઈ સુશીમન્શ જુઝુર્ગ નહિ હોય, નહિતો કાંઈ પણ રીતે આ વાત મુમકિન (અનવા જોગ) ન હતી કે તસવ્વફના મોટા હિમાયતી જ્વાળાહસનનિઝામી આ સુશીમન્શ જુઝુર્ગના મઝારને નઝર અન્દાઝ કરી ગત.

અમે આ વિષે જેટલી તપાસ કરી છે તેટલા ઉપરથી જણાય છે કે મજકુર જાફર નહેરવાની સાહેબ વોહરા ફિરકાના એક પયરવ હતા, કે જે હાલારત લખનારના શખ્દો ઉપરથી જણાય છે. કાંઈ ખાસ વજેહથી મજકુર સાહેબ શીયા ફિરકાનો ત્યાગ કરીને અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતમાં દાખલ થયા. અને પોતાના વધતા જતા જોશના કારણથી વોહરા ફિરકાના વિરુદ્ધમાં લાંબી મુદત સુધી સદાએ અહેતેલાજ ખુલ્લું કરતા રહ્યા. અને મજકુર ફિરકાની તઝલીલ વ તકઝીય કરતા રહ્યા. અને પોતે મજકુર ફિરકાના ઘણા માણસોને પોતાના હમખ્યાલ બનાવવામાં કામચાખી મેળવી. પરંતુ અમને એવો પત્તો નથી લાગતો કે આ જાફર નહેરવાની તેજ જુઝુર્ગ છે, કે જે જાફર શીરાઝીના નામથી અમદાવાદમાં સમાધિસ્થ (મદફૂન) થયા છે. તોપણ અમને આ વાત માનવામાં ઉઝર નથી કે તેજ જાફર શીરાઝીને જુરા લલા કહેવામાં આવ્યા છે કે જેમનો સમાધિ ગૃહ (મઝાર) અમદાવાદમાં છે. તોપણ કાંઈપણ કામનો કાંઈ શખ્સ તે નામુલાયમ શખ્દોને કાંઈપણ અહેમીયત નથી આપી શકતો કે જે મુસનનિકે એક બીજી કિતાબ ઉપરથી લીધા છે.

ઇનસાની ફિતરત અને મઝહબી જઝખાત (જુસ્સો) ની અસર એવીજ હોય છે. એતેરાઝ ઉદાવનારા સાહેબ જરા પોતાના ધાર્મિક અહેસાસ તપાસે, અને ન્યાયની રીતે કહે કે જે સુન્નત જમાઅત કે શીયા જમાઅતમાંથી કાંઈ માણસ અલગ પડીને એમની જુરાઇ કરવામાં મશગુલ થાય, અને ખુલ્લી રીતે તેમના મઝહબની તૌહિન કરે, અને લોકોને

ભડકાવે તો શું મોટા મોટા ઉલમાઓ, અને મુજતલીદો તેના વિરૂદ્ધમાં સખ્ત અને બદતરીન (ખરાબમાં ખરાબ) શબ્દો વાપરવામાં પોતાનો ધાર્મિક જુસ્સો રોકી રાખશે કે? આ એક એવો સવાલ છે કે જેનો જવાબ નથી સિવાય બીજી કોઈ રીતે આપી શકાય નહિ.

ઈન્હોંને ખુદગરજ શિકલેં કલી દખી નહિ શાયદ,
વોહ જખ આઘને દખીંગે તો હુમ ઉનકો દીખા દંગ.

મોહસિનુલ મુલક બહાદુર નવાબ મહેદીઅલીખાં સાહેબ મહુમે જ્યારે પોતાનો ધર્મ બદલ્યો, અને શીયા ફિરકાની વિરૂદ્ધમાં આયત લખી તો શીયા લોકોએ તેમની વિરૂદ્ધમાં ઘણાજ હલકા શબ્દોમાં જે કિતાબો લખી છે, તે આંખોવાળા (અહેલે બસીરત) થી પોશીદા નથી. પણ અમે તવાલતના ખ્યાલથી માત્ર એકજ કિતાબના કેટલાક ફકરા લખીએ છીએ. એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે નવાબ મોહસિનુલમુલક કોઈ મામુલી શખ્સ ન હતા.

“ઇલમ ઇસકા જુલી મુલકુલઅલામ હય, યા બકશફ વ ઇલહામ, યા અઝ કબીલ અઝગાસ અહેલામ, યા મિરલે શયતાની અહેતિલામ હે. આપકે મુંહમેં કીસીને લગામ નહિ દી હય, જે જી ચાહતા હય બકતે હંય.” (રમીઉલજુમરાત મુન્નીફ ખાદિમહુસેન પાનું ૫૫) તેજ કિતાબ “કોઇ બાત આપકી તબલીસ ઈબ્લીસીસે ખાલી નહિ.” તેજ કિતાબ પાનું ૪૧૯ “અગર પેગમ્બરે ખુદાનેબી ઉસ્તાદે શેતાન.....કે થોડીસી મોહલત દી કે શયતાનકે અપને સાયેસે બહેકાકર, ઓર ઉસકા કારોબાર અપને સરપર ઉઠાકર આપકે એસે ખલકુલ સફક પેદા કરે જે કબી શેતાન કે આપસેબી પેદા ન હોતે ”

“ફિરઓનેસાની હઝરત મુખાતિબ હુએ. તુમહારે લીયે ખુદાને મુજકા મુસા કીયા હય.” તેજ કિતાબ પાનું ૪૯૭

જેમ ઉપર નવાબ મોહસિનુલમુલક શીયા પંથમાંથી સુન્ની પંથમાં આવવાનો, અને તેમના ઉપર ગલીઝ હુમલા થવાનો દાખલો આપવામાં આવ્યો છે તેમ અત્રે મૌલવી સૈયદ અહેમદ સાહેબનો દાખલો આપવામાં આવે છે કે જે પહેલાં સુન્નત જમાઅતમાં હતા, પણ પાછળથી શીયા-પંથમાં લળી ગયા. અને સુન્નીઓના વિરૂદ્ધમાં અનવારફહ નામની કિતાબ લખી. તેનો જવાબ સુન્નીઓ તરફથી ઘણી સખ્ત રીતે આપવામાં આવ્યો છે.

નાના નાના ધાર્મિક મતભેદોમાં એક બીજા ઉપર વાક્યપ્રહાર કરવાના જે બનાવો બને છે, તે લોકોની દૃષ્ટિથી છુપા નથી.

સુરૈયા સાહેબે જરા આ તમાશો પણ જોવો જોઈએ કે એકજ દિરકાના બંને એકસરખા એતેકાદવાળા બે બુઝુર્ગો કેવી રીતે લડે છે

તખ્તદાર ઇબ્રાહુલ્લાના કર્તા મોલવી મહમદ ફકીરુલ્લાહ સાહેબ પોતાના પુસ્તકના ૪ થા પાના ઉપર મૌલાના હાફિઝ અબ્દુલ્લા ગાઝી પુરી તરફ ઇશારો કરીને કહે છે કે “અલહાદ વ ફિસાદ વ અહેદાસ વ ઇન્નદ દર દીને રખ્મુલ્લ ઇબ્રાહ કે સકરસે આપ સરગરદાન વ સકરહે” તેજ પુસ્તકના ૬૬૩ પાના ઉપર લખે છે કે “દેખો મુલ્લહિદ સનાઉલ્લા કિતની મોહ-રેમાત અબ્દીયેકો હરામ બનાચુકા હય. “તેજ પુસ્તકના ૨૮ મા પાના ઉપર લખે છે કે “કશમીરીદગ્ગનલ, બિલા મકાલ, બિલા મિસાલને ઇસ જગેહ અસદ મજ્બુરી મુનાફિકાને લક્કા ઇકરાર, ફિર ઉસકા ઇન્કાર.” અદબ

શાહ અહેમદ રજાખાન સાહેબ કિબલઓ કાબા ખેલવી વિરૂદ્ધ મોલવી મહમદખાન મઝોલીવાલાનો ઇશતેહાર.

“અને જે મોટા હઝરત (મોલવી અહેમદ રજાખાન સાહેબ ખેલવી.) કાંઈ પણ બોલ્યા તો હમણા સુધી તેમની વહાબીયતજ જાહેર થઈ રહી છે. ફરી એ વાત પણ સાબીત થશે કે તે માત્ર વહાબીજ નથી, પણ હુઝુર સરવરે આલમ સ. અ. વ. અને તેમની અહેલેબેતના દુશમન, અને આપના ધર્મના દુશ્મન અને પાકા રાફઝી છે.”

સુરૈયા સાહેબે આ ઉપરથી જોવું જોઈએ કે અંદર અંદરના નજીવા ધાર્મિક મતભેદોના અંગે ઇસલામના કેવા કેવા અકાબરો ઉપર કેવા સખત અને અબોગ્ય શબ્દોમાં હુમલા કરવામાં આવ્યા છે. ઉપરના દાખલા ઉપરાંત આ દાખલો પણ જોવો જોઈએ કે જેમાં મોટા મોટા આલિમો ઉપર મુશરિક હોવાનો આક્ષેપ મકવામાં આવ્યો છે. અને તે આ પ્રમાણે છે.

સવાલિક વહાબીયતકી તરવીર.

“મોલવી બુરહાનુલ્લહ સાહેબ ઇસ્માઈલ દહેલવી, મોલવી રશીદ અહેમદ સાહેબ ગઝોહી મૌલાના અશરફઅલી સાહેબ થાનવી, અને મોલવી મહમદ કાસિમ સાહેબ નાનુતુઇ, એ સઘળા સાહેબો પડદામાંજ નહિ બલકે ખુલ્લી રીતે પાકા મુશરિક છે.”

ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટાંતો ઉપરાંત સુરૈયા સાહેબે આ દાખલો પણ જોવા જોઈએ કે હઝરત ઇસ્માઈલ શહીદ રહે. અલયહે જેવા એક બુઝુર્ગ શખ્સને કેવા સખ્ત શખ્સોમાં સંબોધ્યા છે ? જનાબ મજદુદ્દ માએતે હાઝરેહ ઇમામ અહેલે સુન્નત મૌલાના મુફતી શાહ અહેમદ રઝાખાન સાહબ કિબ્લા વ કાબા અપની તસનીફ (અલકૌકબશશહાબીયેહ) મેંદરશાદ ફરમાતે હં. “બિલ જુમલે માહેનીમ માહ. વ મહેરે નીમરેઝકી તરાહ ઝાહેર હય કે ઇસ ફિરકે મુતફિરકે યાની વહાબીયા, ઇસમાઈલીયા ઓર ઊસકે ઇમામ નાફરજમ પર જુરમન કિતઅન, યકીનન, અજ-માલન અવજુહ કબીરેહ કુફર લાઝિમ ઓર બિલાશુબેહ જમાહિર ફિકહાએ કિરામ વ અસહાબે ફતાવા અકાબીર એલામકી તસરીહાત વાઝેહ પર ચેહ સખ કે સખ સુરતદ કાફર બા જમાએ અયમે ઇન સખપર અપને કુફરીયાત મલહિનેસે બિલતસરીહ તૌબે રૂબુ ઓર અઝ સરે નવ કલમે પદના ફર્જ ઓર વાજિબ. ”

ઉપર જે દાખલાઓ આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં ગુલામ અહેમદ સાહેબ કાદયાનીએતો હદજ કરી છે. તેણે અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત ઉપર જે શખ્સો પ્રયોગ કર્યા છે, તેનાથી વધુ ગન્દા (નાપાક) શખ્સો બીજાઓને ભાગ્યેજ મળી શકે છે. નીચે લખેલા શખ્સો કસાએદ અહેમદી-યેહ ઉપરથી લેવામાં આવ્યા છે, કે જે મીરઝાના પોતાનાજ શખ્સો છે. અને સુન્નત જમાઅતને માટે વાપરવામાં આવ્યા છે. “ખખીસ, શયતાન, મઝલ, કઝઝાબ, નારી, ગવી, અજહલ, અહેમક, શકકી, ઝેબ, કલબ, મલાઇન, અશારાર, લયામ, ફત્તાન, દન્ગલ, મુફતરી, અવખાશ, બેઈમાન બેહયા વિગેરે વિગેરે. ”

બોહતાને અઝીમ

અશત અવ્વલ ચુનિહદ મેમારકજ,
તાસરે યા મીરવદ દીવારકજ.

અમારા સુલેહપસંદ, અને મુનકસિર મિઝાજ એતેરાઝ કરનાર, સાહેબે મુલ્લાં તાહેર સૈફુદીન ઉપર આ એતેરાઝ પણ કર્યો છે કે “શખુલ અવાહિરનો આ કલ છે કે હું રસુલે મકબુલનો હમસર, અને ખુદાના અર્શ ઉપર ખુદાની સાથે તેની ખરાબર (જોડેજોડ) બેસનાર છું” જાણ-

વામાં આવતું નથી કે સુરૈયા સાહેબે જો નુરિલ હકકિલ મુખીનની કંઈ ઇખારત, અને ક્યા શબ્દોથી આ મતલબ શોધી કાઢી ? ચર્ચાવાળી કિતાબ આ વખતે અમારી સામે મેળુદ છે. અને અમે તેને સારી પેઠે જોઈને તનકીદને માટે તૈયાર થયા છીએ. પરંતુ અમને આખી કિતાબમાં કોઈપણ જગ્યાએ એવા શબ્દો નથી મળ્યા કે જેમાં ઉપરના શબ્દોનો ઇશારો સરખો પણ હોય. અમે તે એતેરાઝના કાયમ રહેવામાં એતેરાઝ કરનારની દ્રષ્ટિ પણ અખતિયાર કરી. અર્થાત્ અમે તેમની દ્રષ્ટિથી કામ લીધું. એટલુંજ નહિ પણ અમારું જ્ઞાન, અમારી બુદ્ધિ, અને અમારી સમજ ત્યાં સુધી કામ કરી શકતી હતી ત્યાં સુધી તાવીલ પણ કરી જોઈ, પરંતુ કોઈપણ રીતે એતેરાઝ કરનાર સાહેબના એતેરાઝની સન્માર્ધ સાખીત થતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ આવી તલાશ અને જુસ્તજુ (સંશોધન) માં અમારી બુદ્ધિ વારંવાર અમારા નેત્રોને આ શબ્દો ઉપર ખેંચી જતી હતી “મમલુક આલે મહમદ” અને “અકુલ્ અખીદ ઇમામકુમ” અને તે વખતે એવોજ ખ્યાલ થઈ આવતો કે આવો ફાઝીલ અને ઉંચી મનશક્તિ વાળો શખ્સ એતેરાઝ કરનારની પેઠે બેરંગી વાતો કેમ કરી શકે ? કેમકે તે એક જગ્યાએ પોતાને આલે મહમદનો ગુલામ, અને ઇમામનો કમતરીન ગુલામ કહે, અને બીજી જગ્યાએ રસુલે મકલુલનો હમસર, અને ખુદાની પાસે બેસવાનો દાવો કરે એ એક સરાસર બોલતાન છે.

અમારા સાચું બોલનારા મોલાના વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયા સાહેબનો મદદેમદાન (શુરવીર) બનીને બહાર આવેલા હોવાથી તે આવી આવી ભૂલથાપ આપીને હુમલા કરે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ નિઝામુલ મશાયખ, અને અલબુરિદ વિગેરેના લાયક અધિપતીઓને શું થઈ ગયું કે તેઓ એવા ખુલ્લા બોલતાનમાં સુરૈયા સાહેબ સાથે હા માં હા મેળવીને આવા એક નહિ ઇચ્છવા બેગ બાબતમાં સામીલ થયા. અહિંયાં તેમનો આ ઉઝર પણ સ્વીકારવા જેવો નથી કે તેમણે મજકુર પુસ્તક જોયું નથી. કેમકે તેમના અખખારોમાં અસલ અરબી ઇખારત પણ દાખલ થઈ છે. અલબત્ત આ એક જુદી વાત છે કે તેઓ અરબી ભાષાથી અજ્ઞાન હોય. અને તેવી સ્થિતિમાં સુરૈયા સાહેબના લખાણ ઉપર લેણેસો રાખીને આગલ બતાવ્યા પ્રમાણે લખી માર્યું હોય. પરંતુ એક અખખાર અને રિસાલાનો અધિપતી જે દીની અને દુન્યવી સઘળા મામલાઓમાં અભિપ્રાય આપવાનો હક ધરાવતો હોય તે આવી નહિ માફ થઈ શકે તેવી બુલના આરોપથી બંધી શકતો નથી.

અર્જો ફરીયાદ.

હુમને ચાહાયા કે હાકિમસે કરે'ગે ફરીયાદ,
વોહલી કિસમતસે તેરા ચાહનેવાલા નિકલા.

હવે અમારા કાયદાના જાણકાર એતેરાઝ કરનારા સાહેબ અર્જો ફરીયાદ ઉપર ઉતરી આવ્યા છે. અને ઘણા ઉર્દુપત્રકારોને યોગ્ય બદલો આપીને પોતાના વકીલ બનાવી લીધા છે. અને પોતે સઘળા ઉમરા (ઉમરાવો) વઝરા, નવાબો, અર્થાત સઘળા મુસલમાનોના મુખતાર બનીને અદાલત (કચેરી) માં આ દાવાઅરજી પેશ કરે છે કે “ શેખુલ બવાહીર મુલ્કાં તાહેર સૈપુદીને કાંઈપણ જરૂરત વિના અભિમાન, અને આત્મશ્લાઘાના નિશામાં ચકચુર બનીને પોતાની વિદ્યા બતાવવાના ધમંડમાં ઝો નુરિલ હકકિલ મુબિન નામની કિતાબફી નાબદાન મારફત પોતાના ફાસિદ ખ્યાલો, અને અદેખાઈ તેમજ કીનાને જાહેર કર્યા છે. અને પોતાના દિલ તોડનાર દિલદુઃખાવનાર મુખ્લએતેહાદ અને ઇતેકાક, ફિતના ફિસાદની જડ, અને મુફસિદ જેવા જુમલા, અને બાગી જેવી કૃતીથી સઘળા મુસલમાનોના દીલ દુઃખાવ્યા છે. આ કારણથી આમ સુલેહશાંતિમાં ખલલ પડવાનો પુરેપુરો યકીન છે. તેથી અરજ કરવાની કે મજકુર કિતાબને પ્રેસઅંકટ અનુસાર જપ્ત કરીને દરિયાપાર કરી દેવી જોઈએ. અને તેમાં નવ કરોડ મુસલમાનોને કાફર અને મુશરિક બતાવીને આમ મુસલમાનોની લાગણી દુઃખાવેલી હોવાથી સરકારે તેના લેખક સામે કાયદેસર ઇલાજ લેવાં જોઈએ. અને તેમની પાસે, તેમજ તેમના ઉપર શીદા થનારા લોકો પાસે આવા ખોટા અકીદાઓ માટે તૌબા કરાવવી જોઈએ. પણ જો તે પોતે, અને તેમના તાબેદારો તોબા ન કરે તો શરીઅતના ઉલમાઓ, અને મિલ્લતના મુફતીઓ હદીસ શરીફ પ્રમાણે. (એઝઝહરતીલ ખીદઓ શી ઉમ્મતી ફલ-યુઝરે હીલ આલેમુલ ઇલમોહુ) પોતાનો ઇલમ જાહેર કરીને આ ધિક્કારવા જોગ ખીદઅતનો નાશ કરવામાં એક સેકંડ પણ થાભે નહી. ટ્રાણુકે તાહેર સૈપુદીને વિના કારણે ઉપર બતાવેલા ઇસ્લામી ધર્મગુરૂઓને ગાળ ગલોચ આપીને ઘણા ખરાબ શબ્દોમાં યાદ કર્યા છે. અને તેમને તેજજ તેમના તાબેદારોને દોઝખી ઠરાવ્યા છે. માટે તેમના વાહીયાત બોલોનો દલીલોથી રદીઓ આપીને મુસલમાનોની શંકાઓ દુર કરવી જોઈએ અને (લમયતુઓ ફિલાએકા હુમુઝાલેમુન) દુનિઆમાં જાહેર કરીદે. ”

એતેરાજ કરનાર સાહેબને તો બાણે સમજ્યા કે તેમની ગંભીરી ન તો ત્રણમાં છે, કે નતો તેરમાં. પણ સૌથી વધુ આશ્ચર્ય તો ખતીબ અને નિઝામુલ મશાયખ દિલ્હા, કંગ્રેસ દિલ્હી, અલખુરીદ કાનપુર વિગેરે વિગેરે પત્રોના અધિપતી લોકો ઉપર થાય છે. કેમકે તેમણે એક જાહેર મુદ્દામાં સાહેબની આ ધાર્મિક કિતાબને રાજદ્રોહી કિતાબ સાથે સરખાવવાની દ્રાશીશ કરી છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ સરકારને પણ કાયદાની બૂલચાપ આપીને તેને જપ્ત કરાવવા લાયક કરાવવાની કોશિશ કરી છે. જો કે તેમની દૃષ્ટિમાં શકની કાંઈ વજેહ કાયમ થઈ શકતી નથી. ઘણો અફસોસ તો એ વાત ઉપર થાય છે કે એક પત્રકાર છાપખાનાનો કાયદો કેવો છે, અને તેનો કેવો હેતુ છે તે પણ બાણેતો નથી. તેમજ એક મઝહબી કિતાબ અને એક રાજદ્રોહી કિતાબમાં કેટલો તફાવત છે તે પણ સમજતો નથી.

અહિં અમે એ સવાલ પૂછીએ છીએ કે જેવી રીતે પત્રકારોએ પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે ઝો નુરિલ લકઝિલ મુખિન વિરૂદ્ધ એક મજલુલ દેસ્તીયત શખ્સના લખાણ ઉપરથી લાંબા ચોડા મઝમુનો છાપી માર્યા, તેવીજ રીતે શું તેઓ એક એવી ખબર કે જે રાજદ્રોહી વિષયને લગતી હોય તેને એવાજ એક માણસના કહેવાથી પોતાના અખખારોમાં છાપવાની દિંમત કરશે ખરા કે? જો તેમણે આવો વિચાર કર્યો હોત તો તેમને જણાઈ આવ્યા વિના રહેત નહિ કે મઝહબ અને સયાસતમાં કેટલો ફેર છે. અને તેમની આ મુશાબેહત કેટલે દરજ્જે ખરી છે. એક મઝહબી જલસો ખુલ્લા મેદાનમાં કરવામાં આવે છે. અને દરેક ધર્મને પોત પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપવા માટે કાયદાનુસાર છુટ છે. પણ એવા મઝહબી જલસા કે જેનાથી બીજામાં ઉશ્કેરણી થવાનો સંભવ હોય ચુપકીથી કરવામાં આવે છે. પણ એવા રાજદ્રોહી જલસા કે જેમાં રાજદ્રોહી ભાષણો થવાના હોય તે ઘણી ગુપ્ત રીતે પણ નથી કરી શકાતા.

સાથે સાથે એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે નામદાર સરકારના રાજ્યની વ્યવસ્થા કરવાનું કામ અધિપતીઓના હાથમાં નથી કે તેઓ કાંઈ પણ અગત્ય વિના પ્રેસ ઍક્ટમાં એક એવા પ્રકારનો સુધારો કરાવે, કે જેના વડે એક પત્રકાર જેને ચાહે તેને પોતાની ફરજ બતાવતાં અટકાવી શકે. અને એક કામનો આગેવાન ગુપ્ત રીતે પણ પોતાના ધર્મની તાલીમ અને તલકીન કરવાથી મજબુર (નાચાર) રહે. શું તેમને એટલી પણ ખબર .

નહિ હોય કે ખુદ સરકારનો દષ્ટિ એટલી તો વિશાળ છે કે એક જરા જેટલી વાત પણ તેની જાણ પહોંચી રહેતી નથી? એટલુંજ નહિ પણ જે કિતાબથી લોક લાગણી ઉત્કેરવાનો જરાપણ સંભવ હોય તેવી કાષ્ઠપણ કિતાબને પત્રકારો તરફથી સમાચાર મળ્યા પહેલાંજ તે જસ કરી નાખે છે. તે (સરકાર) કાષ્ઠની મદદને માટે મોહતાજ નથી. તેમજ તે કાષ્ઠના ભરોસા ઉપર આજે લાંબો સમય થયાં રાજ્ય કરતી નથી.

ખતીબના અધિપતીના આ શબ્દો “રમુજ” થી ઓછા નથી કે “અધિપતીની ફરજ એ હતી કે મુલ્કમાં સાહેબની કિતાબ વિરૂદ્ધ પોતામો અભિપ્રાય આપે. અને એક માણસને પોતાની ફરજથી અટકાવવાનો કાષ્ઠને પણ હક નથી.” વાહ કેવા સરસ શબ્દો! ખતીબના અધિપતીને તો ફરજથી કાષ્ઠપણ અટકાવી શકે તેમ નથી. પણ ખતીબના અધિપતી સાહેબ તો વહોરાઓના વડા ધર્મચુર સાહેબને પોતાની ધાર્મિક ફરજ બળવતા અટકાવવાનો હક જરૂર ધરાવે છે. આ વાત તો અત્યાર આગમ્ય સાચીત થઈ ચુકી છે કે મુલ્કમાં સાહેબે રચેલી કિતાબ જો નુરિલ હકકિલ મુબિન, અથવા તેનું શિક્ષણ નતો રાજદ્રોહી છે, અને નતો તે કાષ્ઠપણ રીતે કાયદાની ચુંગાલમાં આવી શકે છે. એટલુંજ નહિ પણ નતો તેનાથી સરકારના માન મરતબા અને સત્તામાં કાંઈ ફરક પડે છે, અને નતો તેનાથી ધર્મને કાંઈ અપમાન થાય છે.

સુરૈયા સાહેબ અને તેમના જેવાજ વિચારવાળા પત્રકારોના અભિપ્રાય અનુસાર જો નુરિલ હકકિલ મુબીન જન્મ થવાને લાયક છે. પણ ઘણું કરીને તેમણે એવાં બીજાં પુસ્તકો જોયા નથી કે જે ખરી રીતે જોતાં અર-રપરસની લાગણી દુઃખાવનારા છે.

ધાર્મિક છુટછાટના કાયદાને અંગે આજ સુધી જે ફાયદાઓ ઉદા-વવામાં આવ્યા છે તે જગજાહેર છે. તેમાંના કેટલાકના હવાલા અમે આગલ આપી ચુક્યા છીએ. અને જો એવેરાઝ કરનારાઓને પણ પુસ્તકોના વાંચનનો મોહ હશે તો તેમણે પણ જોયું હશે કે દેવ સમાજ, આર્યસમાજ, ઈસાઈ, એટલુંજ નહિ પણ શીયા અને સુન્ની ફિરકાના અનુયાયીઓ પોતાની ધાર્મિક કૃતિઓમાં કેવી નિડરતા, અને કેવી સ્વતંત્રતાથી બીજાઓની તઝલીલ અને તકઝીબ કર્યા કરે છે. અમે માત્ર તવાક્કતના ખ્યાલથી માત્ર તેજ કિતાબોના હવાલા આપીએ છીએ

કે જે પુરેપુરી રીતે સાખીત કરી આપશે કે એક ધાર્મિક પુસ્તક કેવી આઝાદીથી લખવામાં આવે છે. અને સરકાર તેવી દિલ દુઃખાવનારી કિતાબને કેટલી હદ સુધી કાયદાની ચુંગાલમાં લે છે

નાઝ હે ગુલકો નઝાકતપે ચમનમે અય ઝોક,
ઇસને દેખેહી નહિ નાઝોનઝાકતવાલે.

હવે અમે તે પુસ્તકોના દાખલા આપીએ છીએ કે જે કેવળ નિડ-રતા અને સ્વતંત્રતાથી લખવામાં આવ્યાં છે. લાહોરના રિફાહે આમ સ્ટીમ પ્રેસમાં છપાયેલા રિસાલા “ખુદાકીનીંદ ” નો સને ૧૯૧૦ ના અકટોબરનો અંક. જીવનપ્રેસમાં છપાયેલા “ખુદાકા ઝુલાયકીન ઓર ઉસકે બહોત બડે ખોદનાક નતીજે ” નામક રિસાલાનો પેજ(પર) શ્વામી દયાનંદ સરસવતી કૃત સત્યાર્થ પ્રકાશના પાના ૬૬૨, ૬૬૪, ૬૭૪, ૬૭૯, ૬૮૧ છત્યાદી, છત્યાદી. ધરમપાલકૃત “તરકે ઇસ્લામ ” પાના ૬, ૯, ૧૦, ૧૧ છત્યાદિ, છત્યાદિ. આ છેલ્લા રિસાલામાં શરૂઆતથી આખર સુધી ઇસ્લામી ધર્મની ઘણી તોહિન કરવામાં આવી છે. પરંતુ મજકુર પુસ્તકના લેખક વિરૂદ્ધ સરકારમાં ફરી-આદ કરવાને બદલે મોટા પ્રમાણમાં એવા તો ખરા જવાબ આપવામાં આવ્યા છે કે જેમણે લેખકને એમ કહેવાની ફરજ પાડી કે તેના જવાબમાં ડઝનબંધ પુસ્તકો લખવામાં આવ્યાં છે. પરંતુ તે સઘળા પુસ્તકો પૈકીના બે પુસ્તકો એવાં છે કે જે (કર્તાના કહેવા પમાણે) ના લેખકો નવી રોશનીથી વિભૂષિત (આ રાસ્તા) થએલા છે. તેમાંનું એક પુસ્તક “તુર્કે ઇસ્લામ ” છે, કે જેના લેખક અમૃતસરનિવાસી મોલવી સનાઉલ્લાહ છે. બીજું પુસ્તક “નુરદીન” છે કે જેના કર્તા હકીમ નુરદીન કાદયાની છે.

મોલવી સનાઉલ્લાહ સાહેબે, અને મહુમ નુરદીન કાદયાની સાહેબે ધરમપાલના પુસ્તકોથી ડરી જઈને નતો બુઝદિલોના જેવા બખાળા કર્યા છે, અને દુસ્નામીઓ આપી છે કે નતો અહિતર (લાજવાય) થઈને સરકારમાં ફરીઆદ કરી છે. પણ એક શુરવીર (મદદે મેદાન) પુરૂષની પેઠે તેઓ મેદાનમાં બહાર નિકળી પડ્યા. અને “તરકે ઇસ્લામ ” ના હુમલાઓ “તુર્કે ઇસ્લામ ” બનીને અટકાવ્યા. એટલુંજ નહિ પણ પોતે એવા તો જખર-દસ્ત હુમલા કર્યા, અને એવા તો દાંત તોડ (દંદાનશિકન) જવાબ આપ્યા કે હરીફને એતેરાફ કરીને પાછળ હઠવું પડ્યું.

હવે ખ્રિસ્તીઓના પુસ્તકો તરફ જુઓ. અને ન્યાય કરો કે પંજી રીલીજિયસ સોસાયટી તરફથી જાપાયલું “અદમ માસુમીયત મહમદ” નામક પુસ્તક લાગણી દુઃખાવનારું છે કે મુસ્લિમ તાહેર સૈક્રીન ફત ઓ નુરિલ હકકિલ મુખીન ?

ખ્રિસ્તી, ઇસરાઈલ, આર્યસમાજ અને મુસલમાન એ લોકોના ધાર્મિક અકાયદોમાં તો ઝમીન આસમાન જેટલો ફેર છે. આ કારણથી ઇસ્લામ તરફના તેમના એતેરાજોથી આશ્ચર્ય થવા જેવું કાંઈપણ નથી. પણ એકજ ધર્મવાળા, અને એકજ ફિરકાવાળા માંહોમાંહે લડી મરે એતો નવાઈ જેવુંજ ગણાય. અમે આ પ્રકારના કેટલાક દાખલા અત્રે રજુ કરીએ છીએ. ક્યાં છે ઇસ્લામના હામીઓ ? અને ક્યાં છે પોતાના જિગરમાં ધાર્મિકજાખાત (જુસ્સો) નો અહેસાસ ધરાવનારાઓ ? આવો અને જુઓ કે શરેહ કન્ઝમકતુમ પેજ ૫૭ માં ઇસ્લામના બીજા સાચા શુબેન્ઝક, ઇસ્લામનો સૌથી વધુ પ્રસાર કરનાર, ઇસ્લામનો ઉરૂજ (ચઢતી) કરનાર, ઇસ્લામને માટે પોતાની હસ્તી નાખી કરી નાખવાની અભિલાષા ધરાવનાર, અખલાકે મહમદનો સાચો નમુનો, અને ખુદાના મિત્રના પ્યારા હઝરત ઉમર ફારૂક રહી. ને કેવા નહિ કહેવાળેજ શબ્દોથી સંબોધવામાં આવ્યા છે ? આવો, આવો, અને તેમાં કેટલે દરજ્જે લાગણી દુખાવી છે તે જુઓ. આ પ્રકારનો કાંઈ આ એકજ દાખલો નથી. પણ તનઝીયુલ અનસાબ, અયને હકતુમા, મિસકાતુલ મુખાલિફ, દલીલુલ મુતહયરીન, ઇત્યાદિ પુસ્તકો પણ તેવાજ દિલ દુઃખાવનારા મઝમુનોથી ભરપુર છે.

એવાં સેંકડો પુસ્તકો છે કે જેમાં શીયાઓએ સુન્નીઓની, અને સુન્નીઓએ શીયાઓની લાગણી દુઃખાવવામાં કાંઈપણ મજા રાખી નથી. એટલુંજ નહિ પણ તેમ કરવામાં પાછળ ફરીને જોયું સરખું પણ નથી. શીયાઓ વિરૂદ્ધ સુન્નીઓએ લખેલા કેટલાક પુસ્તકોના નામ અત્રે રજુ કરવામાં આવે છે. કશફુદુજ્જ, ઇસરાઈલ હુદા, મિરાતુલહક, હિદાયતુશશીયે, ઇઝહાઈલહક, રદાલુર રવાફિઝ, સવાએક મોહરકે, ખિલાફત શખીન. ઇત્યાદી, ઇત્યાદી,

મનઅઝ બેગાનગાં હરગિઝ ન નાલમ,
કે બામન હરએ કદ આં આશનાકદ.

આ પ્રમાણે જ્યારે એકજ દિરકા અને એકસરખા અકીદાવાળા એક બીજા ઉપર સખ્ત હુમલા કરે છે, ત્યારે શીયા સુન્નીઓની વાત ક્યાં રહી? કેમકે તે બન્ને દિરકાવાળાઓ વચ્ચે કાંઈ અને કાંઈ ધાર્મિક મતભેદ તો રહેલોજ છે. તેથી તેઓ એક બીજાને જુરા ભલા કહે એ નવાઈ જેવું નથી. અમે એવા પણ દાખલા આપી ગયા છીએ કે જેમાં એકજ ધર્મ એકજ અકીદા, અને એકજ ઇમાનવાળા લોકોએ જુઝગાંતેદીન ઉપર કેવા કેવા આરોપો મૂકીને પોતાના ભાઈઓની લાગણી દુઃખાવી છે? અહિં અમે નમુના દાખલ એક વધુ ઉદાહરણ આપીએ છીએ. જુઓ. ખ્વાળ હસન નિઝામી સાહેબ કૃત યઝીદનામા, અને મોહરમનામા, પેજ ૮૨, ૮૮, ૧૦, ૪૪, ૮૦, ૧૧૮, ૧૨૦, ૧૮૬, અને ૧૮૭. ઉપર્યુક્ત પુસ્તકોમાં હઝરત અમીરમઆવીયા રહે. ઉપર તોહમત લગાડવામાં કોઈના પણ જઝબાતનો કાંઈપણ ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો નથી. અને તે પણ એટલે સુધી કે ખુદ બેખકને પોતાને પણ એતેરાફ છે. અને તે પોતેજ કહે છે કે “આ પ્રમાણે હું સાચી વાત કહીને શીયા સુન્ની બન્ને દિરકાના તાશ્સુબવાળા લોકોને અપ્રસન્ન (નાખુશ) કરવાનો સામાન તૈયાર કરું છું. મોહરમનામા ઉપરતો માત્ર ફેટલાક દુરસ્ત મિઝાજ સુન્નીઓજ બગડી બેઠા હતા. પરંતુ યઝીદનામાને બેઠનેતો સુન્નીઓની એક મોટી સંખ્યા નાક અને ભવાં ચઢાવશે.” જુઓ યઝીદનામા પેજ ૧૩૯.

ફતવાઓની ધમકી.

બલાસે કોઈ અદા ઉનકી બદતુમા હોજાએ,

કિસી તરેહસે તો મિટ જાએ વલવલા દિલકા.

હવે માત્ર સુરૈયા સાહેબની આ ધમકી બાકી રહી કે અમે જુદા જુદા સ્થળોના મોટા મોટા ઉલમાઓ, અને મુફતીઓ પાસેથી મુસ્લાં સાહેબને કુદરના ફતવા અપાવીશું.^૧ તેમની આ ધમકી પણ કાંઈ નવી નથી. અમે સારી પેઠે જાણીએ છીએ કે તેમણે જેવી રીતે અખખારોમાં મઝમુન છપાવ્યા છે, તેવીજ રીતે તેઓ ઉલમાઓ પાસેથી કુદરના ફતવાઓ પણ અપાવી શકે. અમે તો શું પરંતુ આખી દુનિયા સારી રીતે જાણે છે. કે કુદરના ફતવાઓ એટલા મોટા પ્રમાણમાં અને એટલી સરતી કીમતે વેચાય છે કે જેનું કાંઈ વર્ણનજ થઈ શકતું નથી. બે કાંઈએ

જરાપણ કુરૂષ અકાયદમાં ઇખતેલાક (મતભેદ, ભિન્નતા) જાહેર કર્યો કે તરતજ મુફતીઓએ તેના માથા ઉપર કુરૂના ફતવાઓનો વરસાદ વરસાવી મૂક્યો સમજવો.

બિચારા સર સૈયદ અહેમદે શું કર્યું હતું? તેમણે માત્ર કામની ચઢતી માટે ચિંતા કરી, અને પછાત પડેલી કામને સંભાળવાની કાશીશ કરી. કામના અજ્ઞાન બાળકોને તાલીમ આપવાની વ્યવસ્થા કરી. અને કામની તરફથી સરકારના શંકોને દુર કર્યા. પરંતુ તેના બદલામાં કામ તરફથી તેમને માટે માત્ર હિંદુસ્થાનમાંથીજ નહિ, પરંતુ હરમેન શરીફથી પણ કુરૂના ફતવા મંગાવવામાં આવ્યા. છઠ્ઠેઓક ગાલો આપવામાં આવી. અને ભરી સભાની મધ્યમાં તેમના ઉપર બેડો ફેંકવામાં આવ્યો. માત્ર એજ વાત ઉપર કે તે જિસમાની મએરાજને માનતા ન હતા. અને તેવાજ બીજા કેટલાક કુરૂષ ઇખતેલાક ધરાવતા હતા.

સ્વર્ગસ્થ (મહુમ) મૌલાના સિબીલીએ પણ કામ ઉપર કાંઈ થોડા ઉપકાર કર્યા નથી. બાળકોની કેળવણી ઉપરાંત ધાર્મિક અને ઇતિહાસીક પુસ્તકો લખવામાં પોતાનું આખું આયુષ્ય ગાળ્યું. પણ તેમને અને તેમના મદરેસાને કામના ઉલમાઓએ એટલા માટેજ કુરૂનો ફતવો આપ્યો કે તે ૭૩ ફિરકાવાળી હદીસને મવઝુએ સમજતા હતા. અને તેમણે અવકાશને જાએઝ કામમાં લગાડવાની કાશીશ કરી હતી.

શાહ વલી અલ્લાહ સાહેબ દહેલવી રહે. અલય. મોલવી રશીદ અહેમદ સાહેબ ગંગોહી રહે. અલય. અને દેવબંદી મદરેસાના બાની મૌલાના મહમદકાસમ સાહેબ ઇત્યાદીએ પણ કામને કાંઈ ઓછો ફાયદો પહોંચાડ્યો નથી. પરંતુ તેઓ પણ કુરૂ અને શિકંના ફતવાઓથી પોતાને બચાવી ન શક્યા. ખર, આતો જુના બનાવો છે, પણ અમે કાલનો જ તાજો દાખલો આપીએ છીએ. કાબાના સેવકોની અન્જુમન (અનજુમન ખુદામે કાબા) ના પ્રમુખ (સદર) ફિરંગી મહોલ્લાવાળા મૌલાના અબદુલબારી કે જેમની સિફતો, સચ્ચાઈ, અને હકપરસ્તી આદી ગુણો એવાતો જાહેર છે કે જેને માટે વખાણ કરવાની કાંઈપણ અગત્ય રહેતી નથી. પરંતુ તે પણ કેટલાક એકાંતવાસી ઉલમાઓની કુરૂબાઝીથી બંધી ન શક્યા. જુઓ મુશીફેરાઝગાર તા ૧૦ ઓગષ્ટ ૧૯૧૬. તેજ પ્રમાણે જો મુલ્લાં તાહેર સૈયુદીન ઉપર પણ કુરૂના ફતવા મંગાવવામાં આવે

તો તેમાં નવી વાત કઈ છે, અને તેમાં તેમને ક્યાં તકલીફ ઉઠાવવી પડે તેમ છે ?

અમારી કેમના સલાહકાર અને ધર્મનિષ્ઠ (શરીરવ્રતનાપાખાંદ) એતે-રાજ કરનારા સાહેબે આ વાત ઉપર સૌથી વધારે વજન આપ્યું છે કે ઝો નુરિલ હકકિલ મુખીનથી ઇસ્લામમાં રખતો પડી જવાનો સંભવ છે. પહેલાં તો આ ખ્યાલ ઘણો કમઝોર છે. આજે લગભગ ૧૩૦૦ વરસ થયાં ઇસ્લામના વિરોધીઓ ઘણી સખત કાશીશો કરી રહ્યાં છે. પણ અત્યાર સુધી તેના કોઇપણ કાયદા, કે કોઇ પણ ઉસુલને રદ ન કરી શક્યા. અમારામાં પણ કેટલાક એવા યુઝુર્ગો થયા છે કે જેમણે ઇસ્લામને નાબુદ કરવાની કાશીશ કરવામાં કાંઇ પણ મણા રાખી નથી. મી. અરીફ એમ.

એ. પોતાના પુસ્તક “ ઇસ્લામ અને અકલીયત ” ના ૨૩ મા પાના ઉપર લખે છે કે “ જે મુસલમાનો પોતાની કેમને ખુશહાલ, સ્વતંત્ર, પ્રતિષ્ઠીત, અને પ્રખળ બનાવવા ચાહતા હોય તો તેમણે અવહામ પરસ્તીનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. અને પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ચાલવું જોઇએ. તેઓ ખાનગી ખલીલનો ત્યાગ કરે, અને ખાનગી ખુદા અર્થાત નેચર (કુદરત) ને ગ્રહણ કરે. કાખા (શરીફ) નો ત્યાગ કરે, અને દરમાં ચાલ્યા આવે. મોમિનો કાફર થઇ જાય. અને મુસલમાનો મુલહિદ થઇ જાય તેમજ કુફરનું નામ ધમાન, અને ઇલ્હાદનું નામ ઇસ્લામ થવું જોઇએ.”

જો વહોરાઓના શેખની કૃતીથી ઇસ્લામમાં રખતો પડી જવાનો સંભવ હોય તો મી. અરીફ એમ. એ. ના ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું કેમ? શું કોઇ એમ કહી શકે છે કે મી. અરીફ, અને તેમના જેવા ખીજ લોકો ઇસ્લામને નાબુદ કરી શક્યા ? ઇખ્યાલઅસ્ત મહાલ અસ્તવજનુન. હા. કદાચ સુરૈયા સાહેબ જેવા જીર્ણ એતેકાદવાળા શખ્સ બહેકી જાય તો કાંઇ નવાઈ જોવું નથી.

ચાહકા નામ જખ આતાહે તો ચડ જાતે હો,

વોહ તરીકા તો બતાદો તુમહેંચાહેં કયોંકર.

સુરૈયા સાહેબ અને તેમના હિમાયતી પત્રકારોએ જે સ્થળે મુલ્લાં તાહેર સૈયુદીન ઉપર પ્રયોજનહીન (બેજ) આક્ષેપો, અને ખોટા સ્વરૂપ

વાળા આરોપો મૂક્યા છે, અને જે સ્થળે ઓ નુરિલ હકાકલ મુખીન નામક પુસ્તકને શીસાદી અને રખનાઅન્દાઝ કહેવામાં આવ્યું છે, અને જે સ્થળે તેના ધાર્મિક શિક્ષણ અને તલકીનને આમ મુસલમાનોની લાગણી દુઃખાવનાર તરીકે જાહેર કરેલ છે, તેજ સ્થળે તેમણે આ દુનિઆમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા અનેક ધર્મો, ફિરકાઓ, અને સોસાયટીઓ પૈકી એ કાદ ધર્મ, ફિરકો, કે સોસાયટીના શિક્ષણ, તલકીન, ઉસુલ અને અકાયદો નમુનો રજુ કરી એ બતાવી આપવું જોઈતું હતું કે સમસ્ત લોકોની લાગણીને સંભાળનાર, દુનિઆમાં સુલેહશાંતિ કાયમ રાખનાર અકાયદ, ઉસુલ, અને કિતાબો આવી હોય છે. પરંતુ આહ ! ઇસ્લામ અને તેનું શિક્ષણ, મુસલમાનોના અખલાક અને તેમની એકદીવી, તેમની રાસ્તબાઝી અને દિલ્લખાઈ જે એક નમુના સમાન હતી, તે સ્વપ્નવત્ (ખ્યાલ) થઈ પડી છે. હવે તેમનામાં કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ દિલ આઝારી, બદ અખલાકી, દિલ શક્ની કિતના ફિસાદ, નફાક, અનાદ, દુશમની આદિ દુર્ગુણો ઘણી સહેલાઈથી જોવામાં આવે છે. પરંતુ શું અમારા મોઅતર્જ સાહેબ પણ પોતાના કાયમ કરેલા મોઝબેયાર ઉપર કાઢતે પુરા ઉતારી શકે છે ?

ખ્રિસ્તીઓ ઇસરાઇલો આર્યસમાજીઓ અને મુસલમાનો તો મઝહબ, અઝાદા, અરે એટલુંજ નહિ પરંતુ તમદુન, અને મઆશરતમાં પણ એક બીજાથી જુદા છે. પણ અલિઆં તો સવાલ એ છે કે અમે ઇસ્લામના અનેક ફિરકાઓમાંથી કાઢના પણ અમલને પેશ કરી શકીએ છીએ કે નહિ ? વાંધો ઉઠાવનારાઓ કાના કાના નામનું રૂદ્દન કરશે. તેઓ ઇસ્લામી દુનિઆની થોડી મુસાફરી કરે. અને જુએ કે મુલ્કાં તાહેર સૈયુદીને ધાર્મિક શિક્ષણને માટે જે પદ્ધતી રાખી છે, અને જે તેમને ત્યાં પહેલાંથીજ પ્રચલિત (જરી) છે, તે સરસ છે, કે બીજાઓનો અન્દાઝ સારો છે ?

**બસ તંગ ન કર નાસેહ નાદાન મુઝે ઇતના,
યા ચલકે દિખાદે કમર એસી હલન એસા.**

એ ધર્મો અથવા એ ફિરકાઓ એકજ ખ્યાલના હોય એ એક મોટી વાત છે. પણ અલિતો લાગ્યેજ એ માણસો પણ એવા મળી આવશે કે જેઓ એક સરખા વિચારના હોય. અને ખરૂં પૂછો તો તેમ થઈ શકે પણ નહિ. કમકે જગતનિયંતા (ખુદા) એ આપણને જે બુદ્ધિ આપી છે, તે એવા પ્રકારની છે કે કેટલીક વખતે આપણે પોતે આપણા પોતાના

વિચારોને બીજા બધા કરતાં સરસ સમજાવે છીએ. પણ બીજા પ્રસંગે તેજ વિચારો પાછા બદલાઈ જાય છે. જ્યાં સુધી તેજ પ્રકારની ખરાબ અને સારી વસ્તુને આપણી સામે રજુ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આપણે કોઈ વસ્તુના સારાપણાને જાણી શકતા નથી. આવી સ્થિતિ હોવા છતાં જો કોઈ માણસ એવો દાવો કરે કે જે વસ્તુનું તોલ કરીને તેણે એક સારી વસ્તુ તરીકે પસંદ કરી છે, તેજ સારી છે. તો તેજ માણસને બીજા જગ્યાએ તેજ મિઝાન ઉપર અને તેજ વસ્તુ કે જે પહેલાં સારી લાગતી હતી, તે હવે નવી જોએલી વસ્તુ કરતાં ઉતરતા પ્રકારની લાગે છે.

આવી ઇન્સાની ફિતરતના ઉસુલથી જો કોઈ ધર્મગુરૂ પોતાના ધર્મની સચ્ચાઈમાં બીજા ધર્મની ખુરાઈઓનું વર્ણન કરે તો તે ઇલજામને લાયક કેમ કરીને સમજી શકાય ? શીયા લોકો સુન્નીઓના અકીદાઓનો રદીયો આપીને પોતાના ઉસુલોની સચ્ચાઈ જાહેર કરે છે. અને તેવીજ રીતે સુન્ની લોકો શીયા લોકોના અકીદાઓની ખુરાઈ બ્યાન કરીને પોતાની ભલાઈ (સારાપણું) દેખાડે છે. તેમના એવા ઉસુલો ઉપર એતેરાજ કરવો તે ઇન્સાની ફિતરત ઉપર એક મોટામાં મોટું ઇલજામ લગાડવા જેવું છે.

અમે જે જુદા જુદા અકીદાઓના પુસ્તકોના હવાલા આપ્યા છે તેમાં અમારી મનશા એવી નથી કે અસ્પષ્ટ સંકેતો નવોજ ઝંઘડો ઉત્પન્ન થાય. માત્ર એતેરાજ કરનારા સાહેબોની તસકીનને માટેજ તેવા દાખલા આપ્યા છે. અને તે એટલા માટેજ કે આવા પ્રકારની તહેરીરો દરેક ફિરકા અને દરેક ધર્મમાં ભરેલી છે એ વાતની તેમને ખાતરી થાય. જો આ પ્રમાણે ન હોત અને એક ફિરકાનો માણસ બીજા ફિરકાના ધાર્મિક અકીદાને ખરો માનત તો આજે દુનિયામાં જે અનેક ધર્મો, અનેક ફિરકાઓ, અને અનેક ધાર્મિક સોસાયટીઓ પ્રચલિત છે, તેને બદલે સઘળા મનુષ્યો એકજ ધર્મને માનનારા હોત. કેમકે પ્રત્યેક ધર્મના અનુયાયી પોતાના ધર્મ અને પોતાના અકીદાને બીજાઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ પુરવાર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. અને તેમાં પ્રત્યેકની પદ્ધતી એવીજ હોય છે કે પોતાના ધર્મની સચ્ચાઈમાં સામાના મતનું ખંડન કરવું.

અહિં અમારે ન્યાયની દૃષ્ટિથી કહેવું જોઈએ કે મુહલાં તાહેર સૈફુદ્દીન અને તેમણે રચેલું પુસ્તક સઘળા આરોપોથી મુક્ત ગણી શકાય કે જે એતેરાજ કરનારા સાહેબોએ તે ઉલય ઉપર મૂક્યાં છે. તેમણે જે

શાષ્ટતાહ અને મહેતુજી પહેલુમાં પોતાની કામને શિક્ષણ આપેલું છે, વેની મિસાલ ધણી થોડી મળી શકે છે.

હસદ સઝાએ કમાલે સખુન હય કયા કહીએ,
સિતમ બહાએ મતાએ હુન્નર હય કહીએ.

એતેરાજ કરનારા સાહેબો જરા ઈન્સાફથી કામ લે, અને લેખકના લખાણમાં યોગ્યતા શબ્દોને ફરીથી જુએ, અને કહે કે તેમાં કયાં, કાની અને કેવી રીતે લાગણી દુખાઈ છે ?

પુસ્તકમાં જે ટેકાણે “ વસી ” શબ્દ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. અને વસાયતની અગત્યતા બતાવવામાં આવી છે, તે ઇખ્બારત પણ એક બીજા પુસ્તકમાંથી લેવામાં આવી છે કે જે અમે આગળ બતાવી ચુક્યા છીએ. અને તે પ્રમાણે ઉતારો કરવામાં પણ એવી સાવચેતી રાખવામાં આવી છે કે બીજા અસહાબોને ભુરા લલા કહેવાનું તો બાબુએ રહ્યું, પરંતુ ઇશારાએ પણ તેમનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી. અને તે એટલે સુધી કે હઝરત અલી રહી. નું નામ પણ સાફ રીતે લખવામાં આવ્યું નથી. અને તે એવાજ ખ્યાલથી કે રખેને કાઠની લાગણી દુઃખાય. અને તેવો હેતુ પાર પાડવા માટે માત્ર “ વસી ” શબ્દ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે, કે જેથી કાઠને પણ ઉસ્કેરાવાનું કારણજ ન મળે. આ સઘળી સાવચેતીઓ રાખવા ઉપરાંત મજકુર પુસ્તક પણ ઘણા એહતયાત સાથે છપાવવામાં આવ્યું છે કે જેનું વર્ણન અમે આગળ આપી ગયા છીએ. આ પ્રમાણે હોવા છતાં પણ જે કાઈ વ્યક્તિ જાતિય વિરોધને બીધે તેને લાગણી દુઃખાવનાર કહે, તો ભલે તે તેમ કહાજ કરે.

ગાલિબ બુરા ન માન જે વાએઝ બુરા કહે,
એસાલી કોઈ હય કે સખ અન્છા કહે જિસે.

ખરી વાત તો એ છે કે જ્યારે કાઠની ભુરાઈ કરવાનોજ નિશ્ચય મનમાં કરી લેવામાં આવે છે ત્યારે તેનાં સઘળાં હુન્નરો (સફગુણો) એજ (દુર્ગુણો) રૂપે દષ્ટિગોચર થાય છે. અને તેવાજ સ્વરૂપમાં રજુ પણ કરવામાં આવે છે. અમારા મોઅતર્જ સુરૈયા સાહેબે પોતાના સ્વભાવ સમક્ષ લાચાર થઈને જે સ્થળે મુલ્કનાં તાહેર સૈફુદ્દીનની જાત ઉપર પ્રયોજન રહીત તિરસ્કાર દર્શાવ્યો છે. અને ખોટા આક્ષેપો મૂક્યા છે, તે સ્થળે

એક એવો પણ આરોપ મૂક્યો છે કે “મુલ્લાં સાહેબ સુન્ની લોકોને મળવામાં નફરત સમજતા હતા. પણ પોતાની કિતાબના ફિસાદને દબાવી દેવા માટે જો કોઈ દુનીઆદાર^૧ મોલવીના પેટનો ખાડો પુરીને તેની મુઠ્ઠી ગરમ કરી હોય તો તે બનવાજોગ છે. તે અરસામાં મુલ્લાંએ કોઈને પૈસા આપ્યા. અને કોઈની બોજન મધપાન^૨ (મયનોશી) આદીથી ખરદાસ્ત કરી. કોઈને શાલ દુશાલા આપ્યા. તે એવી શરતે કે તે દરેક જગ્યાએ કહેતો ફરે કે ઓ નુરિલ હકકિલ મુખાનમાં કાંઈપણ નથી.”

જો અમે સુરૈયા સાહેબના આ કથનને ખરું માની લઈએ કે મુલ્લાં સાહેબ એટલા માટેજ રૂપિયા, પૈસા અને શાલ દુશાલા આપે છે કે સુરૈયા સાહેબે તેમની કિતાબ ઓ નુરિલ હકકિલ મુખીન વિરૂદ્ધ મુસલમાનોના દિલોમાં જે બદગુમાનીઓ પેદા કરી છે તે દુર અર્થ જાય. તો પણ મુલ્લાં સાહેબના અપમાદક અને તહેજીબને કાંઈપણ ડાઘ લાગી શકતો નથી. બલકે તેમના તેવા વર્તનથી એજ વાત સિદ્ધ થાય છે કે તેમને પોતાના મજકુર પુસ્તકથી કોઈનું દિલ દુઃખાવવાની ઇચ્છા ન હતી. અને તેટલા માટેજ અહેતેયાતની ગરજથી તેમણે બની શકે તેટલી કોશીશ કરી ને મજકુર પુસ્તક ગુપ્ત રીતે છપાવીને પ્રગટ કર્યું હતું. પરંતુ કેટલાક આપસના (અંદર) ના કિતનાખોર માણસોએ વિરોધી બનીને તેમના ગુપ્ત શિક્ષણુ અને તલકીનને ખુલ્લી રીતે દિલગીરજીનો જામો પહેરાવી દીધો. અને સુરૈયા સાહેબની રંગ આમેઝીયોએ તેને વધુ ચળકાટ આપ્યો. તેથી ફિસાદ થતો અટકાવવા માટે મુલ્લાં સાહેબના સુલેહપસંદ સ્વભાવે જો તેવી વર્તણૂક અખત્યાર કરી હોય તો તેમણે ખોટું શું કર્યું? એમ કરવાથી તો તેમની સુલેહપસંદીના જ્વાહિરો વધુ ચળકી ઉઠે છે.

મુલ્લાં સાહેબ ઉપર, ઉપર પ્રમાણે જે આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો છે, તેવો તેમનો હેતુ તેમ કરવામાં હોઈ શકે નહિ. જોકે અમને મુલ્લાં સાહેબને મળવાનો પ્રસંગ તો નથી મળ્યો. પરંતુ અમે હિસ્મતથી એટલું કહી શકીએ છીએ કે એમનો આ તરીકો આખાઈ (હમેશનો) છે, કાંઈ નવો નથી. મજકુર પુસ્તક છપાયા પહેલાં પણ જે લોકો તેમને, અને તેમના વડીલો (પહેલાના શેખુલ બવાહિરો) ને મળવા જતા હતા, તે ખાલી

૧-૨ કેવો ગરબ છે કે દુનીઆદારી અને શરાબનોશીનો ઇલજામ ખાસ કરીને તે ઉલમાઓ ઉપર લગાડવામાં આવ્યો છે કે જે સુરત મુકામે બરાચલી એન્જુકેશનલ કોન્ફરન્સ વખતે મુલ્લાં સાહેબના મહેમાન થયા હતા.

હાથે પાછા આવતા ન હતા. પછી તે તેમના પોતાના ફિરકાના હોય કે કોઈ બીજા ફિરકાના. આ પ્રકારના સેંકડો દાખલા અમે આપી શકીએ તેમ છે.

અમને પણ ફેટલાક યુઝુર્ગોની સોખતમાં બેસવાનો, અને ફેટલાક યુઝુર્ગોના વાકેઆત સાંભળવાનો, તેમજ તેમની સવાનેહઉમરી. (ત્રારીખ) જોવાનો પ્રસંગ મળેલો હોવાથી એટલો પતો તો જરૂર મળે છે કે લગભગ તે બધાનો એવોજ તરીકો હતો, અને હમણા પણ છે.

ખવાજ હસન નિઝામી કૃત કિતાબુલ અસરાર ઉપરથી અમે એક દાખલો અત્રે આપીએ છીએ. તે ઉપરથી જણાશે કે યુઝુર્ગોનો આવો તરીકો માત્ર હિંદુસ્થાનની હદમાંજ નથી, પરંતુ ખહારના દેશોમાં પણ તે જોવામાં આવે છે.

ખવાજ હસન નિઝામી સાહેબ પોતાની શ્યાહત મિસરો શામ અને દિબ્બઝમાં લખે છે કે “ છેવટે તે માણસે (અર્થાત અબદુલબહા અખ્યાસ આફન્દી) કે જેમની આગળ લાખો માણસો અદબથી માથું ઝુકાતીને નઝદ (ભેટ) મૂકે છે; તેમણે મારી સામે એક અશરશી મૂકી. પણ મેં તેનો અશ્વીકાર કર્યાથી તેમણે જણાવ્યું કે “ મારા યુઝુર્ગોનો કોલ છે કે કોઈપણ મહેમાનને ખાલી હાથે જવા દેવો નહિ. તેમને રોકડ, કપડાં, અથવા બીજા કોઈ વસ્તુ આપવીજ જોઈએ. માટે આપે મારી નઝદ (ભેટ) કબુલ કરવી જોઈએ. અને જો આપને તેની જરૂર ન હોય તો ખેરાત (દાન) તરીકે કોઈને આપી દેજો ” જો આ બનાવ ઉપરથી શિખામણ લેવામાં આવે તો મુઘાં સાહેબના તરીકો ઉપર પણ સારો પ્રકાશ પડે છે. જો સુરૈયા સાહેબ આ વાત ઉપર પણ હાશિયો ચઢાવે. (નોટ લખે) અર્થાત ટીકા કરે કે અબદુલબહા અખ્યાસ આફન્દીએ પણ પોતાની કોઈ બદનામીમાંથી બચવા માટે ખવાજ સાહેબને એક અશરશી આપી હશે, તો આ વાતનો જવાબ અમારી પાસે નથી.

બિદ્આતે મોહરમ.

અલ્લાહરે એસે હુસ્નપે થે બે ન્યાઝીયાં,
બન્દે નવાઝ આપ કીસીકે ખુદા નહીં.

અમારા તાઝીઆ પરસ્ત (પૂજક) એતેરાઝ કરનારા સાહેબ પોતાના એતેકાદો (શ્રદ્ધાઓ) ઉપર તારસુબનો પડદો નાખીને મુઠ્ઠાં સાહેબના તે કૃત્ય ઉપર કે જે ઇસ્લામની આજ્ઞાને અનુસરતો છે. અને તેમાં પણ ખાસ કરીને અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત સમક્ષ તો ઘણાજ અગત્યનો છે, તેના ઉપર ટીકા કરતાં કહે છે કે “મુઠ્ઠાં સાહેબે આશુરા (મોહરમ માસનો ૧૦ મો દિવસ) ના દિવસે તાશુતનું સરઘસ અને નઝર હુસેનની સખીલો (પાણીની પરબો) ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો.”

સુરૈયા સાહેબ જરા આંખો ખોલો, અને વૈરાગ્નિને વધુ તિક્ષણ ન બનાવો, આનું પરિણામ એવું ન આવે કે તમારા ઇમાનને પણ કાંઈક દાગ (કલંક) લાગી જાય. જે કોઈ તાશુત બનાવનાર, અથવા ઇમામ બાડાનો મુતવક્ષી (વ્યવસ્થાપક) આ પ્રકારનો રૂદ્ધ પાટલો લઈ બેઠો હોત તો તે કદાચ વાજબી પણ ગણાત. પરંતુ આપ શા માટે હાય રૂદ્ધ કરો છો તે સમજવામાં આવતું નથી. તેમજ આપના અકાયદ કેવાં છે, તેની પણ સમજ પડતી નથી. ઘડીકમાં આપ તાશુતનું સરઘસ બંધ પડી જવા વિષે પોકાર કરો છો, તો ઘડીકમાં આપ બેટ આપવાના ખુઝુર્ગોના તરીકાને વખોડો છો. તેમજ શીયા ઇસિનાઅશરી બનીને અખખારે તથા રિસાલાઓને ધોડા આપો છો. અને ઘડીકમાં આપ સુન્ની બનીને મુઠ્ઠાં સાહેબને હઝરત પીર રહે. અલયહે. ની ૧૧ મી ઉજવવાની સલાહ આપો છો એ બધું છે શું? આવી લામઝહબી (ધર્મરહિતપણું) થી શો લાભ થવાનો હતો? કોઈ એક મઝહબ (ધર્મ) અને તરીકાનો અંગીકાર કરીલો કે જેથી હશરમાં કોઈના તુફેલથી નળત (મુક્તિ) મળી જાય.

**ઝાહેદા તસબીહમેં ઝન્નારકા ડોરા ના ડાલ,
યા બરહુમન કી તરફ હો યા મુસલમાનકી તરફ.**

ખરા બનાવો ક્યાં સુધી ગુમ રહી શકે છે? અને હકીકત ઉપર ક્યાં સુધી પડદો રહી શકે છે? શોધકો શોધ કરીજ લે છે, આતો મુંબાઈનો એક જગજાહેર દાખલો છે, કે જે વિષે નાના નાના બાળકો પણ માહિતગાર હોવાથી તે વિષે વધુ લખવાની જરૂર નથી. ન્યાયાલય (અદાલત) ના કાગળો, અને મુંબાઈના સત્તાધિકારીઓ (હકકામો) પોતે બતાવી આપશે કે ત્યાં તાઝીયા કેવી રીતે બંધ પડ્યા, અને તેની સાથે મુઠ્ઠાં તાહેર સૈફુદ્દીનને શો સંબંધ હતો?

હમલી કાઠલિ તેરી નેઝગીકે હંચ યાદ રહે, ઓ ઝમાનેકી તરેહ બદલનેવાલે.

અમારા રાસ્ત્યાઝ, અને વચનના સાચા એતેરાઝ કરનાર સાહેબ એક ઠેકાણે આ પ્રમાણે કહે છે કે “તાહેર સૈકુદીને સુન્નીઓને સરાહતન મુશરિક, કાફર, અને દોઝખી બનાવી દીધા છે.” એક જગ્યાએ આ પ્રમાણે કહીને બીજી જગ્યાએ પોતાના ઉપરોક્ત કથનને પોતેજ બદલીને કહે છે કે “ઝો નુરિલ હકકિલ મુબીન શીયા અને સુન્ની જમાઅતોને ઈસ્લામથી ખારેજ કરનાર, ઈસ્લામની તોહીન કરનાર, અને ઈસ્લામીઓને મુશરિક અને કાફર બનાવવાની મતલબ ધરાવનાર, અને ધોર અપરાધના હકદાર ડરાવવાની મતલબ ધરાવનાર કિતાબ છે. અને તેની ઇબારત ઉપરથી જણાય છે કે અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતની તકશીર, અને રસુલે મકબુલ સ. અ. વ. ના કોલની તકઝીબ, અને દીને ઈસ્લામની તોહીન કરવામાં આવી છે.”

સુન્ન વાંચકોએ જરા ખ્યાનથી નેતું નેઘિએ કે સુરૈયા સાહેબ એક જગ્યાએ તો સરાહત ખ્યાન ફરમાવે છે, અને બીજી જગ્યાએ ડરાવનાર અને મતલબ રાખનાર કહે છે. તો એ બેમાં ખરું શું? કાંતો સુરૈયા સાહેબ પોતાના ઓછા જ્ઞાનને લીધે જુદા જુદા અર્થવાળા શબ્દોનો તકાવત સમજી શકતા નહિ હોય અને કાંતો ખમિસદાક “દરોગગોરા હાફે જેહ નખાશદ” અસત્યવાદીને યાદ રહેતું નથી. એ સુત્ર અનુસાર તેમને એ વાતનું સ્મરણ ન રહ્યું કે પોતે મજકુર કિતાબને માટે પોતાના ખ્યાલો પહેલાં કેવા શબ્દોમાં ગ્રહીત કરી ચુક્યા છે. અને ફરી શું કહે છે? ને મજકુર સાહેબને કોઈ ગુન્હેગારની વિરુદ્ધ શાક્ષી આપવા માટે બોલાવવામાં આવે. અને તે વખતે આપ પહેલાં આંખે નેએલી હકીકત કહે, અને પછીથી એમ કહે કે અપરાધીની હરકતોથી એમ જણાતું હતું કે તે કોઈ ગુન્હે કરનાર છે, તો કોર્ટમાં તેમની ઈઝત્ત કેવી થાય, અને તે અપરાધીને શિક્ષા કરાવવામાં કેટલે દરજ્જે ફતેહમંદ થઈ શકે, તે તેમને તરતજ જણાઈ આવે.

મોઅતર્જ [ટીકાકાર, (વાંધો ઉઠાવનાર) ની કેટલીક ભૂલો.

ઉઠજ કહાં તલક કોઈ બાતે બનાએગા,
નાસેહ તુ ખુદ ગલત તેરી ચુકતાર હય ગલત.

(૧) સુરૈયા સાહેબે પોતાના વિશાળ અનુભવથી પત્રકારોને એવા સમાચાર આપ્યા છે કે ઓ નુરિહ હકકિલ મુખીનની પાંચ હજાર કોપીઓ છપાઈ છે. (બિલકુલ ખોટું)

(૨) કોણ જાણે સુરૈયા સાહેબે કેવાં સાધનો દ્વારા આ વાત જાણી કે મુઘાં સાહેબે મજકુર પુસ્તકની એકએક પ્રત હિંદુસ્થાનના જુદાજુદા વિભાગના પોતાના આમીલોને મોકલીને એવો હુકમ આપ્યો છે કે આશુ-રાની મજલિસ વખતે આકાશી કિતાબની પેઠે મિમખર ઉપરથી તેનું પાકન કરવું ? બારીક શોધ પછી પણ આ વાત અમારા જાણવામાં ન આવી. (કદાચ સુરૈયા સાહેબના કાનમાં કંઈું હશે.)

(૩) ખુદા જાણે સુરૈયા સાહેબે આવી મતલબ ક્યાંથી શોધી કાઢી કે મુઘાં તાહેર સૈફુદીન લખે છે કે “ ઇસ્લામના સઘળા ફિરકાઓના પીર મુરશદ અને ખીજા અયમેહ માસુમીન મારા સિલસિલાથી અલગ પડીને મારા વિરુદ્ધ એક નવિન ધર્મ પ્રચલિત કરીને મારી તાબેદારી નહિ સ્વી-કારવા માટે લોકોને બહેકાવે છે. પણ તેઓ ખરી રીતે જોતાં ગુમરાહ (માર્ગ ભૂલેલા) છે. ” આ જગ્યાએ મોઅતર્જનો અનુભવ અને જ્ઞાન સારી રીતે જણાઈ આવે છે. દાખલો પણ આપ્યો તો અયમેહ માસુ-મીનનો કે જેઓ એક અરસાથી અહલાહની હુકુરમાં પહોંચી ચુક્યા છે. જો તેમને પીરો મુરશદ સાથે કાંઈને સામીલ કરવા હતા, તો બહેતર એ હતું કે બુઝુર્ગાનેદીનના નામ આપવા હતા.

ખરી વાતતો એ છે કે સુરૈયા સાહેબે વોહરા કામની સુલેહપસ દીનો લાલ લખને તેમના પેશવા ઉપર સખ્તમાં સખ્ત આરોપો મુક્યા છે.

(૪) કર્તાએ પોતાની કામના લોકોને મુસલમાનો સાથે હસદ અને કીનો રાખવાનું શિક્ષણ આપ્યું હોય એવું કિતાબમાં તો કાંઈપણ સ્થળે જણાતું નથી. આ ઉપરથી જણાય છે કે તે પણ સુરૈયા સાહેબનું એક ખોહતાન છે.

હુશીયાર કે બાઝયચે તિફ્લાન નહિ આલમ.
યાં આપકે સખ એખો હુન્નર ખુલ્લે રહે'ગે,

(૫) અમારી કામના શુભેચ્છક સુરૈયા સાહેબે પોતાના જ્ઞદ્દત લખાણથી મુઠ્ઠાં તાહેર સૈકુદીન ઉપર એક એવો આરોપ મૂક્યો છે કે “ મુઠ્ઠાં સાહેબ કેળવણીના પાકા વિરોધી છે. અને નતો એમણે પોતે કોઈ શિક્ષણ આપતી શાળામાં એક પાઠ આપી છે, કે નતો બીજાઓ પાસેથી અપાવી છે. અલીગઢ કોલેજ, મુસ્લિમ લીગ, દ્રિપોલીબાલકન વોર-નિરા-શ્રીત ફંડ, અને બીજા સંખ્યાવતના ફંડોમાં નતો એક પૈસો આપ્યો છે. કે નતો પોતે તેમાં શરીક થયા છે,

અમે અહીંયાં બે એવા મજબુત દાખલાઓ આપીએ છીએ કે જેનાથી સાફ જણાઈ આવશે કે સુરૈયા સાહેબનો અનુભવ કેવો વિશાળ છે?

આલ ઇન્ડીઆ મોહમેડન એજ્યુકેશનલ, કોન્ફરન્સને અંગે બહાર પડતા માસીક નામે કોન્ફરન્સ ગેઝેટના ઈ. સ. ૧૮-૧૯ ના ડિસેમ્બર-ગનન્યુ-આરીના ૯-૧૦ અંકમાં તેના તંત્રી નિઝામ હેદરાબાદના શેખુલ ઇસ્લામ અને કોન્ફરન્સના જેઈન્ટ સેક્રેટરી શું લખે છે તે વાંચો. “ તે પછી ૨૯ મી ડિસેમ્બરની રાત્રે આલી જનાય મુઠ્ઠાં તાહેર સૈકુદીન સાહેબ કે જે વોહરા કામના પેશવા અને ઘણા રોશનખ્યાલ આલિમ છે. અને જેમની બુઝુર્ગી તેમજ અઝમતનો દાખલો અહેલે ઇલમ, અને અહેલે યસીરતને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, તેમણે કોન્ફરન્સના સઘળા પરાણાઓને ખાવાની, દાવત આપી, અને એક સરસ શણગારેલા અને સારા દેખાવવાળા બંગલામાં મહેમાનોની મિઝબાની કરી. જે સાહેબોએ જનાય મુઠ્ઠાં સાહેબના દરબારની વ્યવસ્થા, અદબઅદા, અને તેમની પાસે બેસનારાઓની દૃઢ શ્રદ્ધા આદી બાબતોને પોતાની આંખે જોઈ હશે, તેઓ તે દેખાવને કહીપણુ જુલી જશે નહિ. વિચારવંત માણસો માટે મજબુર મજમામાં વિચારવા લાયક ઘણી પોશીદા બાબતો હતી. જે અમારી કામના સાહેબો મજબુર દેશીઅત અને હકીકત ઉપર જરા વિચાર કરે, અને જુએ કે તેમની બીજી કામી જમાઅતો, અને ફિરકાઓ એક ઇતેહાદી દુવતને મુનતેશર કરવાથી હવે કેવી હાલતમાં છે ? અને જે બાબતો વિષે એક જમાનામાં ઇસ્લામીઓને ફક્ત કરવાનો મોકા હતો, તે શા કારણથી મુનતેશર થઇને પરાગન્દા અને યરખાદ

થઈ ગયો ? અને તે ઇતેહાદી કુવંત કે જેની સામે પ્રૌઢ સૌક્તશાળી સલતનતો પણ માથું ઝુકાવતી હતી તે કેવી રીતે ફના થઈ ગઈ ?

આલ ઇન્ડીઆ કોન્ફરન્સના સભાગા ગૃહસ્થો મુઘાં સાહેબની આ રા-શનઝમીરી, અને કામી હમદર્દી માટે હમેશાં તેમના વખાણુ કરતા રહેશે. તેમણે ધણા ખુશા દિલથી હિંદુસ્થાનના મુસલમાનોની કેળવણી કોન્ફરન્સ તરફ હમદર્દી, અને દિલચસ્પી જાહેર કરી છે. અને પોતાના શહેર, અને પોતાના મરકઝમાં શાનદાર તરીકાથી તેમની ખેરીઅત અને ઉન્નતી ચાહી છે ”

(૨) શેખ, ઝીયાઉલહક કૃત “પોલીટીકલ ગિરગીટ”ના ૧૦ મા પાના ઉપર આ પ્રમાણે લખીકત છે “ વોહરાઓના મુઘાં સાહેબ વોહરા સિવા-યના ખીજા મુસલમાનોના વિદ્યા વિષયક અને ખીજા કામોમાં કાંઈપણ ભિન્નભાવ રાખ્યા વિના ભાગ લે છે. અને તેમણે નવાખ મોહસિનુલ મુલ્કના જમાનામાં અલીગઢ કોલેજને ધણી સારી મદદ કરી હતી. અને કરાવી હતી ”^૧ મજકુર ઇબારત લખનાર તે યુઝુર્ગ છે કે જેમને ખ્યાળ હસન નિઝામી સાહેબે પ્રેમીનો ખિતાબ આપ્યો છે.

સુરૈયા સાહેબના ઉપર્યુક્ત એતેરાઝોના સત્યાસત્યનું તોલ કરવાનું કામ અમે અમારા વાંચકોનેજ સોંપીએ છીએ. અને તેઓ પોતેજ ન્યાય કરશે કે અમારે સુરૈયા સાહેબના મજકુર એતેરાઝોને ખરા માનવા કે ઉપર ખતાવેલા સાહેબોની તહેરીરને ?

ખુદરા ફઝીહત દીગરાંરા નસીહત.

ચેહ ઉઝુર ઈમતેહાને જઝબે દિલ કયસા નિકલ આયા.

મંચ ઇલજામ ઉનકો દતાથા કુસુર અપના નિકલ આયા.

એમતો અમે ખુદાતાલાની મહેરબાનીથી દાખલા દલીલો વડે આ વાત સારી પેઠે સાખીત કરી ચુક્યા છીએ કે દુનિઆમાં કાંઈપણ ધર્મ

૧ ઉપર જે બે દાખલાઓ આપવામાં આવ્યા છે. તે ઉપરાંત હાલમાં મુઘાં સાહેબે સુરતની ઇસ્લામી યોરડીંગ માટે એક લાખ રૂપિયાની મદદ આપી છે. આ વિષે તા ૨૧-૬-૧૯ ના કયસરે હિંદમાં “ મુલ્કાં સાહેબના લોકપ્રિય કામો ” ના મથાળા તળે લખાયેલો, એક “ નિષ્પક્ષપાત ઇસ્લામી ” ના તખલ્લુસવાળો મારો લેખ વાંચો ભાષાંતર કર્તા.

તે આરોપો કે જે એતેરાઝ કરનાર, અને તેમના હિમાયતી, પત્રકારોએ મુક્તિ તાહેર સૈકુદીન અને તેમની કિતાબ ઉપર મૂક્યા છે, તેનાથી લાગ્યેજ મુક્ત હોય. બલકે અમે જે કિતાબોના હવાલા આપ્યા છે તે ઉપરથી એ પણ જણાઈ આવશે કે મુદ્દાં સાહેબે બીજી કિતાબોના મુકાબલામાં કાંઈપણ લખ્યું નથી, અને તેથી તે કદર કરવા લાયક યુઝુર્મ ગણી શકાય. કેમકે તેમણે પોતાના ગુપ્ત શિક્ષણની કિતાબમાં પણ બીજાઓના પેશવા અને યુઝુર્ગોનો સારો ખ્યાલ રાખ્યો છે. અને તેમાંના કોઈની પણ શાન વિરૂદ્ધ એક શબ્દ પણ લખવાનું પસંદ કર્યું નથી. અમે દાવા સાથે કહી શકીએ છીએ કે જે સુરૈયા સાહેબ પોતાના આખા શરીરનું જોર અજમાવશે તોપણ જો નુરિહ હકકિલ મુબીન સખ્ત અને લાગણી દુઃખાવનારી કિતાબ છે એવું સાબીત કરી શકશે નહિ.

ઉલઝા હે પાઉં ચારકા ઝુલકે દરાઝમે,
લો આપ અપને દામમે સૈય્યાદ આ ગયા.

હવે જરા મોઅતઝ સાહેબ પોતાની, તહેઝીબ અને શાઈસ્તગીને પણ જોઈ લે. તેમજ નકારખાનામાં તુતી જેવા પત્રકારો કે જેમનું કામ અમને દુનિયાના ખરા બનાવોથી માહિતગાર કરવાનું, બાળકોને તહેઝીબ અને મોટાઓને માન આપતાં શીખવવાનું, યુવકોના ખ્યાલાત દુરસ્ત કરવાનું, વૃદ્ધો માટે આખેરતનો સામાન ફરાહમ કરવાનું, અને સ્ત્રીઓને ખાનેદારી તેમજ બાળશિક્ષણની તાલીમ આપવાનું છે, તેમની હયા પરવરી પણ જોઈ લે. દાખલા તરીકે “અલયુરીદ કાનપુર” પોતાના એક મઝમુનમાં આ શબ્દો લખે છે “તાહેર સૈકુદીનના નાપાક ખ્યાલો” આવા શબ્દો વાંચીને બાળકો પણ એક યુઝુર્ગના ખ્યાલોને કાંઈપણ ભય વિના નાપાક કહે તે સિવાય મજકુર શબ્દોથી શો લાલ થવાનો હતો ?

ખતીબ દિલ્હી, “દાઈયુલ ફિસાદ” ના મથાળા તળે લખે છે કે ખુદાકી તરફ પુકારનેવાલા એસા દરસ્તનવેશ ઓર સખ્તગો નહિ હો શકતા” (ઝખાંદરાઝીનો આ સારો પાઠ છે.)

નિઝામુલ મશાયખ દિલ્હી, પોતાના હી. સ. ૧૩૩૭ ના રમઝાન માસના અંકમાં ૫૪ મા પાનાની ૭ મી લીટી ઉપર આ પ્રમાણે લખે છે. “તે શરમ ભરેલા વાકયો, કે જેની આ જગ્યાએ નકલ કરવાનું પણ અમે

પરાય સમજાએ છીએ, તે બાળ, વૃદ્ધ યુવક, અરે એટલુંજ નહિ પણ સ્ત્રી-ઓના તમામ મદારજને તય કરી નાખે છે. અને તેમના તસવુફના રંગને પણ કાંઈક અંશે ચમકાવે છે. ”

કોંગ્રેસ, દિલ્હી, “બનાવ એ છે કે માત્ર પોતાના ફિરકા સિવાય બાકીના તમામ ઈસ્લામી ફિરકાઓને કાફર, મુશરિક, દોઝખી અને જહન્નમી કરાવવા તે એક એવી મલઉન જસારત છે કે જેના ઉપર જેટલો અફ-સોસ કરવામાં આવે તેટલો થોડો છે ” (બચ્ચાંઓને માટે આના કરતાં વધુ ગેરફાયદાકારક વસ્તુ બીજી કંઈ હશે?) આખી કિતાબમાંથી તાવીલથી પણ આ વાત સિદ્ધ થતી નથી કે કર્તાએ કોઈપણ ફિરકાને કાફર, મુશરિક, દોઝખી, અને જહન્નમી કહ્યો હોય.

હવે તહેઝીબ અને શાઈરિતગીનો દાવો કરનાર મતાનત અને સ-નજિદગીના હિમાયતી સુરૈયા સાહેબના શબ્દોને જરા જુઓ. તે કહે છે કે (૧) “ તાહેર સૈફુદીન એવો ઈકરાર કરે કે તે પોતાના આનદાનની દીકરીઓ સુન્ની છોકરાઓ સાથે પરણાવવાને તૈયાર છે ” (૨) “ તાહેર સૈફુદીનના ફાલ વાહીયાત અને આતિલ ” (૩) “ તાહેરથી કાયદાની રૂએ, અને ધાર્મિક ઉસુલ પ્રમાણે તોળા કરાવતી. ” (૪) “કાંઈપણ કારણ વિના આ મુદ્દાંએ ગુરૂર અને તકજ્જુરના નિશામાં ચક્કુર બનીને પોતાનું જ્ઞાન બતાવવાના ધમ-ડમાં કિતાબ ઝો નુરિલ હકકિલ મુબીનના વસીઅ નાબદાન મારફતે પોતાના ફાસિદ બ્યાલો અને ઈયાં તેમજ કીનાને જાહેર કર્યો છે. ”

મુસ વાંચકોએ એ વાત ઉપર લક્ષ આપવું જોઈએ કે સુરૈયા સાહેબ આ વાતનો રૂદ્ધ પાટલો લઈ બેઠા હતા કે મુદ્દાં તાહેર સૈફુદીને મુસલ-માનોના દિલ દુખાવ્યા છે. પણ હવે જરા એમનેજ પૂછવું જોઈએ કે એ-મના ઉપર બતાવેલા શબ્દોથી મુદ્દાં તાહેર સૈફુદીન સાહેબ, અને તેમના બે લાખ કરતાં પણ વધુ અનુયાયીઓની દિલજુઈ થાય છે ? અને જે આરોપો પોતે તેમના ઉપર મૂકી રહ્યા હતા તે શું હવે તેમને પોતાને લાગુ પડતા નથી ?

- હરએક બાતપે કહેતે હો તુમ કે તુ કયા હય,
તુમહી બતાવ યે અન્દાઝ ગુફતયુ કયા હય.

મોતમર્જના વખાણ.

ઇસ સાદગીયે કોન ન મરજયે અયખુદા,
લડતે હંય, ઝોર હાથમે તલવારલી નહિ.

હવે અમે અમારા બહાલા વાંચકો સમક્ષ સુરૈયા સાહેબના કાંઇક વખાણ કરવા માગીએ છીએ, કે જેથી તેમને પણ ખબર પડે કે ઇસ્લામી દુનિયાના સહી મઅનુનમાં સુલેહના ભંગના કારણરૂપ કયા ભુલુર્ગ છે ? અને તેમની સિફતો કેવી છે ? એક માણસના સદ્ગુણો તેની ધાર્મિક ઉત્કૃષ્ટતા, યોગ્યતા, અને અખલાકીથી મુમતાઝ કહેવામાં આવે છે. આમાંથી સુરૈયા સાહેબના અખલાકના નમુનાતો અમે પહેલાં બતાવી ચુક્યા છીએ. હવે માત્ર તેમની શરાફતના નમુના બતાવવાનું બાકી છે. જ્યારે તેમને પૂછવામાં આવ્યું કે જનાબ આપ કયા ધર્મમાં છો ? ત્યારે ખુદા જાણે એમને કઇ વાતની શરમ લાગી કે સાફ સાફ જવાબ આપવાને બદલે ફરમાવ્યું કે “જ્યારે આપ મને સારી પેઠે જાણો છો, ત્યારે મારા ધર્મ વિષે તપાસ કરવાની શી જરૂર છે ?” એટલુંજ નહિ, પરંતુ પોતાના આવા નહિ જણાયલા મઝહબથી એક પત્રકારને ઘોઠા આપી તેના કાયદા વિરૂદ્ધ તેના અખબારમાં પોતાનો લેખ છપાવવાનો લાલ પણ ઉઠાવી ચુક્યા. “જુઓ આ વિષે અસ્લાહના અધિપતી હી. સ. ૧૩૩૭ ના રજબ-શાબાન માસના અંકમાં ૨૬ મા પાના ઉપર પોતાની ભૂલ સુધારીને થું કહે છે. “મુઘાં તાહેર સૈયુદીન સાહેબ દાઝી વહોરા કોમના મોટા પેશવા છે, અને અમારી સાથે ઘણો સારો વર્તીવ રાખે છે-” “અશશમ્સના ૪, ૫ અને ૬ ક્રા પાના ઉપર વલી મહમદ સુરયાનીના નામથી જે એક લેખ છપાયો છે તે વિષે અમને અફસોસ થાય છે કે અમે તેને શા માટે છાપ્યો ? પણ અસલ વાત એ છે કે વલીમહમદ સાહેબ ઇસ્માઇલે જાહેર કર્યુંકે પોતે એક શીયા ઇસિનાઅશરી છે. અને તેથીજ તેમના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેમના લેખને પ્રગટ કરવામાં આવ્યો. અમને વધુ અફસોસ તો એ વાત ઉપર થાય છે કે શીયાઓના મુકાબલામાં એક મુખાલિફશીયાની તહેરીર (લેખ) અશશમ્સમાં છાપવામાં આવી. પણ દર અસલમાં અમને તેમાં ભૂલથાપ આપવામાં આવી હતી.” (અશ શમ્સનો અભિપ્રાય)

સખાવત.

હવે જરા મોઝતર્જ સાહેબની સખાવતો તરફ પણ જુઓ.

મુંબાઈનો મુશ્કિ રોઝગાર નામનો અખબાર, કે જે ઘરના ભેદનો જાણકાર છે, તે પોતાના ૩૦ મી જીનના અંકમાં જણાવે છે કે “એક મૌલાના પાસે એક ગામડીઆએ આવીને સો રૂપિયાની માગણી કરી. મૌલાનાએ તેને કેટલાક દિવસો સુધી હુજરામાં બેસી રહેવાનું કહ્યું. આ પ્રમાણે કહીને મૌલાનાએ તેને એક મોટા જીર્ણ તરીકે જાહેર કરી દીધો. ઘણા લોકોનો તેના ઉપર એતેકાદ બેસી ગયો. પણ એક દિવસ તે ગામડીઆ બોલી ઉઠ્યો “હમરેકો ખીર નહિ.” આ વાક્ય સાંભળતાંજ લોકોને જણાઈ આવ્યું કે આપની યોગ્યતાજ એવી છે. આવીજ સ્થિતિ સુરૈયા સાહેબની છે. બદલો આપીને મઝમુન લખાવ્યો, અને બદલો આપીને તેને અખબારોમાં છપાવ્યો. અને જે અખબારોએ તેને છાપ્યો નહિ, તેમને પૈસા ખાઈ જવાની ધમકી આપી. પરંતુ તેમના પૈસા હતાજ કયાં? કેનો માલ અને કેનો કિસમત? તે વચમાં બોલનાર કાણ? જેના નસીબનું હતું તેને હઝમ થયું. તે ઉપરાંત કાંઈ પત્રકારો તેમના બંધાયલા નથી કે બદલો લઈને તેમનો મઝમુન છાપે. તેમણે પત્રકારોને નજરાણા તરીકે પૈસા આપ્યા હતા. અને નહિ કે દંડ તરીકે. ફરી આપ લખે છે કે “જેમણે અમારા લેખ વિષે પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો નથી, તેઓ પણ અમારા પૈસા પાછા આપે.” “કેવી સારી વાત. કેમ જાણે પત્રકારો તેમના ગુલામ અને નમકખવાર ન હોય? અથવા ચાલીશ પચાસ રૂપિયા આપીને તેમને ખરીદી લીધા ન હોય એવુંજ થયું. હવે વાંચકો અને પત્રકારો જોઈ લે કે તેમની યોગ્યતા કેવી છે? પૈસાના બળ ઉપર પોતે પત્રકારોને ધમકી આપી રહ્યા છે. બૂંટ મીયાં! તમારા માટે વધુ લાયક તો એજ છે કે ગુપચુપ બેસી રહો. અને અમે સમજી લઈશું કે મુલ્કાં તાહેર સૈકુદીને અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતની વિરુદ્ધ કેટલું લખ્યું છે? અમે કાંઈ નામદ અને જીરફિલ નથી, તેમજ ધર્મને વેચનારા પણ નથી.” (મુશ્કિ રોઝગાર)

ઈદમી લિયાકત

સુરૈયા સાહેબની ઈદમી લિયાકત એવી છે કે તે ઉર્દુની એક લીટી પણ ખરી લખી શકતા નથી. જુઓ “મુશ્કિ રોઝગાર મુંબાઈ.” “મી. સુરૈયાની સુરસુરાહટ” ના મંથાળો તો લખે છે કે “આજકાલ મી. સુ-

રૈયાની સુરસુરાહટ ઉદ્ધુ અખખારોમાં ધુમી રહી છે, અને આખા હિંદુ-સ્થાનના અખખારો તેમની ઇલ્મી લિયાકતના વખાણ કરી તેમને મોલવી, હાફેઝ, અને મૌલાનાના ખિતાબથી યાદ કરી રહ્યાં છે. આ માત્ર મખલગ અલયહિસ્સલામ (નાણા) નોજ ચમત્કાર છે. નહિતો તેમને તો પોતાનું નામ પણ લખતાં આવડતું નથી. તે ઉદ્ધુ ભાષાથી તો નાવાંધિક છે. પણ કદાચ ગુજરાતી લીપીમાં પોતાનું નામ લખી જણતા હોય તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી.”

આ પ્રમાણે જ્યારે મોઅતઝ સાહેબની ઇલ્મી લિયાકત અદમ સુધી પહોંચેલી છે ત્યારે વાંચકોએ પોતેજ નિર્ણય કરી લેવો જોઈએ કે મુઘાં તાહેર સૈફુદીનની અરબી કિતાબ ઉપર એતેરાઝ કરવો તેમને માટે કેવી જસારત છે ?

સુરૈયા સાહેબે ઝુલકરનેન વિગેરે અખખારોમાં પોતાના ગૌહર રૂપી જે ફકરાઓ છપાવ્યા છે, તેનો જવાબ તો અમારી પાસે નથી. કેમકે અમે ન તો કોઈ દુશનામઆમોઝ મદ્રેસામાં ગાજોનું શિક્ષણ લીધું છે, કે નતો અમને ગાજો બોલતાં આવડે છે. એટલુંજ નહિ પણ તેના એક શરમભરેલા ફન (હુન્નર) માં કાંઈપણ પ્રતિષ્ઠા હોય એમ અમને તો જણાતું નથી. તેમના જે એતેરાઝો ઇલ્મ સાથે થોડો ઘણો સંબંધ ધરાવતા હતા, તેના ઉપર તો અમે પ્રકાશ (રોશની) પાડી ચુક્યા છીએ. પણ સુરૈયા સાહેબને ગાલ ગલોચમાં અમે કાયલ નથી કરી શકતા તેનો ઇકરાર કરીએ છીએ.

ગમે ફિરાંકમે તકલીફ સરખ બાગ ન દા,

મુજે દિમાગ નહિ ખન્દા બેગકા.

ખનાવો સાફ બતાવી રહ્યા છે. અને મુશાહેદાત મજબુર (લાઘ્યાર) કરી રહ્યા છે કે અમે પણ ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબનો આ કાગળ કે જે તેમણે સરદાર દીવાનસીંધ સાહેબને લખ્યો છે, તેને મળતા થઈએ. જેમના બીજા કાગળોની પેઠે આ કાગળ પણ તેમની “મજબુએ ખુતુત” નામની કિતાબમાં ૫૮ મા પાના ઉપર મોબુદ છે. તેમાં તેઓ સાહેબ લખે છે કે “હું તો અખખારોના દેખાવથી એકદમ થઈ ગયો છું. આપ પોતેજ ઇન્સાફથી કહેા કે હવે હિંદુસ્થાનના અખખારો હક્કનીયત, અને રૂઢાનીયતની રૂઠીને અનુસરે છે કે પોતાની જાતી મતલબોને ?”

ઇન્સાફની રીત તો એજ છે કે બધાને એકજ દોરડે નોગળવા ન જોઇએ. કેમકે ઘણા ખરા અખખાર અને રિસાલાઓએ ઘણી સારી વર્તણૂક દાખવી છે. તેમણે સુરૈયા સાહેબનો કોઇપણ લેખ પોતાના અખખારમાં દાખલ કર્યો નહિ, અને તેના સંબંધમાં પોતાની નોટ પણ લખી નહિ. આ હારમાં “મુસ્લિમ હેરલ્ડ, મુંબાઇ” “ઇસના અશરી દિલ્હી,” “પયગામે સુલેહ, લાહોર” “અફઝલ કાદયાન, અને મઆરફ આઝમગઢ” વિગેરે વધુ તારીફને લાયક છે.

ઉપર બતાવેલા અખખારો અને રિસાલાઓ પછી વધુ તારીફ લાયક તે છે કે જેમણે સુરૈયા સાહેબની મઝહબી ચાલ અનુસાર પોતાના રિસાલાઓમાં પોતાની નોટ સહિત મુલ્લાં તાહેર સૈકુદીન વિરૂદ્ધ લખાવેલા મઝમુનો છાપ્યા. પણ પાછળથી ખરી હકીકત જણાતાં પોતે દિલગીરી જાહેર કરી. આ હારમાં “અસ્લાહ”નો પહેલો નંબર છે. આના પછી તે અખખારોનો નંબર આવે છે કે જેમણે બદલો લઇને માત્ર સુરૈયા સાહેબે મોકલેલો લેખ જાપી માર્યો, પણ તેના ઉપર પોતાની કોઇપણ નોટ લખી નહિ. આના પછી તે રિસાલાઓ અને અખખારોનો નંબર છે કે જેમણે ઘણી બહાદુરીથી સુરૈયા સાહેબનો મઝમુન પણ પ્રગટ કર્યો. અને મુલ્લાં તાહેર સૈકુદીન સાહેબ વિરૂદ્ધ ઘણી સખત અને દરસ્ત નોટ લખી. આ સફમાં સૌથી વધુ ખ્યાન કરવા લાયક નિઝામુલ મશાયખ દિલ્હી, અને અલઅવારફ લખનૌ છે.

નિઝામુલ મશાયખ ધાર્મિક, અખલાફી, અને તસવ્વુફના લેખોની એક પોથી (મજમુઆ) ગણાય છે. અને તે દરેક મહિને બહાર પાડવામાં આવે છે. તેના અધિપતી મુલ્લાં મહમદ અલવાહેદી છે. અને હઝરત સુલતાન નિઝામુદીન ઔલીયા મહેબુબે ઇલાહી રહે. ના ખ્વાહરઝાદા હઝરત ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબ તેના ઉપર દેખરેખ રાખે છે. મજકુર પત્રકારે પણ ઓ નુરિલ હકકિલ મુખીન જોયા વિના એકદમ કહી દીધું કે “મુલ્લાં તાહેર સૈકુદીને અખબદાયત (અનાદિકાળ) ની હેસીયતને એક કારે મૂકી દીધી છે. મજકુર પુસ્તકમાં કોઈ જગ્યાએ પોતે ખુદા બન્યા છે, કોઈ જગ્યાએ રસુલ હોવાનો દાવો કર્યો છે, અને કોઈ જગ્યાએ ઝમાનાના ઇમામ બનવાનો દાવો કરે છે.” જો કે નિઝામુલ મશાયખના અધિપતીએ મુલ્લાં સાહેબ ઉપર ઉપર પ્રમાણે ટીકા કરી છે પરંતુ તેમણે રચેલી કિતાબ જોતાં ઉપર બતાવેલા દાવા કોઈ પણ જગ્યાએ જોવામાં આવતા નથી. તૌબા, તૌબા

કેવા ખોટા આરોપ ! પણ તેની પત્રકાર સાહેબને ક્યાં પરવા હતી ? જે તેમણે અસલ કિતાબ જોઈ હોત તો તેમને પણ ખરી ખીના જણાઈ આવત. જે કાંઈ સુરૈયાએ લખાવીને મોકલ્યું તેને આમન્ના કરીને, અને સાચું માનીને છાપી માર્યું, કે જે તેના જેવા એક રિસાલા માટે શરમ-ભરેલું જ ગણાય. કેમકે તેણે નિઝામુલમશાયખ નામ ધારણ કર્યું છે.

ખીજો નંબર અલઅવારફનો છે, કે જે પોતાની બેબાકી (નિડરના) માં સૌથી પહેલે નંબરે આવે છે. જુઓ તે કેવી બહાદુરીથી લખે છે કે “જો નુરિલ હકકીલ મુખિનના કર્તા પોતાના બેનઝીર તાસ્સુખ અને એતે સાખના કારણથી તમામ મુસલમાનોને ઇસ્લામના દાયરામાંથી ખારેજ (રદ) કરી નાખે છે. અને મઘમુરે આલમમાં રહેનારા ઉપરાંત અદમઅબાદમાં રહેનારાઓ (મરણ પામેલાઓ) ને પણ બધાને પકડનારી પોતાની કિતાબ વડે તે પ્રકાશમાં લાવી રહ્યા છે. પણ જેટલી ઇખ્બારતો તે કિતાબની અમારા બહાલા નામેનિગારે (લેખક) પોતાના મઝમુન (લેખ) માં નકલ કરી છે, તેમાં ખાસ કરીને આ બે મુકામો કે જ્યાં ઇસ્લામના બે મોટા ફિરકાઓ શીયા અને સુન્ની બાબત તઅર્ઝ કરવામાં આવ્યું છે, (અરજ કરી છે.) તે સિવાય ખીજ કાંઈપણ બાબત અહેલે ઇલમ (વિદ્વાન) અને વિદ્યા વિષયક મુખાલિસા (વિવાદ) ના દાંબેરામાં લાવવાનું અમને વાજબી જણાતું નથી. ખુદા જાણે કયારના દટાયલા મુડદાઓને ખોદી કાઢ્યા છે? અને તેમને એવા સખ્ત શખ્દોથી યાદ કરવામાં આવ્યા છે કે જેની અમારા મઝમુનમાં નકલ કરવાનું પણ અમને મુનાસિબ લાગતું નથી.”

ખીજો જગ્યાએ લખે છે કે “મખલગ મઝહબનો દરેક આલમ પોતાના ફાયદા માટે આ બાબતની દલીલો, અને અભિપ્રાયો જાહેર કરવા માટે ઇન્સાફની રૂયે આજાદ છે. અને તેમ થવું પણ જોઈએ. પરંતુ કાંઈને પણ શરઅન, અરફન, અને કાનુનન એવો હક નથી મળ્યો કે તે કાંઈ ફિરકાના પેશવા, અને તેના તાબેદારો માટે સખ્ત શખ્દોના ખબ્બના ખોલી દે, કે જે પ્રમાણે આ રિસાલા (જો નુરિલ હકકીલ મુખિન માં) કરવામાં આવ્યું છે. અમારી પાસે આ વખતે મજકુર રિસાલાની અસલ નકલ મોજુદ નથી. પણ જે ઇખ્બારત આ મઝમુનમાં દાખલ કરવામાં આવી છે. અને તેમાં તે વિષે જે કાંઈ લખાયું છે; તે દલીલ વિનાનું, તેહઝીબથી ખીલાફ, ઇશિતેઆલ (ફસાદ ઉત્પન્ન કરનાર) પેદા કરનાર, અને અસલ છે. અમે તો એવા નામુનાસિબ શખ્દો છાપવાનું પણ નાપસંદ કરત. પણ

અમારા પ્યારા લેખકે મજકુર શબ્દોને કોણ અને તહેરીરના નમુના રૂપે ન્યાય માગવાની ઇચ્છાથી પોતાના મઝમુનમાં દાખલ કરેલા હોવાથી અમને તેમાં વાંધા જેવું લાગ્યું નહિ.”

અફરોગે ચેહરે કુલફત હમે રાખ ઝિનદરેહ દિલ,
ચેહ દીલાવર અસ્ત દુઝદ કે બકર ચિરાગ દારદ.

સુત્ર વાંચકો અલઅવારફની ઘડિનાં દેખાવના જવ વેચવાની આ કળાને જુએ કે તે કેવી હિમ્મતથી લખે છે કે “મુલ્લાં તાહેર સૈફુદીન આ દુનિઆમાં રહેનારા લોકો ઉપરાંત મરી ગએલાઓને પણ પોતાની કિતાબની રોશનીમાં લાવવા માગે છે. અને કોઈને પણ શરઅન, અરફન, અને કાનુનન એવો હક નથી કે તે કોઈ ફિરકાના પેશવા, અથવા તેના અનુયાયીઓ માટે એવા સખ્ત શબ્દોનો ખઝાના ખોલી દે કે જેવા આ રિસાલામાં વાપરવામાં આવ્યા છે.”

અમે એ વાતનો પહેલાંજ ખતાવી ચુક્યા છીએ કે નતો મુલ્લાં તાહેર સૈફુદીને પોતાની કિતાબમાં કોઈ કામના પેશવાને ખરૂં ખોટું કહ્યું છે. અને નતો તેમની કોઈ ઇબારત તેહઝીબ વિરૂદ્ધ, ઝઘડો ઉત્પન્ન કરનાર, અને અસહ્ય છે. એટલુંજ નહીં પણ તેમણે ઘણી શાયસ્તગી, અને તેહઝીબ ઉપર ખ્યાલ રાખવા ઉપરાંત બીજાઓનો પણ સારો ખ્યાલ રાખ્યો છે. જે અલઅવારફનું કહેવું સત્ય હોય તો પોતાના કથનની સમ્યા-ધમાં તેમણે મુસન્નીફની ઇબારત, અને શબ્દોના નમુના આપવા જોઈતા હતા.

તે ઉપરાંત અમને તેની આ તહેરીર ઉપર તો ખુબ હસવું આવે છે કે “કોઈ ફિરકાના પેશવા અને તેના તાબેદનો (અનુયાયીઓ) ઉપર આ રિસાલા (ઝો નુરિલ હકકોલ મુખીન) ની પેઠે સખ્ત શબ્દોના ખઝાના ખોલી દેવાનો કોઈને પણ હક નથી.”

તેમનો આ આરોપ પણ ખોટો છે. પહેલાં તો તેમણે આ વાતનો જવાબ આપવો જોઈએ કે તેમણે તેવા શબ્દો જોયા કેવી રીતે ? કેમકે મજકુર પુસ્તક ઘણી શુભ રીતે લખવામાં, છપાવવામાં, અને અકીદાવાળા ઓમાં વહેંચવામાં આવ્યું છે, કે જે વિષે અમે શરૂઆતમાંજ કહી

ચુક્યા છીએ. બીજો સવાલ એ છે કે બન્દેનવાઝ તમે અખલાક, તેલ-
ઝીખ, સન્નિદગી, મતાનત, અને શાષ્ટતગીના મોટા હિમાયતી છો, પરંતુ
તમે પોતાના ધરના તે પુસ્તકોને જ્યાં કે જ્યાં ખુલકાએ સલાસ, અને
અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતના બુઝુર્ગોને ખુલ્લા અને સખ્ત અલકાઓમાં
યાદ કરવામાં આવ્યા છે. અમે આ પ્રકારના દાખલા આપવાની અગત્ય
જેતા નથી. જે તમે પોતેજ તેમાંની કોઈ કિતાબ જેઠા લેશો તો
તમને તરત જણાઈ આવશે કે તમારો દાવો કેટલે દરજ્જે ખરો છે ?
અને અલાહની મરજી હશે તો સેંકડે પચાસ પુસ્તકો એવાં મળી આવશે કે
જ્યાં સુન્નીઓનો ખ્યાલ કરીને પણ એવું લખવામાં નહિ આવ્યું હોય
કે શીયા સિવાય બીજા ફિરકાવાળાઓ આ પુસ્તક ન જુઓ.

એસે કદ્ર મહેરો વફાકી ઉમ્મીદ કયા,
જિસકો હુનુઝ અપને સિતમકી ખખર ન હો.

કોન્ફરન્સના સ્ટેજ ઉપર એક ગુમનામ એક્ટર.

એમ તો વોહરાઓના પેશવાની મોહતેરમ શખ્સીયત અને તેમની
કિતાબ ઉપર કેટલાક અખખારોમાં પેટભરીને વ્યાક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા
છે. પરંતુ દિલ્હી ખાતે પ્રગટ થતા “ખતીબ ” નામના પત્રના સને ૧૯૧૯
ના મે માસના ૭ મી તારીખના ૧૭ માં અંકમાં એક ગુમનામ કોન્ફર-
ન્સીએ પોતાના વિચારો રૂપી ભોજન પીરચું છે; કે જે તેની તેહઝીબા-
ખામી, અને અખલાકની કોતાહીને લીધે આસનાઓ માટે સ્વાદરહિત
થઈ પડ્યું. અને કોન્ફરન્સી થીએટરનો તે સીન કે જ્યાં એક ગુમનામ
એક્ટરે એક કોમના બુઝુર્ગોની નકલ કરીને પોતાનો પાર્ટ ધણી નિડરતાથી
લજવ્યો છે, તે તે અફરાદો (માણસો) કે જેઓ ઇસ્લામી અખવત, અને
કોમી ઇતેહાદના મુનતશિર અજઝાની શીરાઝેહબન્દીમાં ગુંથાયલા છે, તેમને
નફરતભરેલું લાગ્યું.

ઇલમમાં મહારત અને લેખો લખવામાં યોગ્યતા મેળવવાનો? આ તરીકા
નથી કે શરૂઆતમાં બુઝુર્ગો ઉપર હાથ સાફ કરવામાં આવે. (ટીકા અથવા
ના લાયક હુમલા કરવામાં આવે.) આ પ્રમાણે કરવાથી નતો ઇલમે

૧ મઝહુનનિગારીની પહેલી મરફ માટે ખવાળ હસન નિઝામી ફૂત. હવાઈ-
જહાઝ, બોમ, તોપ, અને મઝહુકા અએલાન્ગ, વિગેરે પુસ્તકો જુઓ.

અદ્યમાં તરકડી કરી શકાય છે કે નતો ભવિષ્યની પ્રગ્નને શિખામણુ લેવા જોગ કાંઈપણ મળે છે.

અમે તે ખ્યાલી તમાશાના ઇશતેહારની આ જગ્યાએ નકલ કરીને અમારા પ્યારા વાંચકોને બદલિલ થવાનો મોઢો આપવા નથી ચાહતા, કેમકે તેમાં એક ગુમનામ કોન્ફરન્સીએ મુઠ્ઠાં તાહેર સૈફુદીનના નામથી પોતાના નાપાક ખ્યાલો જાહેર કર્યો છે. પહેલાં તો તે એક ખ્યાલ (સ્વપ્ન) છે, કે જે ખતીબના ચાર કોલમ જેટલી જગ્યામાં ખ્યાન થએલ છે. ખીજું તે વાત અમારી ચર્ચાના વિષયથી કેવળ અલગ છે. તોપણ અમે મજકુર ખ્યાલની તાખીરમાં એટલું તો અવસ્ય કહીશું કે જ્યાં સુધી આવા માણસો કામમાં પેદા થતા રહેશે, ત્યાં સુધી કામની તરકડીની આશા આકાશમાંના ફુલ જેવી રહેશે. એટલુંજ નહિ પરંતુ ખુદ કામની હાલત પણ લય મુક્ત થશે નહિ.

કિસ તરાહ સમજેં કે હોગા કોમકો અહેસાસ કોમ,
જખ નહિ અહેસાસ બરખાદીકા સામાન દેખકર
કોન લાએગા યકીન અશરતે ઐયામ ગુલ
અખ હુમારી કોમકા રંગે ગુલિસ્તાં દેખકર.

સુસ્ત ઉદમાઓ, અને શ્રેષ્ઠ સુફતીઓની
ખિદમતમાં એક અરજ.

હવે અમે ઘણા અદ્યની સાથે, અને માનપુર્વક ઇસ્લામના ઉલમાઓની ખિદમતમાં અરજ કરીએ છીએ કે તેઓ દરેક ઇસતફતાના શબ્દો ઉપર ખાસ ધ્યાન રાખે. અને તેમાં પણ ખાસ કરીને તેમના જાણવામાં આવે કે આ ફલાણા માણસને માટે લખાવવામાં આવે છે; ત્યારે તો તેમણે ખાસ ધ્યાનથી કામ લેવું જોઈએ. જેથી કરીને કાંઈ રખના અન્દાઝ માણસ કે જે કામમાં રખતો જગાડવાની કોશીશ કરતો હોય તેને પોતાને કામમાં સફળતા સહેજમાં મળી શકે નહિ. કેમકે ઘણીવાર એવું બને છે કે કાંઈપણ જાતની જાતી અદાવત, અને અંદર અંદરની ખટપટને લીધે પોતાના વિરોધીને કાફર બતાવવાની કોશીશ કરવામાં આવે છે. અને તેવી

કાશીશ કરનારાઓને પોતાના કામમાં સફળતા પણ મળે છે. તેથી રજુ કરેલા ઇસ્તિક્કાતો દરેક પહેલુ ખારીક નજરે નોંધ જવો નોંધવો. અમે સારી રીતે જાણીએ છીએ કે કેટલાક ક્ષિતનાઅંગેઝ માણસો જાણી નોંધને ઉલ્લાસોની ખિદમતમાં એવા શબ્દો રજુ કરે છે કે જેથી મુશ્કેલીને કુદરનો ફતવો આપવાની ફરજ પડે છે. આમાં કેટલીકવાર એવું પણ બને છે કે શબ્દો મારફતે જે આરોપો ઉલ્લાસો સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે તે ખોટા હોય છે, અને આરોપીની જાતમાં તેવી કાંઈપણ વાત નોવામાં આવતી નથી.

અખખાર અને રિસાલાઓને મિત્રરૂપી નસીહત.

દુખો મુઝે જો દીદએ ઇખરત નિગાહ હો,
મેરી સુનો જો ગોશ નસીહત ન્યુશ હો.

હવે અમે ખાલિસ દિલથી અખખારો અને રિસાલાઓને એવી નેક સલાહ આપીએ છીએ કે હવે પછી તેઓ આવા મઝમુનો કે જેમાં કોઈ જુઝુર્ગ અથવા કામના વડાની તોહીન કરવામાં આવી હોય તેને પોતાના વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરીને, અને તેના ઉપર પોતાનો અભિપ્રાય આપીને પોતાના અસલી મક્સદનું પુનઃ કરે નહીં. કેમકે તેનાથી લોકોમાં બદલુમાની થવા ઉપરાંત; અખખારોની પ્રતિષ્ઠામાં પણ ફરક પડી જવાનો સંભવ રહે છે. અમને મુ'બાઈના અખખારે ઇસ્લામ, અને મુસ્લિમ હેરદ્દનો તરીકો ઘણો પસંદ છે. કેમકે તેમણે એક અયોગ્ય મઝમુન વિરૂદ્ધ સખ્ત પોકાર ઉઠાવોને એક કામના જુઝુર્ગના અયોગ્યઝને કાયમ રાખવાની કાશીશ કરી છે. અને તેવી વર્તણૂક ચલાવીને અખખારી દુનિઆમાં દિલરૂપાઈ પેદા કરી લીધી છે. અમને સારી રીતે યાદ છે કે એકવાર કોઈએ મહાત્મા ગાંધી વિરૂદ્ધ લખ્યું કે “ મારી સમજ પ્રમાણે સત્યાગ્રહ કરતાં વધારે મુખાઈવાળી બીજી કોઈપણ રાજદારી બાબત હિંદુસ્થાનમાં આજ સુધી રજુ થઈ નથી.” આનો જવાબ “ તાજ ” નામના પેપરે ઘણા સખ્ત શબ્દોમાં આપ્યો હતો. ત્યારે એક રાજદારી અગ્રેસર (આગેવાન) ની પ્રતિષ્ઠા ઉપર આટલો દરજ્જો ખ્યાલ રાખવામાં આવે છે, ત્યારે એક મઝહબી પેશવાનો ખ્યાલ પણ જરૂર રાખવો નોંધવો. અને બદલાની ખાતર તેમની જુઝુર્ગી ઉપર કલંક લગાડવાની કાશીશ કદીપણ કરવી ન નોંધવો.

અફશાએ રાઝ.

ઇ. સ. ૧૯૧૬ ના જુનની ૬ ટી તારીખના દિલ્હી ગેઝેટમાં ફ્રેયાઝ મોઅતર્જે એક લાંબો લેખ છપાવ્યો છે. અને તેમાં અધિપતી સાહેબે પણ પત્રકારો માટે શિખામણરૂપ નોટ લખી છે. અમે તેની અહિં અક્ષરશ નકલ કરીને બતાવી આપીએ છીએ કે સુરૈયા સાહેબ આજ સુધી ઈસ્લામી દુનિયા સમક્ષ જે નવાઈ જેવો તમાશો કરી રહ્યા હતા, તે અસલમાં બહુ જ્ઞાનસનો એક ખેલ હતો. પણ તેમના તિલસ્મ ઉપર સચ્ચાઈનો પ્રકાશ પડતાંજ તે પોતાની મેળેજ ચુર્ણ વિચુર્ણ થઈ ગયો. (તુટી ગયો.) અને તેની જગ્યાએ મુશ્કેલી રોઝગારમાં “ઝર પરસ્ત અખબાર” ના મથાળા તળે છપાયેલો અમારો લેખ અક્ષરશ ખરો પડ્યો. અને જે અખબારો તથા રિસાલાઓ એકવાર સુરૈયા સાહેબના મનઝુરેનઝર હતા, તેઓ આજે તેમની નિગાહમાં ઝલીલ જણાયા. અને પોતેજ તેમની શીકાયત કરવા લાગ્યા. આ બનાવ ઉપરથી પણ જે હિંદુસ્થાનના પત્રકારો શિખામણ ન લેતો તેમને શિખામણ લેવાનો આનાથી વધુ સારો પ્રસંગ બીજો કયો મળવાનો હતો ?

મુરાસિલોહની નકલ.

દિલ્હીગેઝેટ, દિલ્હી ૬ ટી જુન ૧૯૧૬

મુરાસિલાત

લેખકોના બધા, અથવા કેટલાક અભિપ્રાયોને મળતા થવું એ પત્રકારો માટે જરૂરી નથી.

કાળીલ તવજજેહ અહાલિયાને અખબાર વચ્ચામતુલ મુસલેમીન.

મુકર્મ જનાબ એડીટર સાહેબ,

સલામ બાદ લખવાનું કે મેં તા. ૩૦ મી માર્ચના દિવસે એક મુકસિલ ખતની સાથે બીજા બે કાગળો લખીને હિંદુસ્થાનના ૫૪ અખબારોને તેમના ઉપર ભરોસો રાખીને એક છાપેલો લેખ બદલાની રકમ સાથે છપાવવાના હેતુથી મોકલ્યો હતો. અને તેના ઉપર અગ્રલેખ (એડીટરીઅલ) લખી ઈસ્લામની સેવા બજાવવાની ઈચ્છા જાહેર કરી હતી.

ખીજા કાગળમાં એવું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે જો અમારો લેખ પ્રગટ કરવાની આપની ઇચ્છા ન હોય તો રકમ સાથે લેખ પાછો મોકલી દો. અફસોસની સાથે હું જોઈ રહ્યો છું કે કેટલાક પત્રકારોમાં તો ઇમાનદારીની ગંધ સુદ્ધાંત પણ આવતી નથી. કેટલાક પત્રકારોની કેફીયત એવી છે કે અમારો લેખ પ્રગટ કરવાનું તો જાણુએ રહ્યું, પણ ઉલટા અમારી રકમ પણ એવી રીતે પચાવી ગયા કે ઓડકાર સુદ્ધાંત પણ નદારદ અને કેટલાક સાહેબો તો એવા પણ છે કે જેમના અખબારો લાંબી મુદતથી બંધ છે. પણ જ્યારે તેમના નામથી લેખ મોકલવામાં આવ્યો. અને બદલાની રકમ પણ મોકલવામાં આવી. તેમજ એડીટોરિઅલની લલામણ કરવામાં આવી; ત્યારે તેઓ બદલાની રકમ દબાવી બેઠા. આ લોકો પારકાનો માલ ખાઈ જનાર, અમાનતમાં ખ્યાનત કરનાર, અને ઇસ્લામની ખુબીઓને પગ તળે કચરી નાખનાર સાબીત થયા. ઘણા અફસોસની વાત છે કે ઉરદુ અખબારોના નામીયા વિદ્વાન અધિપતી બનીને પબ્લીકના અવાજને બાંધ સમાન બુલંદ કરવાનું કામ પોતાને માથે લીધું છે. તેમ છતાં તેમનામાં અફસોસનો માદો, દીની હિફાજત અને હિમાયતે ઇસ્લામનો જુરસો કેમ જોવામાં આવતો નથી? ઇસ્લામી અકાયદો ઉપર નાબ-એ-અજ (અયોગ્ય) હુમલા થાય. અને તેના સમાચાર તેમને આપવામાં આવે, છતાં તેઓ કાંઈ પણ ન કરે તેનું શું કારણ હશે? ઓ ખુદા! તું તારા દીન ઉપર નિગાહ રાખ, જેથી ઇસ્લામીઓને પણ હિન્મત આવે. અને તેમનામાં સાચા અકીદા પેદા થાય. આજે મે મહિનાની ૨૫ મી તારીખ છે. અને ગયા સાત મહિનાના દરમ્યાનમાં અમે ઉર્દુ અખબારનવી-શાના પાંચ પ્રકારના હાલાત, અને મોઆમેલાતથી માહિતગાર થયા, કે જે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કેટલાક તો એવા નિકળ્યા કે જેમણે અમારા લેખને મુદ્દલ પ્રગટ કર્યો નહિ, અને બદલાની રકમ રાખી બેઠા.

(૨) ખીજા નંબરમાં તે લોકો છે, કે જેમના અખબારો આજે લાંબી મુદત થયાં બંધ છે. પણ ડિરેક્ટરીમાં તેમના નામ જોવામાં આવ્યાથી બદલાની રકમ સાથે તેમને લેખ છાપવા માટે મોકલવામાં આવ્યો. તે લોકો પોતાના પેપર બંધ હોવા છતાં અમારી રકમ આજ સુધી મોકલતા નથી. આપનો માલ સમજીને પહેલા નંબરના ડાકુ બની ગયા

(૩) ત્રીજા નંબરમાં તે લોકો છે કે જેમણે અમારા લેખનો અડધો ભાગ છાપ્યો.

(૪) ચોથા નંબરમાં તે સાહેબો છે કે જેમણે અમારી શરત પ્રમાણે અગ્રલેખ (એડીટોરીયલ) લખ્યો નથી. અને અમારી રકમ પચાવી પડ્યા.

(૫) ડિરેક્ટરીમાં એક અમુક શહેરમાં અમુક પેપરનું નામ વાંચીને, અને તેવીજ રીતે તેજ નામના બીજા અખબારો બીજા શહેરોમાં પ્રગટ થવાના સમાચાર જાણીને તે બધાને લેખની એક એક નકલ બદલાની રકમ સાથે મોકલવામાં આવી. એવા હેતુથી કે તે દરેક અખબાર જુદા જુદા શહેરોમાં સદાએ એકતરફને ભુલંદ કરે. જો કે પેપરનું નામ એક છે, પરંતુ પ્રગટ થવાની જગ્યાઓ જુદી જુદી છે, એ વાતને મુશીબ (ફાયદાકારક) સમજીને જુદાજુદા મુકામોના અખબારોને લેખની નકલો મોકલાવી. પરંતુ બીજા કેટલાક અખબારો અદમવાસી (બંધ પડેલા) હોવાથી તેમના જેવાજ ભગતા નામવાળા અખબારો રકમ દબાવી બેઠા. અમારી રકમ ઉપર તેમનો કાંઈ પણ હક ન હોવા છતાં તેમની શરમ અને હયા, અમને રકમ પાછી મોકલવાની તેમને હમણા સુધી પરવાનગી આપતી નથી. બધી ખુબીઓથી ભરપુર, ઈસ્લામના સાંચા ખેરખાહ, અને મુસલમાનોના ખાસ હમદર્દ અખબારોએ પોતાના ધર્મ અને ધર્મની ગેરતને લીધે ઈસ્લામની સેવા કરવાના હેતુથી એડીટોરીયલ લખીને પોતાની હમદર્દી અને પાક ધર્માનનો નમુનો દેખાડ્યો છે, તે જોઈને પણ ઉપરના અખબારનવીશોને આજ સુધી એડીટોરીયલ લખવાની ગેરત આવી હોય તેમ જણાતું નથી. માત્ર આટલાજ શબ્દો લખીને, અને તેમના ઉપર અફસોસની એક નજર નાખીને કહું છું કે અત્લા તઆલા મુસલમાનો, અને તેમના હકોનો દુરોપયોગ કરનારા, અમાનતમાં ખ્યાનત કરનાર, અને ઈસ્લામી દયાનતના અકીદાને મટાડનારાઓને નેક તોશીક આપે. તોપણ એટલું તો કહેવુંજ જોઈએ કે અમે છપાવેલો લેખ હિંદુસ્થાનના ખુણેખુણામાં જાહેર થઈ ચુક્યો છે. અને તેના ઉપર હિંદુસ્થાનના પત્રકારોએ એડીટોરીયલ પણ લખ્યા છે કે જે દરેક ખાસોઆમના જોવામાં આવ્યા હશે. તાહેર સૈપ્રદીનની બાબતમાં કાંઈપણ ઈલાજ લેવાનું, અથવા ન લેવાનું કામ કાંઈ એકલા યુજરાત અને દક્ષિણના મુસલમાનોનુંજ નથી, કે જેથી કરીને હિંદુસ્થાનના બીજા મુસલમાનભાઈઓ પોતાની જાલને સીવી લઈને ચુપચાપ બેસી રહે, તેમણે પણ પોતાની રીતે આનો

છલાજી અને બંદોબસ્ત શા માટે કરવો ન જોઈએ ? હિંદુસ્થાનના ધણા ખરા સ્થળો ધણા આબાદ છે. એટલુંજ નહીં પણ જગેજગે વેપારીઓ ફેલાયલા છે, અને મુલ્કાં તાહેર પણ પૈસા તહેસીલ કરવાની ગરઝથી દરેક જગ્યાએ દોડી રહ્યા છે. અને તેમનો દાવો બની ક્ષતમા રહીના દાઈ હોવાનો છે. પરંતુ બની ક્ષતમા રહીના અખલાકને પીડ પાછળ નાખીને (ફેંકી દઈને) સ્પેસીઅલ ટ્રેન વિના તે મુસાફરી કરતા નથી. તે જે શહેરમાં જાય છે, ત્યાં ચાર ઘોડાની ગાડી સિવાય બહાર નિકલતા નથી. હિંદુઓના મહારાજ, અને ગુરૂઓની પેઠે બેન્ડ બાજની સલામી જ્યાં સુધી હાજર ન હોય ત્યાં સુધી કોઈ મુરીદને ઘેર જવાનું તો બાબુએ રહ્યું, પરંતુ તે શહેરમાં પગ સરખો પણ મૂકતા નથી. વાત આ પ્રમાણે હોવાથી આ પ્રકારની વ્યવસ્થા મુલ્કાંને માટે પહેલાંથીજ કરી લેવામાં આવે છે. તેથી હિંદુસ્થાનના મુસલમાનોએ મુલ્કાંના જાહેરી અખલાકથી વાકેફ થવું જોઈએ. અને દરેક જગ્યાના મુસલમાનભાઈઓએ મુલ્કાં તાહેરના સંબંધમાં કાયદેસર ઇલાજ લેવાનો બંદોબસ્ત કરવાની જરૂર છે. નતો ગુજરાત કે દક્ષિણના મુસલમાનોએ ઇલાજ લેવાની તદબીર કરી છે કે નતો બીજા ઇલાકાના મુસલમાનોએ. તેમજ હિંદુસ્થાનના મુસલમાનભાઈઓ પણ ચુપ બેઠાં છે. જનાબ અધિપતી સાહેબ મારી આ તહેરીરથી આપે પોતાના દિલમાં મલાલનો ખ્યાલ પણ ન કરવો જોઈએ. આ તહેરીર તે અખબારો સાથે સંબંધ ધરાવે છે કે જેમણે આ કાગળમાં બતાવેલી શીકાયતો પ્રમાણે વર્તણૂંક ચલાવી છે. વળી આ પણ માલુમ થાય કે જે અખબારોને અમે લેખ અને બદલાની રકમ મોકલી છે તેમના નામે આજની તારીખે આવાજ કાગળો મોકલ્યા છે. એક અડવાડીઆ સુધી અમે રાહ જોઈએ છીએ. અને તે દરમ્યાન જે પત્રકારો મજકુર લેખ પોતાના છાપામાં પ્રગટ કરીને, તેના ઉપર જોરદાર એડીટોરીઅલ લખશે. અને શરત પ્રમાણે તેની પચાસ કોપી અમને મોકલી આપશે તો જરૂર તેમણે કમાલ દાનાઈ અને ચાલાકીથી પોતાની ભૂલ સુધારેલી ગણુશે. પણ જે તેમ કરવામાં નહિ આવે, અને અમારી રકમ પણ પાછી મોકલવામાં નહિ આવે તો આ કાગળમાં બતાવેલા પત્રકારોએ અમારી સાથે જે વર્તણૂંક ચલાવી છે તે તફસીલવાર પ્રગટ થવા માટે સઘળા પેપરમાં મોકલવામાં આવશે. અને બે અડવાડીઆ સુધી તેમની બદઅનવાની, બેઇમાની, અમાનતદારી, સન્ધ્યાઈ, વફાદારી, અને મિલ્લતદારીની કલાઈ ખોલી નાખવામાં આવશે, જેથી બધા લોકો તેમનાથી વાકેફ થઈને હમેશાં બચતા રહે. ”

અલરાકિમ. વલીમહમદ હરમાઈલ સુરૈયા.

દિલ્હી ગેજેટ—અફસોસ કે પ્રગટ થએલી કેટલીક અહાલાનીયોથી અખબારી દુનિયા ઉપર હર્ષ આવે છે. તેથી અમે તેવા સાહેબોને દોસ્ત તરીકે નસીહત કરીએ છીએ કે તેઓ પોતાના વાયદાને વફા કરે. અને જે તેમ કરવાનું કાંઈ કારણથી અશક્ય હોય તો બદલાની રકમ પાછી મોકલી દે. તેમાં ગફલત અને તસાહુલ કરવાથી ખુસરૂદીનવાલેદુન્યા ના મિસ્દાક થવાનો સંભવ છે.

(૨) જે લોકોના પ્રેસ પેપર બંધ પડ્યા છે, અથવા કાંઈ બીજાની રકમ તેમણે વસુલ કરી લીધી છે તે સાહેબોએ પણ બદલાની રકમ પાછી મોકલીને પોતાની નેક નીયત સાબીત કરી બતાવવી જોઈએ. જેથી તેઓ ઈ. પ. ૪૧૮ મી કલમ પ્રમાણે દગા અને ફરેબના ગુન્હેગાર ન થાય.

(૩) હવે રહ્યા તે સાહેબો કે જેમણે અડધો મઝમુન જાપ્યો. અથવા તેના સંબંધમાં પોતાનો વાયદો વફા ન કર્યો, તેમની બીદમતમાં અરજ છે કે તેઓ પોતાના મામલા ઉપર બીજવાર નજર કરે. અને પોતાના મામલો ખુદા સાથે દુરસ્ત રાખે.

બર રસુલાને બલાગ આશદ અસ્ત વ યસ.

**લગે મુંહલી ચડાને દેતે દેતે ગાલીયાં સાહુબ,
ઝખ્યાં બીગડી તો બીગડીથી ખખર લીજીએ દહન બીગડા.**

આ લાંબા ઘોડા મુરાસિલામાં મુનકસિર મિઝાજ મોઅતર્જે જે સ્થળે પૈસા ખાઈ જવા માટે પત્રકારોને ભુંડું ભડું કહ્યું છે, તે જગ્યાએ મુલ્કાં તાહિર સૈપ્રુદીન સાહેબ ઉપર પણ એવો આરોપ મૂક્યો છે કે તેઓ સાહેબ ચાર ઘોડાની ગાડી, અને સ્પેસીઅલ ટ્રેનમાં સવાર થઈને દરેક જગ્યાએ પોતાના અકીદતમદોથી રૂપિયા વસુલ કરતા ફરે છે. અને હિંદુઓના મહારાજ તેમજ ગુરૂઓની પેઠે જ્યાં સુધી વાગ્નની સલામી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ગાડીમાંથી ઉતરતા પણ નથી. તેથી આખા હિંદુસ્થાનના મુસલમાનોએ તેમની સામે કાયદેસર પગલાં ભરવાં જોઈએ.

**કમસીની હયતો નિરાલી હંય ઝિદેલી ઉનકી,
ધસપે મચલે હંય કે હુમ દરદે જીગર દેખેગે.**

એતેરાઝ કરનારનો આ એતેરાઝ પણ નવાઈ જેવો છે કે મુલ્કાં તાહિર સૈપ્રુદીન સામે કાયદેસર ધલાજ લેવામાં આવે. અને તે એટલા માટે

તેઓ મોહતેરમ શખ્સીયત ધરાવે છે. કેમ જાણે સ્પેસીઅલ ટ્રેન અને ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસવાનું તેમની નજરમાં એક મોટા અપરાધ સમાન ન હોય. શું સ્પેસીઅલ ટ્રેન અને ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસવું, એ એક એવો ગુનોહ છે કે જેની સામે તગયરાતે હિન્દ પ્રમાણે ઇલાજ લેવામાં આવે ?

જો માત્ર હસદના કારણથીજ આવો એતેરાઝ કરવામાં આવ્યો હોય તો તો કાંઈ કહેવા જેવું નથી. દરેક માણસ પોતાની તખીઅત આગળ લાચાર છે. પણ જો સ્પેસીઅલ ટ્રેન કે ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસવાના કામને એતેરાઝ કરનાર સાહેબ કાનુની ખિમારી સમજતા હોય તો તેને માટે સૌથી સરસ ઇલાજ તો એજ છે કે તેમણે પહેલાં પોતાના દીમાગનો ઇલાજ કરાવવો જોઈએ. કેમકે આજે તો માત્ર આટલુંજ કહું, પણ કાલે ઉડીને જો કોઈ માણસને સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમતો જુએ તો તેની સામે પણ કાયદેસર ઇલાજ લેવાને તૈયાર થઈ જાય.

સાહેબ ! જરા હોશમાં આવો. સ્પેસીઅલ ટ્રેન, ચાર ઘોડાની ગાડી, અને સલામતીનું ખેંડ તેનેજ મુયરસર થાય છે કે જે કામ, અને સરકારની નિગાહમાં કાંઈ ખાસ હેસીયત ધરાવતો હોય. કાંઈ દરેક માણસને માટે કાનુની અખત્યાર નથી કે તે ચાર ઘોડાની ગાડીમાં સવાર થઈ શકે. તેથી જો સુરૈયા સાહેબ તેવા અએઝાઝને જોઈ શકતા ન હોય તો તેઓ મત્તાવાળાઓને કહે કે તેમણે મુલ્લાં સાહેબને ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસવાની સત્તા શા માટે આપી ?

અમે હમણા સુધી તો મોઅતર્જની અદખી ગલતીઓને (બૂલો) નજર અન્દાઝ કરી ગયા છીએ. અને માત્ર તેમના મઝમુન ઉપર એક સરસરી-નજર નાખતા આવ્યા છીએ. પણ અમને લાચારી સાથે અહિં લખવું પડે છે કે જો તેમને એક ફાઝિલ શખ્સ ઉપર એતેરાઝ કરવોજ હતો તો પહેલાં તેને માટે સહી શખ્દો મેળવી લેવા હતા. પણ તેને બદલે તેમણે તો પોતાના મનમાં આવ્યું તેમ લખી માર્યું. તેથી જણાય છે કે તેમની નજરમાં પણ રજુ થએલા એતેરાઝો માટે કાંઈપણ ગણતરી નથી.

સલામી માટે બાજનો રીવાજ દુનીઆના કોઈપણ ભાગમાં નથી. સલામી માટે તો તોપો ફેડવામાં આવે છે. અને ખેરમુકદ્દમી માટે શારાં વાજત્રો વગાડવામાં આવે છે. લગભગ બન્નેનો હેતુ (મકસદ) એકજ છે. પણ અલફાઝ જુદીજુદી મતલબ ધરાવે છે. ખેર, આ વાતતો

અમારી ચર્ચાના વિષયથી જુદી છે. પણ મુદ્દાં સાહેબ મુરિદોમાંથી રૂપિઆ ઉધરાવે છે, એ એતેરાઝનો ન્યાયની તુલામાં તોલ કરવાની જરૂર છે. જુઝુર્ગોના આ તરીકાનો કાંઈક અહેવાલ આગળ આની ગયો છે. પરંતુ આ જગ્યાએ ફરી પણ કહીએ છીએ કે કામના ઘણા ખરા જુઝુર્ગ, અને પેશવાઓનો એવોજ તરીકા હતો, અને હમણા પણ છે. જ્યારે કાંઈ તેમને મળવા નય છે, ત્યારે તે કાંઈ તોલફે તેમની આગળ ભેટ તરીકે મૂકે છે. અને તેવીજ રીતે પોતે પણ ખાલી હાથે પાછો ફરતો નથી. અમે આ બાબતને લગતો જે દાખલો આપી ગયા છીએ, તે ઉપરથી જણાય છે કે આવો તરીકા કાંઈ એકલા હિંદુસ્થાનમાંજ નથી, પરંતુ હિંદુસ્થાનની બહાર પણ બેવામાં આવે છે. બે મુલ્કાં તાહેર સૈક્રુદીન સાહેબ પણ તેને અનુસરતા હોય તો તેમાં કાયદાનો શો બાધ આવે છે ?

હવે બે આવા આમ રીવાજને સુરૈયા સાહેબ એવા શબ્દોમાં રજુ કરે કે “વોહરાઓના પેશવા દરેક જગ્યાએ વસતા પોતાના મુરિદો પાસેથી રૂપિઆ વસુલ કરે છે” તો તેનો શો ઇલાજ કરવો બોધ્યે ?

કેટલીક વખતે શબ્દો પણ તલવારનું કામ કરે છે. તેઓ કાંઈ ઠેકાણે મસીહનું કામ કરે છે. કાંઈ ઠેકાણે દિલઆઝારી કરે છે. અને કાંઈ જગ્યાએ દિલરૂપાઈ! એક ખુખીને એબના સ્વરૂપમાં દેખાડનાર, અને એબને ખુખીના સ્વરૂપમાં દેખાડનાર શબ્દોજ હોય છે. તેમના વડે સુલેહ કાયમ થઈ શકે છે, અને તેમના વડેજ નફાક પણ થઈ શકે છે. માણસ શબ્દો વડે ચિતારાની કારીગરી; અને ફોટોગ્રાફરના ફોટોગ્રાફ જેવું કામ કરી શકે છે. બે કાંઈ ચિતારો અથવા ફોટોગ્રાફર અદાવતને લીધે કાંઈ માણસની તસ્વીર બગાડી નાખે તો તે પોતાની કળાનેજ ઝાંખ લગાડે છે. કેમકે તે કાંઈની જાતી સુદરતાને બગાડી શકતો નથી. તેવીજ રીતે બે સુરૈયા સાહેબ મુદ્દાં સાહેબના અતવાર અને તેમના તરીકાને ખરાબ શબ્દોમાં રજુ કરતા હોય તો તેમની (મુદ્દાં સાહેબની) સિફતો ઉપર કાંઈપણ ડાઘ લાગી શકતો નથી. પરંતુ તેમની પોતાની (સુરૈયા સાહેબની) તહેરીર ખરાબ દેખાય છે. બે આ ફિલોસોફીથી કામ લેવામાં આવ્યું હોત તો તે કાંઈની શાન, અએઝાઝ, અહેતેરામ અને ખુખીઓ સખ્ત શબ્દોમાં અને ખોટા સ્વરૂપમાં રજુ કરવાનો ઇરાદો પણ કરત નહિ.

મખાશ દરખએ આઝાર, હરચેહ ખવાહી કુન,
કે દર તરીકતે મા ગેર અઝ ધં ગુનાહ નીશત.

છેવટ

લિલ્લાહ અલહમદ હરઆં ચીઝ કે ખાતિર મીખવાસ્ત,
આખેર આમદ અ પસે પરદએ તકદીર પદીદ.

ન્યારે અમે સુરૈયા સાહેબના મઝમુનો, અને તેમના ઉપર કેટલાક પત્ર-કારોના અભિપ્રાયો જોયા, ત્યારે આ પ્રમાણે એકાએક આવી પડેલા નફાકને ઇતેફાકના ઝરીઆથી દુર કરવાની અમારી ઇચ્છા થઈ. તે વખતે પહેલાં તો એ વિચાર થઈ પડ્યો કે ચાહરાઓના પેશવા ઉપર જે આરોપો મૂકવામાં આવે છે, તે જો ખરા હોય, તો અમારી છેડછાડ ઝંઘડો મટાડવાને બદલે ઉલટો તેને વધારવાના કારણરૂપ થઈ પડે. તેથી અમે પહેલાં તો ચુપજ રહ્યા. પરંતુ ઓ નુરિલ હકકિલ મુખીન નામની કિતાબ જાતે જોયા પછી, અને ચર્ચાના સવાલો ઉપર ખારીક નજર દોડાવ્યા પછી અમારી ખાત્રી થઈ કે મુસન્નીફ અને તેમની જાત ઉપર જે આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા છે, તે માત્ર ઝાતી અનાદ, બુઝ્ઝ, અને હસદનેજ આભારી છે.

દરપરદેહ ઇન્હે ગરસે હય રખત નેહાની,
ઝાહેરકા યે પરદેહ હય કે પરદેહ નહિ કરતે.

હકીકતમાં મજકુર કિતાબની કોઈપણ તાલીમ એવી નથી કે જેથી ઇસ્લામી દુનિઆમાં સુલેહનો ભંગ થવાનો, અથવા મુસલમાનોમાં બેચેની પેદા થવાનો સંભવ હોય. ઇન્સાની ફિતરતનો કાયદો એવો છે કે તેઓ સાહેબ (મુશ્તાક તાહેર સૈયુદીન) પણ પોતાના ધાર્મિક અકાયદો આ નાનકડી કિતાબમાં આપેલા દાખલાઓ પ્રમાણે જાહેર કરી શકે. પણ તેમણે નતો ફિતરતના કાનુનનો લાભ ઉઠાવ્યો છે; કે નતો કાનુને હુકમત. તે પોતાના ધાર્મિક શિક્ષણમાં અખલાકી કાનુનના સખ્ત પાખંદ રહ્યા. અને પોતાની કલમ વડે કોઈની વિરુદ્ધમાં એક શબ્દ માત્ર પણ લખવાનું પસંદ કર્યું નહિ. તેથી મુસન્નીફનો લખવાનો તરીકા તારીફને લાયક છે. એટલા માટે કે તેમણે પોતાના ધાર્મિક શિક્ષણની કિતાબમાં પણ ખીજાઓના જઝબાતનો લિલાઝ રાખ્યો.

હુઆ હય મુદ્દકા ફેસલા અચ્છા મેરે હુકમે,
હુલયખાને કીયા ખુબ પાકદામન માહે કિનાનકા

નિઝામુલમશાયખના અધિપતીએ પોતાના રિસાલામાં લખ્યું છે કે
“મજકુર કિતાબ માત્ર દાઉદી વહોરાઓ માટેજ પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

તોપણ મુઘાં સાહેબ મસ્લામની પકડથી ગયી શકતા નથી. કેમકે તેમણે પોતાની કિતાબમાં અબદીયતની હેસીઅતને એક કારે મૂકી દીધી છે. તેમણે ખુદા, રસુલ અને ઝમાનાના મિમામ હોવાનો દાવો કર્યો છે. અને કાર્મ જગ્યાએ તો દાઇની શખ્સીયત નમુદાર કરમાવે છે.”

હઝાઈ મિત્તતું પરલી જફા કી, તલાફી કીલી ઝાલિમને તો કયા કી.

આ વાત તો અમે પહેલાંથીજ સારી રીતે સાબીત કરી ચુક્યા છીએ કે મુસન્નીફની ઇબ્દારતથી તો એવું જણાતું નથી કે તેમણે ઇશારા રૂપે પણ તેવા દાવા કર્યા હોય. પણ હવે અમને ખુશી એ વાતની થાય છે કે મુસન્નીફે મજકુર કિતાબ દાઉદી ફિરકા માટેજ લખેલી હોવાથી તે એતેરાઝને લાયક નથી, એ વાતનો અહેસાસ થોડો ઘણો ચાલે છે.

એતેરાઝ કરનારા સાહેબે મજકુર કિતાબ ઉપર ઘણી મુશકેલીથી પાંચ એતેરાઝ કર્યા છે. અને તે પણ ઠેકાણા વિનાના. ૧ લેખકે પોતાની તારીફ કરી છે. ૨ તોલિદનો રસ્તો માત્ર અહેલે હકને મળેલો છે. ૩ અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતના પયરવાને કાફર અને દોઝખી કહ્યા છે. ૪ લેખકે જમાનાના દાઇ હોવાનો દાવો કર્યો છે. ૫ સુન્નીઓના એક સુફીમન્થ શુક્રુર્ગ જાફર નહેરવાનીને ખુરા બલા કહ્યા છે.

અમે ઉપરના સઘળા આરોપો ઉપર પુરતો પ્રકાશ પાડીને સારી રીતે સાબીત કરી ચુક્યા છીએ કે મોઅતઝનો પહેલો એતેરાઝ ખિલકુલ ખોટો છે. મુસન્નીફે પોતાની તારીફ કરી નથી. પરંતુ પોતાની ખાકસારી ખતાવી છે. બીજો, ત્રીજો, અને પાંચમો એતેરાઝ લેખક ઉપર બોલતાન સમાન છે. કેમકે તે ઇબ્દારત નજમુસસાફિય અને અહેમદઅલી હમીદુદ્દીનના રિસાલા ઉપરથી લેવામાં આવેલી હોવાથી (ઝા નુરિલ) ના લેખક તેને માટે જવાબદાર ગણી શકાય નહિ. પોતાની કિતાબમાં બીજી કાર્મ કિતાબનો લવાલો લેવામાં, અથવા તેના ઉપરથી ઉતારો લેવામાં કાંઈ લેખકની મક્સદ એવી હોતી નથી કે તે તેના અક્ષરે અક્ષરને મળતો છે. દાખલા તરીકે અમે આ કિતાબમાં અસ્લાહનો એક લવાલો આપ્યો છે, પણ તેનાથી કાંઈ અમારા ઉપર એવો આક્ષેપ નથી આવી શકતો કે અમે સાંત કરોડ મુસલમાનોને કાફર કહ્યા છે. (તૌબા, તૌબા) અમે તો માત્ર તે કિતાબના લખાણનો દાખલોજ આપ્યો છે.

તે ઉપરાંત ઉતારો કીધેલી ઇબ્દારતમાં પણ કાંઈ જગ્યાએ એવા

શબ્દો જોવામાં આવતા નથી કે જેથી હર્શનાસ મોઝતર્જની વાત રહી જાય. દરેક રીતે ત્રીજા એતેરાજનો બોલો એતેરાજ કરનારનીજ ગરદન ઉપર રહે છે. કેમકે મજ્જુર કિતાબમાં તેના લેખકે કોઇને પણ કાફર કે દોઝખી લખ્યા નથી એ અમે દરેક પહેલુથી બતાવી ચુક્યા છીએ. પરંતુ એતેરાજ કરનાર સાહેબે તો ઘણા અખબારોમાં શીયા સુન્ની બન્નેને ખુલ્લી રીતે કાફર બનાવ્યા છે. અને રૂપીઆ આપીને પોતાના એતેરાજને એવા તો બહોળા પ્રમાણમાં છપાવ્યો છે કે કોઇપણ માણસ તેને જોયા વિના બાકી રહે નહિ. હવે રહ્યો એથો એતેરાજ. એટલે ઝમાનાના દાઇ હોવાનો મુસન્નીફનો દાવો. અલખત આ શબ્દો મુસન્નીફના પોતાના છે. પણ તે પોતાની કામ તરફ મુખાતિય થઇનેજ લખવામાં આવ્યા છે, કે જે વિષે પુરતું વિવેચન અમે આગળ કરી ગયા છીએ. અને એતેરાજ કરનાર પોતેપણુ તે વાત કબુલ કરે છે, એટલે તે કાંઈ નવો દાવો નથી. હાલના મુલ્લાં સાહેબની પહેલાં થઇ ગયેલા મુલ્લાંઓએ પણ પોતાને ઝમાનાના દાઇ કહેવરાવ્યા છે. દરેક કામમાં આવા દાવા કરનારાઓ થઇ ગયા છે, કે જેમણે અમુક ફિરકા કે અમુક કામ તરફ મુખાતિય થઈને તેવો દાવો કર્યો ન હતો, પણ તેમનો દાવો સઘળા લોકો માટે હતો. આ પ્રકારના દાખલા અમે આગળ આપી ગયા છીએ.

હવે રહ્યા મુસન્નીફની જાત ઉપર થયેલા હુમલા. તે તો અમારી જરા જેટલી તપાસમાં પણ બોલતાન રૂપે પુરવાર થયા છે. છેવટે અમે અમારા અઝીઝ અને મોહતેરમ મોઝતર્જને નેક સલાહ આપીએ છીએ કે તે આવી જાતની ઈફતરાયાઝીથી બાઝ આવીને (મૂકી દઇને) ખુદાતાલાના દરબારમાં તોળા કરે. કેમકે આ સમય ઇતેલાહ અને ઇતેફાકનો છે, અને નહિ કે બુઝ અને નફાકનો.

વસ્સલામ.

શમીમતુલ ઇબલાસ વિષે હિંદુસ્થાનના અખબારો શું કહે છે ?

આખેર તશત અઝ બામ હો ગયા

(મુશીદરેઝગાર તા. ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૯ અંક ૩૬)

મુકર્રમ જનાબ એડીટર સાહેબ, સલામ બાદ અરજ છે કે મી. વકીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયા સાહેબ ૧૮ હજાર મુશીદરેઝગાર ખરીદવાના હતા. પરંતુ હું નિહાયત અફસોસ સાથે લખું છું કે તે પોતાના

કાલથી માત્ર ૧૮ હજારજ નહિ, પણ ૧૮ લાખ મુશીદેરાઝગાર ખરીદે. પણ જે માણસ માસીક ચાલીસ રૂપિયાના પગારથી આજે લાંબો સમય થયાં લખવાનું કામ કરે છે. અને તેવા લખાણો લખવાના ઝરીઆથી તેમની અંદરની હાલતથી સારી રીતે માહીતગાર થઈ ગયો છે, તેમજ મુદ્દાં તાહેર સૈકુદીનની વિરુદ્ધમાં છુપી રીતે જે દિલચાલ કરવામાં આવે છે, અને મુદ્દાં સાહેબની તોહીન અને વહોરા કામની તઝલીલ માટે (શીયા સુન્નીઓમાં ફિસાદ ઉત્પન્ન કરનાર) વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયા સાહેબ તરફથી હિંદુસ્થાનના અખબારોમાં જે મઝમુનો છપાવવામાં આવ્યા છે તે બધી બાબતોથી પણ ઉપર બતાવેલો લેખક માહીતગાર છે. મી. વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયા સાહેબના નામથી જે વહોરા ગૃહસ્થોએ લગભગ ત્રણ મહિના સુધી મજકુર લેખક પાસે ઉર્દુ તહેરીર લખવાનું કામ કરાવી તેને કાંઈપણ બદલો ન આપ્યો, એને માટે મને ઘણી દિલગીરી થાય છે. મને આ શખ્સો ઉચ્ચારવાનું નતો કાંઈ કારણ છે, અને નતો તેની સાથે મારે કાંઈ સંબંધ છે. પણ એક વાત તો મારે કહેવીજ જોઈએ કે ઉપર બતાવેલી મુદત સુધી મેં જેટલા મઝમુન લખ્યા તે સંખ્યા મઝમુન મુદ્દાં રહેમતઅલીના લખેલાં છે. અને આદમજી પીરભાઈ ના દીકરા શેઠ ઇબ્રાહીમે લખાવેલા છે. અને શેઠ સાહેબેજ મને નોકર પણ રાખ્યો હતો. અને મુદ્દાં રહેમતઅલીના હાથ તળે હું કામ કરતો હતો. મુદ્દાં રહેમતઅલી સાહેબ મઝમુન લખીને શેઠ સાહેબને વાંચી સંભળાવતા, અને જ્યારે શેઠ સાહેબ પોતાનો અભિપ્રાય આપીને તેને પાસ કરી લેતા, અને લખાવવા માટે મુદ્દાં સાહેબને આપતા ત્યારે મુદ્દાં સાહેબ મને નકલ કરવા માટે આપતા હતા. અને કહી દેતા હતા કે અમને ચાલીસ અથવા પચાસ નકલની જરૂર છે (એટલે જેટલી નકલ પ્રેસમાં મોકલવાની મક્કદ હોય). આ પ્રમાણે કહ્યા મુજબ નકલો યોગ્ય સમયમાં તૈયાર કરીને હું આપી દેતો હતો. હવે હું ઘણી દિલગીરી સાથે લખું છું કે મેં લગભગ ત્રણ મહિના અને આઠ દિવસ પૈયત ત્યાં કામ કર્યું. પરંતુ એક વખત પણ મેં વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયાને લાં જોયા નથી. તેથી હું તેમને ઓળખી શકતો નથી કે આ પોતે વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયા છે. અથવા તે ફર્જી નામ છે. અને જો તે સાહેબ જાતે પોતે છે તો પછી શેઠ ઇબ્રાહીમભાઈ સાહેબ શા માટે આવી બીનજરૂરી કારરવાઈ કરી રહ્યા છે કે પોતે મઝમુન છપાવે, અને નામ વલીમહમદ સુરૈયાનું લખે? આતો ટટીની આડમાં શિકાર રમવા જેવુંજ

થયું. અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતના મારા સુન્નીભાઈઓને આવા મઝ-
મુનોથી ઘણો ગુસ્સો ચઢશે. એટલુંજ નહિ પરંતુ કોઈ નહિ, અને કોઈ
તો મુકાબલા માટે પણ કસદ કરી ચુક્યા હશે. તેથી આ લેખથી હું
મારા મુસલમાનભાઈઓને ચેતવણી આપું છું કે હિંદુસ્થાનના અખ્યા-
રોમાં વલીમહમદ સુરૈયાના નામથી જે મઝમુનો છપાય છે, અને જેનો હેતુ
શીયા અને સુન્નીઓ વચ્ચે અદાવત પેદા કરાવવાનો છે, તે વલીમહમદ
સુરૈયા તરફથી છપાવવામાં આવતા નથી, પરંતુ તેના છપાવનાર વોહરા
કામના એક ગૃહસ્થ શેઠ ઇબ્રાહીમભાઈ સાહેબ છે. તેથી અહેલે ઇસ્લામના
ખીરાદરોએ આ મામલા ઉપર ખારીક ધ્યાન આપવું જોઈએ. અને ખરા-
બર તપાસ કર્યા પછીજ જે કાંઈ કરવું ઘટે તે કરવું જોઈએ. નહિ તો વિના
કારણે બંને ફિરકાઓમાં નાઇત્તેફાકી પેદા થશે. અને તેને માટે અહેલે
સુન્નત વલ જમાઅતને પણ દિલગીરી થશે. આગલા વરસે વોહરા કામના
નાના મોટા સઘળા માણસો એવો ખ્યાલ જરૂર કરતા હશે કે અમારા
વિરુદ્ધમાં જે કાંઈ કારરવાઈઓ થઈ રહી છે, અને જે મઝમુનો છપાવ-
વામાં આવે છે તે અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત તરફથી છે. પરંતુ તે
સઘળી કારરવાઈઓના બાની (આગેવાન) અને મઝમુનો છપાવનાર
વોહરા કામનાજ લોકો છે, કે જેઓ પોશીદા રહીને મઝમુનો છપાવે છે.
મુલ્લાં રહેમતઅલી સાહેબને હું પહેલાં જાણતો ન હતો. પણ મેં ત્રણ મહિના
અને આઠ દહાડા પર્યંત શેઠ ઇબ્રાહીમના મુલાકાતિમ તરીકે મુલ્લાં રહેમત-
અલીના હાથ નીચે કામ કરેલું હોવાથી તેમની વાતો ઉપરથી એ વાત મારા
જાણવામાં આવી કે સરકારમાં મુલ્લાં સાહેબે તેમની સામે જે ફરીયાદ
કરી હતી તેમાં તેમના ઝામીન લેવાયા છે, અને દંડની સજાને લાયક થઈ
ચુક્યા છે. વાત આ પ્રમાણે હોવા છતાં પણ તે છુપી રીતે લેખો લખીને
ઇબ્રાહીમભાઈને આપે છે, અને અખ્યારોમાં છપાવે છે. આ ભેદ ક્યાં સુધી
ગુપ્ત રહેશે ? કોઈને કોઈ દિવસે તો ભેદ ફુટીજ જશે. અને અહેલે સુન્નત
વલ જમાઅતના ભાઈઓ પણ આ ભેદથી વાકેફ થશે કે એક સુન્નીની
આડમાં રહીને વોહરા લોકોજ ફિતનો ફસાદ જગાડનારા; અને કામકામ
વચ્ચે ફાટપુટ પડાવનારા છે. અને વોહરા લોકો કે જેઓ સુન્નત જમાઅત-
વાળાઓને પોતાના મુખાલિફ (વિરોધી) જાણે છે, તેઓએ પણ આ વાત
ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. આ વાતથી હું માહીતગાર થએલો
હોવાથી બંને ફિરકાઓને આમ્રહ કરવાની (ચેતાવવાની) મેં મારી ફરજ
વિચારી, જેથી કાંઈ દિલગીરીભરેલો બનાવ બને નહિ. અને બંને ફિર-

કાવાળાઓ તે કામના પરિણામનો સોચ (ખ્યાલ) કરે. હું પણ એક સુન્ની છું. અને જ્યારે શેઠ ઇબ્રાહીમ કે જે એક વોલરા ગૃહસ્થ છે તેમને પાસે મુલાકાતિમ હતો, ત્યારે તે બધા લેખોની નકલો મેં કરી છે. પણ આજ સુધી તેમણે મારો પગાર આપ્યો નથી. જો કે મેં તેમને તે વિશે ચીડી પણ લખી. પણ તેમણે આજ સુધી મને કાંઈપણ જવાબ આપ્યો નથી. એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાના કારખાનામાં મને નહિ પેસવા દેવ માટે નોકરોને સખત આજ્ઞા કરી છે. તેથી હવે હું કાયદાની રૂએ ઇલાજ લઈશ અને આજ્ઞા છે કે સરકારની ન્યાયની કોર્ટમાં મને જરૂર ઇન્સાફ મળશે અને મારો ૩ માસ અને આઠ દલાકાનો પગાર મને અપાવવામાં આવશે જનાબ એડીટર સાહેબ જો આપ મારો આ લેખ પેપરમાં પ્રગટ કરશે તો, આ મઝમુન સંબંધી હું જે કાંઈ જાણું છું તે એક બીજા લેખમાં ગતાવી આપીશ. મને આજ્ઞા છે કે આપ આ ઇસ્લામી ખીદમતમાં લેખને પ્રગટ કરીને મને આભારી કરશો. બે ફિરકાઓ વચ્ચેના ઝઘડાને તસવીરો (નિકાલ) કરનાર લેખને પ્રગટ કરવો તે પણ ઇસ્લામની ખિદમત કરવા જેવું છે.

શમીમતુલ ઇબ્રાહીમ ઉપર એક નઝર.

(મુસન્નનીફ-સૈયદ અબદુલ અઝીઝ સાહેબ અહેમદ તિરમીઝી)

(ઐઠપ'ચ. લખનાૌ. તા. ૨૬ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ અંક ૩૮)

ઇ. સ. ૧૯૧૬ ની સાલના એપ્રિલ માસમાં વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયાએ જનાબ મુહાં તાહેર સૈફુદ્દીન વિરૂદ્ધ એક લેખ બદલાની રકમ માથે ઓહોદનામાની ઝિમ્મેદારીથી મોકલ્યો હતો. અમને તે લેખ જોઈને એ મુસલમાનની ઉંચી હિમ્મત અને મઝહબના પાસને માટે ઘણી નવાઈ લાગી અમારો પરચો (છાપું) મઝહબી નથી-તેમ અમે મઝહબી છેડછાડને પસંદ કરતા પણ નથી. પુરાના પંચમાં પણ મુનાઝીરાની હકીકત (વાદવિવાદ) અંતે મઝહબી કિતાબોની જાહેર ખબર પૈસા લઈનેજ છપાતી હતી, અને તેજ પ્રમાણે અમને મોકલવામાં આવેલો લેખ એક ઉજરતી જાહેર ખબર તરીકે મુકરર્ કરેલા પાનાઓથી અલગ પાનાઓ ઉપર છાપવામાં આવ્યો બદઝતીની કાંઈપણ વજેહ ન હતી. મંદુમ ઐરંગઝેબના ઉસ્તાદ મુલ્ક જીવનને કાંઈએ કહ્યું કે “ગંગાનો પૂર જોનપુરના રસ્તાથી આવી રહ્યો છે, તેમાં આપનું ઘર ડુબી જશે.” મુહાં જીવને તરતજ એક હજાર રૂપિયા

ખબર આપનારને આપીને કહ્યું કે “કાંઈપણ રીતે તે આફતનો અટકાવ કર.” કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે “મૌલાના ! તમે આવી ઉડતી ખબરો ઉપર શા માટે ભરોસો રાખો છો ?” આપે જવાબ આપ્યો કે “તમારું કહેવું કીક છે. પણ શું મુસલમાનો પણ કદી જુકું ખોલે છે ?”

સુરૈયા સાહેબે લેખ ઉપર અમારો અભિપ્રાય આપવાની દરખાસ્ત કરી. તે દરખાસ્ત અમે એવું કહીને નામંજુર કરીકે ઝો નુરિલ હકકીલ મુખીન નામની કિતાબ જોયા વિનાં અમે કાંઈપણ અભિપ્રાય આપી શકતા નથી. અને કિતાબ જોયા પછી પણ ઔઘપંચના મુકરર કરેલા પાનાઓ ઉપર તેા મુકરર કરેલી ખામતો સિવાય મજકુર લેખ ખામત કાંઈપણ લખીયું નહિ. અમારું કામ અભિપ્રાય વેચવાનો નથી. તેમજ ઔઘપંચના પાનાઓ પણ તેને માટે ફાઝલ નથી, માટે અમને માફ કરશો. આના જવાબમાં નતો કિતાબ આવી કે નતો કાગળનો જવાબ. ઝમાનો પસાર થઈ ગયો. થોડા વખત પછી કેટલાક અજબો ગરીબ (ધણા નવાઈ જેવા) મઝમુન ખીજ પેપરમાં જોવામાં આવ્યા. દાખલા તરીકે મુશ્મીલાઝગાર મુખાઈ, અને મુસ્લિમ હેરદડ. અને તે પડદાના સુરાખમાં અમને કાંઈ ઓરજ આંખો ચમકતી ઝમકતી જોવામાં આવી. પણ સકુન સિવાય કાંઈપણ ધલાજ નહતો.

હમણા મજકુર લેખના રદીઆમાં સૈયદ અબદુલઅઝીઝ સાહેબ અહેમદ તિરમીઝી તરફથી એક કિતાબ મળી છે. આ કિતાબ મોટા કદની લગભગ ૯૮ પાનાની છે. તિરમીઝી સાહેબ જાહેર કરે છે કે ઝો નુરિલ હકકીલ મુખીન પબ્લીકમાં મૂકવા માટે જાપાવવામાં આવી નથી. અને તેમાં ખીજ કાંઈ પણ ફિરકા ઉપર હુમલા કરવામાં આવ્યા નથી. ખાસ પસંદ કરેલા માણસોને પોતાને હાથે બિસ્મીલાહ શરીફ લખીને મુલાં સાહેબ તે કિતાબ આપે છે. દાઉદી ફિરકા કે જેના પેશવા મુલાં તાહેર સૈયુદીન છે, તેના સિવાય ખીજ કાંઈ પણ ફિરકાને તે કિતાબ જોવાનો હક નથી. નતો કિતાબ બુકસેલરોને ત્યાં મળે છે કે નતો તે ગેરને મળી શકે છે. અહેલે સુન્નત વલ જમાઅત વિરૂદ્ધ સુરૈયા સાહેબે જે ધખારત પોતાના મઝમુનમાં લખી છે તે મુલાં સાહેબની નથી. મુલાં સાહેબે નજમુસસાફેય ઉપરથી તેનો ઉતારો કર્યો છે. અને સુરૈયા સાહેબે તેનું માથું અને પૂછડી કાપીને લોકોને મુલાં સાહેબ વિરૂદ્ધ ઉશ્કેરવામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો છે. પરંતુ તે માત્ર નાકિસ છે. તે સિવાય ખીજ પણ

કંટલાક ઉમુર એની રીતે બદલીને રજુ કર્યા છે કે તેમની સચ્ચાઈમાં ઈશ્વરીઆલની ગુનગુણ રહેતી નથી. તિરમીઝી સાહેબે કિતાબની પુરી ઈશ્વરનો નક્ક કરી છે, કે જે પોતાની મતલબ બરાબર દેખાડી આપે છે. તેમનો દાવો વાળ્યો છે કે દરેક શખ્સને પોતાના ધર્મના સંબંધમાં બીજાઓના મુકાબલામાં પોતાની હકીકત બતાવવાનો હક છે. મુશ્કાં સાહેબને ઝમાનાના દાદા હોવાનો દાવો છે. પણ તે દરેક જગ્યાએ અબીદ ઈમામકુમ લખે છે. અને દરેક જગ્યાએ તેમણે પોતાના અનુયાયીઓને જ ખિતાબ કર્યો છે, અને નહિ કે બીજાઓને. બીજી કિતાબોના દાખલાઓ પણ આપવામાં આવ્યા છે, કે જેમાં જુદા જુદા ધર્મવાળાઓએ પોતાની સચ્ચાઈની સાબીતીમાં બીજાઓને બાતીલ બતાવ્યા છે. અને એવોજ તર્જ અમલ લગલગ દરેક ધર્મનો છે. બીજાઓને તો સુરૈયા સાહેબના લેખ ઉપર અભિપ્રાય આપવામાં અફસોસ થાય કે ન થાય, પણ અમને તો એ વાત ઉપર અફસોસ થાય છે કે અમે શા માટે મી. સુરૈયાના જાપેલા લેખને આધારમાં દાખલ કર્યો? અમે તો એવુંજ ઇચ્છીએ છીએ કે હવે પછી આવા નકામા લેખો અમને મોકલવામાં નજ આવે તો સાફ, અને અમે પણ તેને પ્રગટ કરીશું નહિ. સુરૈયાનો જાપેલો મઝમુન અમારા પેપરમાં પહેલી અને છેલ્લી વારજ જાપાયો છે. જે તે લેખ જાપાયેલો ન હોત, અને હાથે લખેલો હોત, અને લખનાર પુરેપુરી રીતે જવાબદારી માથે ન લેત તો શાયદ અમે અમારા અંદેહ ઉપર પુરો અમલ કરત.

તિરમીઝી સાહેબનો તર્જ ઈસ્તિલાલ મજબુત છે. અને અમે કબુલ કરીએ છીએ કે લગાડવામાં આવેલા ઇલજામોથી મુશ્કાં તાહેર સૈપ્રુદીન સાહેબ બિલકુલ પાક છે. પણ જે પત્રકારોએ પોતાના અભિપ્રાય આપ્યા વિના લેખ પ્રગટ કર્યો છે, તેમણે દયાનતદારી વિરૂદ્ધ કાંઈપણ કામ કર્યું નથી. બદલાવાળા લેખો હમેશાં આવતાંજ રહેછે. તેમને જાપવામાં આવે છે. તેમજ જાપાયલા લેખોની પણ નકલ કરવામાં આવે છે. અને અધિપતી પોતાનો અભિપ્રાય આપે કે ન આપે પણ લેખ પ્રગટ કરવાથી તે લેખકના અભિપ્રાયને મળતો છે એવું કાંઈ નથી. જે અમને આયંદેહ માટે સદ-બાબ મકસુદ ન હોત તો અમે ઘણુંકરીને આ ચર્ચા ઉપર કાંઈપણ લખવાને બદલે ચુપ રહેવાનું પસંદ કરત. હવે રહી એ શંકા કે જે સુરૈયા સાહેબની ઝર પોલીસીએ અમારા ઉપર કાંઈપણ અસર કરી હોય તોપણ અમે લાલચના ટુને આગળ વધવા દેતા નથી. નકામી ખુશામદ અને શાલચને અમે હમેશાં ધિક્કારીએ છીએ. જે ખુદાની ઇચ્છા હશે તો

અમારો તેજ તરીકા કાયમ રહેશે. અને તેવી ખોટી વાદતથી અમે બચેલા રહીશું.

શમીમતુલ ઇખલાસ.

રહેનુમા. મુરાદાબાદ તા. ૪ ઓક્ટોબર ૧૯૧૯ અંક ૩૫

ઠાઉદી વોહરા ફિરકાના દાઇ જનાય મુલ્કાં તાહેર સૈફુદ્દીનની કિતાબ ઝો નુરિલ હકકિલ મુખીન વિરૂદ્ધ ગયા એપ્રીલ મહીનામાં મુ'બાઇથી વહી મહમદ ઈસ્માઇલ સુરૈયા સાહેબે આલ્ફનામાની જિમ્મેદારી સાથે એક છાપેલો મઝમુન અમને મોકલ્યો હતો, મજકુર લેખ બીજા અખબારોમાં છપાયેલો હોવાથી, અને ફટલાક પેપરોએ તો તેની તરફદારીમાં અગ્ર લેખો પણ લખેલા હોવાથી, કાંઇપણ વિચાર કર્યા વિના અમે પણ તે લેખ પ્રગટ કરી દીધો. અને સુરૈયા સાહેબના લખવા પ્રમાણે તેના ઉપર અમારી નોટ પણ લખી. સુરૈયા સાહેબની જોશદાર ઇબારતથી અમે સમજ્યા કે તે બિલકુલ સચ્ચાઈ અને મઝહબી જોશથી મજકુર લેખ છપાવી રહ્યા છે. પરંતુ પાછળથી ફટલાક અખબારો મારફત જાણવામાં આવ્યું કે મુ'બાઇના મુશ્શિરોઝગારના અધિપતી સુરૈયા સાહેબનો રદીયો આપી રહ્યા છે. પણ અમારે ત્યાં મુશ્શિરોઝગાર પેપર બદલા તરીકે આવતું નહિ હોવાથી અમે સુરૈયા સાહેબનો મજકુર લેખ પ્રગટ કર્યો. અને તેને ટેકા આપ્યો. પણ હમણાં મૈયદ અબદુલઅઝીઝ અહેમદ તિરમીઝીએ આ ઝંઘડાને લગતી શમીમતુલ ઇખલાસ નામની એક કિતાબ લખી છે. જે અમારા અભિપ્રાય માટે મોકલવામાં આવી છે. અને તે આ વખતે અમારી સામે છે. મજકુર પુસ્તકમાં તિરમીઝી સાહેબે યોગ્ય તપાસ કર્યા પછી લખ્યું છે કે મજકુર કિતાબ (ઝો નુરિલ હકકિલ મુખીન) આમરીતે પ્રગટ કરવામાં આવી નથી. પરંતુ પોતાના ખાસ એતેકાદવાળાઓનેજ પોતાના હાથે બિસ્મીલ્લાહ શરીફ લખીને મુલ્કાં સાહેબ તે કિતાબ આપે છે. અને માત્ર ઠાઉદી ફિરકા સિવાય બીજા કોઇને પણ તે જોવાનો હક નથી. અને તેવીજ રીતે શીયા સુન્ની વિરૂદ્ધ તેમાં કાંઇપણ લખવામાં આવ્યું નથી. પણ જે ઇબારત સુન્નત જમાત વિરૂદ્ધ સુરૈયા સાહેબે પોતાના મઝમુનમાં લખી છે, તે મુલ્કાં સાહેબની પોતાની નથી. પરંતુ નજમુસસાફેય નામના રિસાલા ઉપરથી તેની નકલ કરવામાં આવી છે. અને ઉપર પ્રમાણેજ બીજા ઇબારતોમાં પણ કાપકુપ કરીને સુરૈયા સાહેબે મુસલમાનોને બૂલ થાપ આપી છે. તિરમીઝી સાહેબે આખી આખી ઇબારતો દાખલ કરીને તેનો તરજુમો આપેલો છે. અને

દરેક બાબત ઉપર બરાબર લક્ષ આપીને સાબીત કર્યું છે કે તે ઇબ્રાહીમમાં કોઈપણ જગ્યાએ શીયા કે સુન્નત જમાઅત વિરૂદ્ધ એક પણ જુમલો નથી. અને તે કિતાબ ખાસ પોતાના ફિરકા માટેજ લખેલી હોવાથી મુલ્કાં સાહેબે જે પોતાના ઉસુલોની તારીફ કરી હોય તો તેમાં દખલ કરવાનો બીજા કોઈ પણ ફિરકાને શો હક છે? સુરૈયા સાહેબે ખોટી મતલબ બતાવવા માટે ઇબ્રાહીમના કડકા કરી આમ મુસલમાનોને ભડકાવવાની જે કાશીશ કરી છે, તે માત્ર જતી અદાવતનું પરિણામ હતું. અને તેની પુરી કલઈ (ભોખાળું) ખોલી નાખવામાં આવી છે. અને ઘણી બાહોશીથી સાબીત કરવામાં આવ્યું છે કે મજહૂર કિતાબ એક અમુક ફિરકાને માટેજ પ્રગટ થયેલી હોવાથી તેનાવડે આમ મુસલમાનોમાં કાંઈપણ ફસાદ અને નફાક થવાનો સંભવ નથી. અને મુલ્કાં સાહેબે ઈસ્લામના કોઈપણ ફિરકાને કાફર મુશરિક કે દોઝખી બતાવ્યો નથી. પણ સુરૈયા સાહેબે નહિ ઇસ્લામના જ વર્તનથી મુસલમાનોમાં ફસાદ અને નફાક ઉત્પન્ન કરાવવાની કાશીશ કરી છે. જેવટના ભાગમાં સુરૈયા સાહેબની સખાવત, સચ્ચાઈ, અને ઈલ્મી કાબેલીયતની ઠીક કલઈ ખોલી છે. અને બતાવી આપ્યું છે કે તેમણે કેવી રીતે ધોકાબાઝીથી પત્રકારોને બદલો આપીને મજમુન છાપાવ્યો છે. અને તે પણ એટલે સુધી કે પોતાના ધર્મની બાબતમાં પણ થાપ આપી. અને અશ્લાહના એડીટર આગળ પોતાને શીયા બતાવી ખોટો લાભ લીધો છે. સુરૈયા સાહેબે શરૂઆતમાં તો મજહૂબની હિમાયત અને જાહેર સેવા કરવાનું કહીને પત્રકારોને લેખ પ્રગટ કરવા માટે ચોગ્ય બદલો આપ્યો. અને ભવિષ્યમાં એડીટરીઅલ માટે ચોગ્ય બદલો આપવાનું કહીને ફેટલાક પત્રકારો સાથે વાયદા વિરૂદ્ધ અપશબ્દો કહીને ખરાબ સુલુક કર્યો આ ધોકાબાઝીને ભાઈબંધ નયરેઆઝમે ઉઘાડી પાડી છે. આ ઉપરાંત સુરૈયા સાહેબે એક બીજું કાર્ય પણ કર્યું છે. અને તે એ છે કે સરકારને એક મેમોરીઅલ મોકલવા માટે રજીસ્ટર બનાવીને મુસલમાનોની સહીઓ લીધી છે. તેમના દિલ્લીનિવાસી મુરશદના એક પયરવે મુરાદાબાદમાં પણ મજહૂર રજીસ્ટરમાં તેવીજ રીતે જૂલથાપ આપીને મુસલમાનોની એક સંખ્યાની સહીઓ લીધી છે.

અમને ખરા અંતઃકરણથી અફસોસ થાય છે કે અમે મુલ્કાં સાહેબની અસલ કિતાબ જોયા વિના સુરૈયા સાહેબના કહેવા ઉપર ભરોસો રાખીને તેમને ટેકા આપ્યો. અમે પૈસાના ઉપાસક નથી. પણ હકકાનીયત, અને સદાકતના હિમાયતી છીએ. જે અમને જૂલથાપ આપવામાં આવી

ન હોતો અમે મુઠ્ઠાં સાહેબ વિરૂદ્ધ એક શબ્દ પણ લખત નહિ. અમે સૈયદ અબ્દુલઅઝીઝ સાહેબ તિરમીઝીની એટલા માટે તારીફ કરીએ છીએ કે તે એક સુન્ની હોવા છતાં, અને તેમને બીજા કોઈ ફિરકા સાથે સંબંધ નહિ હોવા છતાં માત્ર ફસાદની જડ નાબુદ કરવા માટે તેમણે આવી કાશીશ કરી છે. કિતાબ ઘણી સરસ છે. અને તેના દરેક પહેલુ ઉપર પુરતો પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. અને તેમ કરીને કિતના ફસાદની જડને તેમણે નાબુદ કરી છે. કિતાબ ૯૮ પાનામાં પુરી થઈ છે. અને કાગળ અને છપામણી આદિ દરેક વસ્તુ સારી હોવા છતાં નકલ દીડ ચાર આના કિંમત રાખવામાં આવી છે. અને તે લેખકના આ સરનામાથી મળી શકે છે. સૈયદ અબ્દુલઅઝીઝસાહેબ અહેમદ તિરમીઝી, મુકામ કાઝાજહાનાબાદ જીલ્લે ફતેહપુર, હિસોલ.

અમારી ટીકા.

(નૈયરે આઝમ. મુરાદાબાદ તા. ૧૨ ઓક્ટોબર ૧૯ અંક ૩૮)

શમીમતુલ ઇબ્રાહિમ-કાઝાજહાનાબાદ, જીલ્લે ફતેહપુરના રહેનાર સૈયદ અબ્દુલઅઝીઝ અહેમદ તિરમીઝીએ જનાબ મુઠ્ઠાં તાહેર સૈદ્દીને રચેલી કિતાબ ઝો તુરિલ હકકીલ મુબીન ઉપર એક તનકીદી નઝર નાખી છે. ગયા એપ્રિલ મહિનામાં મુંબઈથી વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયા સાહેબે એક લાંબો જાપેલો લેખ ઓહોદનામાની ઝિંમ્મેદારી સાથે અખબારોને મોકલ્યો હતો. મજકુર પેંફલેટમાં મુઠ્ઠાં સાહેબ વિરૂદ્ધ ઘણું લખવામાં આવ્યું હતું. અને પત્રકારોને સારી રીતે જાણવામાં નાખ્યા હતા. ઉપરનું પુસ્તક જોવાથી જણાય છે કે મુઠ્ઠાં સાહેબે શીયા-સુન્ની વિરૂદ્ધ એક શબ્દ પણ લખ્યો નથી. પરંતુ સુરૈયા સાહેબે ઉંધું ચતું કરીને શીયા સુન્નીઓ વચ્ચે ફસાદ ઉત્પન્ન કરવાની કાશીશ કરી છે. પત્રકારો સુરૈયા સાહેબ ઉપર ભરોસો રાખીને તેમના જાપેલા પેંફલેટ અને બીજા મઝમુનોને એડીટરીઅલમાં જાપતા રહ્યા. પણ હવે તે વાત ઉઘાડી પડી ગઈ. મુંબઈના મુશ્શિરોઝગાર અને ઉપરના રિસાલાએ તે પડદાને દુર કરી નાખ્યો છે, કે જે સુરૈયા સાહેબે લોકોની નજરો આગળ રાખી મૂક્યો હતો. મુઠ્ઠાં સાહેબે કોઈ કોઈ જગ્યાએ બીજાઓની ઈજારતો નકલ કરી છે. પણ સુરૈયા સાહેબે તે ઈજારતોને મુઠ્ઠાં સાહેબ ઉપર ટોળી નાખી છે. અને નફાક ઉત્પન્ન કરાવવા માટે સારો માર્ગ શોધી કાઢ્યો છે. અમને યોતાને નવાઈ લાગતી હતી કે ઇસ્લામના કોઈપણ ફિરકાનો એક ભુજુર્ગ

કેવી રીતે બીજા ફિરકાઓની ભુરાઈ અથવા તેમના ઉપર એતેરાજ કરી શકે ? પણ હવે તે બેદનો રફાટ થયો છે. અને સુરૈયા સાહેબનો કાર્ષ્ણ્ય પણ જગ્યાએ પત્તો લાગતો નથી. સુરૈયા સાહેબે પત્રકારો સાથે જે વાયદા વિરૂદ્ધ કામ કર્યું છે, તેમાંના કેટલાકનું અમને સ્મરણ છે. અને તે વડે સુરૈયા સાહેબનું પોઝીશન જણાઈ આવે છે. કેટલાક નકલી પત્રકારોએ પણ સુરૈયા સાહેબ સાથે જે વર્તણૂક ચલાવી છે તે પસંદ કરવા જોગ નથી. સુરૈયા સાહેબે પોતાની ઝાતી તહેરીરથી પત્રકારોના પાંચ વર્ગ પાડ્યા છે. તે બધી હકીકત ઉપરના રીસાલામાં જોવામાં આવશે. રીસાલામાં બધા મળીને ૯૮ પાના છે, અને તે ચાર વ્યાનાની કિમતે કર્તા પાસેથી મળી શકે છે.

સયશ્રી ડંકો.

જનાબ સૈયદના વ મૌલાના વલીમહમદ તાહેર સૈયુદીનનો આ રિસાલો છે. અને તેમાં વોહરા કામના હાલાત (અહેવાલો) બતાવતાં બતાવતાં તે મજલિસોનો અહેવાલ આપ્યો છે કે જે એક અખબારમાં છપાયલા મઝમુનથી ઉશકેરાઈને વોહરા લોકોએ બોલાવી હતી. મુંબાઈ અને અમદાવાદની મજલિસોનો પણ અહેવાલ છે. જુદી જુદી તકરીરો અને માશીપત્રો પણ દર્જ કરેલા છે. મુલાં સાહેબની વાંચેજ તેમની ફતેહ, બીજાઓનો ઓહોદ, અને મોઆહેદે તેમજ પુનાના બનાવો મુશીરોઝગાર નામના અખબારમાં તફ્સીલવાર આપવામાં આવેલા છે. રિસાલાના કુલ ૬૪ પાના છે. અને તેના ઉપર કિંમત તેમજ પબ્લીશરનું નામ લખવામાં આવ્યું નથી.

વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયાના હાલાતનો ઇનકશાફ.

(રહેનુમા. મુરાદાબાદ ૪ થી ઓક્ટોબર ૧૮૧૮ અંક ૩૫)

જુનાગઢનિવાસી શેઠ વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયા સાહેબ તરફથી પંજબ અને યુ. પી. ના ઉર્દુ અખબારો તેમજ રિસાલાઓમાં મુદ્દાં તાહેર સૈયુદીન, તેમના અકાવદ, અને તેમની કિતાબ ઓ નુરિલ હકકિલ મુબીન, (કે જે ખાસ પોતાના મુશીરો માટેજ છાપવામાં આવી છે) વિરૂદ્ધ લાંબા લેખો લાંબી મુદતથી છપાતા રહ્યા છે. દુરતા લોકો સમજી રહ્યા હતા કે બદલો આપીને મઝમુનો છપાવવામાં આવે છે. અને તેજ પ્રમાણે લાહોરના કેટલાક અખબારો તેમજ રિસાલાઓએ પણ યોગ્ય બદલો લીધો છે. હવે મુંબાઈનો મુશીરોઝગાર લખે છે કે વલીમહમદ સાહેબ કાર્ષ્ણ્ય

મોટા માણસં (પૈસાદાર) નથી. પણ તે બીજાઓના હથીઆર થઈ પડ્યા છે. ભાઈબંધ નૈયરે આઝમ લખે છે કે તેમણે બેકા (નરમ) શબ્દોમાં પત્ર વહેવાર કરીને અમારાથી પણ કામ લીધું. જ્યારે છપામણીનું બીજા મોકલ્યું ત્યારે જવાબ નદારદ. બલકે નોટ પણ આપી. હવે ન્યાયની કાર્ટમાં પહોંચવાનું બાકી છે. વંદીમહમદ ઇસ્માઇલ સાહેબના મઝમુનો વાંચવાથી એમ જણાતું હતું કે તે કામની લાગણી ધરાવનારા અને ઘણાં કેળવાયેલા ગૃહસ્થ છે પણ મુશ્કિલોગારે તો તેમનું બધું પોગળ ઉઘાડી આપ્યું. અને નૈયરે આઝમની ટીકાએ તો બાકી રહેલી છુટીયા પણ ડુબાવી દીધી.

(કશમીરી)

અખબારે ઇસલામ. સોમવાર તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬.

વોહરા-ચરચા.

મુલ્કાં રહેમતઅલીના સંબંધમાં બહાર આવેલું અતી નામોસ્લીલરેલું લોપાલું.

શીઆ વોહરાઓ સામે સુન્ની મુસલમાનોને અથડાવી મારવાની રચાયલી બાજી.

(૨)

અમો વખતો વખત ટીકા કરતા આવ્યા છીએ કે વોહરા કામના નામદાર વડા મુલ્કાંજી સાહેબના વિરૂદ્ધમાં અમદાવાદના પોલીસીકલ મોમીયોમાં અને જુદાં જુદાં ઉરદુ અખબારોમાં જે નાપસંદ ચરચા ચાલુ રહી છે તે ચરચા ચાલુ રાખનારાઓ પડદા પછવાડેથી દોરી ખેંચનારાઓ હોવા જોઈએ. અમારી આ અટકલ ખરી પડી છે, જેની સામેતી નકલનવીશ શરૂલહકના નીચલા પત્ર ઉપરથી મળી આવે છે. આ નકલ નવીશને રૂ. ૪૦ ના પગારે મુલ્કાં રહેમતઅલીને ત્યાં વલીમહમદ ઇસ્માઇલ સુરૈયાના નામે લખાણોની નકલ કરવા નોકરીએ રાખવામાં આવ્યો હતો. જેનો નીચલો ઈકરાર સામેત કરે છે કે કાઈ વલીમહમદ સુરૈયા નામના સુન્ની મુસલમાનને વોહરા અને સુન્ની મુસલમાનો વચ્ચે

ગંભીર કંકાસનું બી રોપવાને માત્ર પ્રજ્ઞની આંખમાં ધુળ છાંટવાને કહ્યીત ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો કે જેથી સુન્ની મુસલમાનો એક સુન્ની મુસલમાન પાછળ ધસડાઇ વોહરાઓના સંબંધમાં કાંઇક નવું જીવું કરવાને ઉશ્કેરાય ! પણ અમોએ આગળથીજ રોકકું પરખાવી દીધું હતું કે કાંઈને સુરૈયાના નામ આગળ કરવામાં આવ્યા છે, જ્યારે પડદા પાછળ દોરી ખેંચનારાઓ તો કાંઈ જીદાજ હોવા જોઈએ છે. અને તેમજ થયું છે, વળી પેલા કાંઈ સુરૈયાના સંબંધમાં અમો ખુલ્લે ખુલ્લું લખી ગયા હતા કે એ શખ્સના અરખી ભાષાના જ્ઞાનની બીલકુલ મારામાર હોવાથી તેના તરફથી નામદાર મુલ્લાંજ સાહેબની અરખી કીતાબની વિરૂદ્ધતા એક દારસ સમાન હતી. પેલા કાંઈ સુરૈયાના નામે નામદાર મુલ્લાંજ સાહેબની કીતાબને ઉતારી પાડવામાં કાંઈની સુન્ની મુસલમાનો નહિ પણ એવા વોહરાઓના હાથ હતા કે જે વોહરાઓને નામદાર મુલ્લાંજ સાહેબે જમાતથી ખારેજ કીધા હતા. આવી શત્રુવટ ધરાવનારા વોહરાઓ તરફથી આપણે એવીજ આશા રાખી શકીએ. ખચિત આ બીના એક ઘણી શરમભરેલી નાલેશી છે, પણ અમો જાણીને બેહદ ખુશી છીએ કે પડદા પાછળ છુપાઈને કામ કરનારા કાંઈ સુન્ની મુસલમાનો નથી. પણ નામદાર વડા મુલ્લાંજ સાહેબના વિરોધીયા વોહરાજ છે. જ્યારે પેલા કાંઈ સુરૈયાએ તો પોતાનું નામ પોતાના એક યા બીજા સ્વાર્થની ખાતર આગળ પાડવા દીધું છે. તે ગમે તે હોય, પણ એક સુન્ની મુસલમાનના નામના ભોગેજ લણેલા વોહરા ગ્રહસ્થોએ સુન્ની મુસલમાન અને વોહરાઓ વચ્ચે ગંભીર મીનાકસો જગાડવાની નાય બાજુ રચી છે. તે ખુલ્લી થઇ જવા પછી “પોલીટીકલ ભોમીઓ” ના પેલા સુન્ની મુસલમાન અધીપતી મીં નુરખાન પદાણુ શું કહેવા માગે છે ? એ અધીપતીજ પોતાના પત્રમાં પોતાના વાંચનારાઓ વીગેરેને શીખ દેવા વખતો વખત તૈયાર થાય છે. તે અધીપતી, ખુલ્લી થઇ ગયલી આ બાજુ પછી પોતાનો કેવી રીતે બચાવ કરવા માગે છે ? એ અધીપતી સારી પેઠે જાણતો હોવો જોઈએ કે સુન્ની મુસલમાનોને ઉશ્કેરી મુકવાની હલકામાં હલકી બાજુ રચનાર તેજ વોહરાઓજ હતા જેઓ નામદાર મુલ્લાંજ સામે દ્વેષભાવ અને શત્રુવટ ધરાવે છે, અને એ નામદારને ઉતારી પાડવાને પોતાથી બનતું કરી રહ્યા છે. આ બીના “ઝો નુરીલ હકમીલ મુબીન” અને તેના માનવંત કર્તા નામદાર સૈયદના તાહેર સયપ્રદીન સાહેબની બાબતમાં જે ચળવળ જગાડી હતી. તે સંબંધી પોં ભોં ના હાથ કેટલા બધા

દગાયા હતા, તેનું ભાન હવે તેમને આવ્યા વગર રહેશે નહીં. જે મુસલમાનોએ ઉપલી કીતાબથી પોતાની ધાર્મિક લાગણી દુઃખાવવા કરવાનો ફારસ વીરમગામ, અમદાવાદ, ભરૂચ વીગેરેની નાટકભુમીઓ ઉપર ભજવી બતાવ્યો હતો તેઓ છતી આંખે અંધ બની “કાચું કાપવા” પછી પશ્ચાતાપ કરશે તો અમો અજમ થઈશું નહીં. ફરેબથી ફરીસ્તાઓ પણ ફસી પડે છે એ કહેવત ઉપલા સુન્ની મુસલમાનોના બાબમાં ખરી પડી છે. તેઓ માટે ખરી શરમીદગી દુર કરવા માટે હવે પછી કેવો માર્ગ અખતીયાર કરવો જોઈએ છે તે અમારી ઉપર આવેલો અસલ નકલનવીશનો નીચલો પત્ર વાંચ્યા પછી તેમને સારી સુઝ પડશે એવી અમો આશા રાખીએ છીએ:—

ચર્યાપત્ર.

“અખબારે-ઈસલામ”ના મોહતેરમ જોગ અસ્સલામો અલ્લયકુમ,

વિનંતી એ છે કે આ કાગળની સાથે એક ઉરદુમાં લખેલી બાબત આપની સેવામાં મોકલું છું, માટે મહેરબાની કરી આપ મારી બાબત ગુજરાતીમાં તરજુમો કરી આપના પત્રમાં પ્રગટ કરશો.

હીં નયાઝમંદ

શરફુલ્લોક.

મુંબઈ તા. ૨૭-૮-૧૯.

અધીપતી સાહેબ,

હું કેટલો બખત થયો કે ૪૦ ના પગારે નકલનવીશ તરીકે (મુલ્લાં રહેમતઅલીને ત્યાં) રહી મીં વલીમહમદ ઈસ્માઈલ સુરૈયાના નામે લખાણોની નકલ કરતો હતો. જેની અંદરની સઘળી વીગતોથી હું માહિતી ધરાઉં છું. મુલ્લાં તાહેર સયયુદ્દીન (નાં વડા મુલ્લાંજી સાહેબ) વિરૂદ્ધ છુપી રીતે જે કામ થતું હતું તે એ કે, મુલ્લાંજી સાહેબને તથા તેમની વોહરા કામને હલકા પાડવાને (અહેલે સુન્નત જમાત અને વોહરા કામ વચ્ચે તકરાર ઉત્પન્ન કરવા સાડ) વલીમહમદ ઈસ્માઈલ તરફથી હીંદુસ્તાનના ઉરદુપત્રોમાં તેના નામે લખાણો મોકલી પ્રગટ કરાવવામાં આવ્યા છે તે બધી વાત હું જાણું છું. મીં વલીમહમદ ઈસ્માઈલ સુરૈયાસાહેબના નામે જે વોહરા ગ્રહસ્થોએ મારી પાસેથી લખાણો કરાવી આશરે ત્રણ મહીના સુધી આ કામના બદલ મને મારી મજદુરીનો પૈસો ન આપ્યો એ ઘણી અફસોસની વાત છે. મને આ વિગત જાહેરમાં મેલવાની કામપિણુ જરૂર

હતી નહી, અને નહી કે મને આ બાબત સાથે કોઈ જાતનો સંબંધ છે, પણ એક વાત સાચી મને લાગી આવે છે કે મજબૂર મુદત સુધી જેટલા લખાણો મેં લખ્યા તે બધા મુદ્દાં રહેમતઅલીના તૈયાર કરેલાં છે અને જનાબ શેઠ ઇબ્રાહીમભાઈ સાહેબ આદમજી પીરભાઈએ બધા લખાવ્યા છે. આ શેઠજી મને નોકરીએ રાખ્યો હતો. અને મુદ્દાં રહેમતઅલીના હાથ હેઠળ મેં કામ કર્યા કીધું, એટલે મુદ્દાં રહેમતઅલી સાહેબ, બાબત લખીને શેઠ સાહેબને સંભળાવતા ત્યારે શેઠ સાહેબ તે લખાણમાં વધારા સુધારા કરી તપાસ કરતા અને લખાવવાને માટે મુદ્દાં સાહેબને હુકમ આપતા ત્યારે મુદ્દાં સાહેબ તે લખાણની નકલ કરવા સાચી મને આપતા રહેતા અને હુકમ કરતા કે તેની ચાલીસ અથવા પચાસ નકલ (મતલબ કે જેટલી પ્રેસમાં મોકલવાની જરૂર રહેતી) તેટલી નકલ માટે કહી દેતા હતા. હું તેટલી નકલો જેટલા વખતમાં લખાઈ રહેતી હતી તેટલી તૈયાર કરી આપી દેતો હતો. હવે હું ઘણી દીલગીરી સાથે કહું છું કે મેં ૩ મહીના અને આઠ દહાડા સુધી ત્યાં કામ કીધું પણ તે દરમિયાન એક દહાડો પણ વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયાને જોયો નથી. તેથી હું કહી નથી શકતો કે આ વલીમહમદ ઇસ્માઈલ સુરૈયા નામનો માણસ તેઓ પોતે છે કે કોઈ કલ્પીત નામ છે. અગર ખરેખર તે નામનો માણસ પોતે છે તો પછી શેઠ ઇબ્રાહીમભાઈસાહેબ શા માટે આવી ખોટી કારરવાઈ કરી રહ્યા છે, કે પોતે તો લખાણો પ્રગટ કરાવે અને નામ વલીમહમદ સુરૈયાનું લખાવે? કહેવત છે કે “ટટ્ટીની આડમાં શિકાર રમી રહ્યા છે.” મારા ભાઈઓ અહીં સુન્નત વલ જમાઅતને તેવા લખાણોથી ઘણો ગુસ્સો ઉત્પન્ન થયો હશે અને કેટલાક તો લખાણોની વિરૂદ્ધમાં તકરાર કરવાને પણ ઇરાદો કરી ચુક્યા હશે. માટે હું મારા આ લખાણથી તમામ મુસલમાનભાઈઓને જાહેર કરવા માગું છું કે જેટલા લખાણો હિંદુસ્તાનના પત્રોમાં વલીમહમદ સુરૈયાના નામથી પ્રગટ થયા છે અને જે લખાણોની મતલબ અહીં સુન્નત વલ જમાઅત અને વોહરા કામની વચ્ચે ગંભીર શત્રુવટ ઉત્પન્ન કરાવવાની છે, તે લખાણો વલીમહમદ તરફથી નથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યા. પણ તેના પ્રગટકર્તા શેઠ ઇબ્રાહીમભાઈ જેઓ વોહરા કામના છે તેઓ પોતે છે. માટે તમામ ઇસ્લામીભાઈઓ આ બાબત ઉપર જરૂર વીચાર કરશે અને આ બાબતની તપાસ પછી તેઓએ શું પગલાં ભરવા તે નક્કી કરશે અને આ વાત કેટલે દરજ્જે ખુરાની હોવી જોઈએ છે કે જે શીરકાઓની વચ્ચે હુસ્મનાવટ ઉભી થઈ

જવા પામે. આ કારણસર તમામ અહેલે સુન્નત વલ જમાઅતને પણ દીલગીરી ઉપજશે. બીજું વોહરા કોમના સઘળા નાના મોટાઓ એવું ખારી પુર્વક વીચારતા હશે કે તેમની વિરુદ્ધ જે કાંઈ કામકાજ થઈ રહ્યું છે અને તેમના સંબંધમાં જે લખાણો પ્રગટ કરવામાં આવતાં રહે છે તે અહેલે સુન્નત જમાત તરફથી છે, પણ એ સઘળા ચત્રવચ્ચના કર્તા અને પ્રગટ કરનારા ખુદ વોહરા કોમનેજ લગતા છે કે જેઓ પોતાને છુપા રાખી લખાણો પ્રગટ કરે છે. મુલ્લાં રહેમતઅલીને હું પહેલાં ઓળખતો નહીં હતો. પણ જ્યારે ૩ મહીનાથી વધુ મુદત એટલે આઠ દહાડા ઉપર સુધી તેઓના હાથ હેડળ અને શેઠ ઇબ્રાહીમની નોકરીમાં રહી કામ કીધું તો વાતો વાતોમાં મારી જાણમાં આવ્યું કે મુલ્લાં સાહેબ (રહેમતઅલી) ની સરકારમાં જમીનગીરી લેવામાં આવી ચુકી છે અને દંડની સજા પણ ભોગવી આવેલા છે, છતાં તેઓ છુપી રીતે લખાણો તૈયાર કરી શેઠ ઇબ્રાહીમને આપે છે. અને વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરાવે છે. આખર આ બેદ ક્યાં સુધી છુપો રહી શકે છે? કોઈપણ દહાડે તે ખુલ્લો થઈ જવાનો છે; અને તમામ અહેલે સુન્નત જમાતવાળા માહીતગાર થઈ જવાનાજ છે. એક સુન્નીના નામના ઓથા હેડળ વોહરા લોકોજ (મુલ્લાં રહેમતઅલી અને ઇબ્રાહીમ શેઠ) સુન્ની અને શીઆ વોહરાઓ વચ્ચે કિતના-ફસાદ ખરપા કરવા માગે છે. વોહરા કોમ પણ હવે પોતાના આ વિચારો ફેરવશે કે તેઓએ સુન્નત જમાતને આ કામના કરતા ગણી તેઓને પોતાના વિરોધી સમજી લીધા; કેમકે હું આ બાબતથી બીલકુલ માહીતગાર થયેલો હોવાથી મેં મારી ફરજ વીચારી કે હું એક જાહેરાતની રૂએ બન્ને શીરકાઓને ખબર આપી દઉં કે જેથી તેઓની વચ્ચે માંહેમાંહે મીનાકસાની નોખત નહીં આવે. અને દરેક ફીરકો એ બાબતનું પરીણામ માટે સોચી વીચારીને કામ કરે. હું પણ એક સુન્ની મુસલમાન છું. મેં એવા લખાણો ઇબ્રાહીમ શેઠ જેઓ વોહરા કોમના છે તેમની ચાકરીમાં રહીને લખ્યા છે. તેઓએ મારો પગાર આજ દહાડા સુધી આપ્યો નથી જો કે મેં તેમની ઉપર કાગળ લખીને માગણી પણ કરી છે છતાં આજ દીન સુધી મને તેનો જવાબ મળ્યો નથી. તેમણે પોતાના કારખાના અંદર જવાને મારા માટે સખ્ત મનાઈ કરી દીધી છે જેથી હવે કાયદાપુર્વક તે માટે પગલાં ભરીશ. આશા છે કે ગવરમેન્ટની ન્યાયી કારદમાંથી મને ઇન્સાફ મળવા પામશે. અને મારો ત્રણ મહીના અને ૮ દહાડાનો પગાર કારદ મને અપાવશે.

અધીપતી સાહેબ,

જો તમે મારા આ લખાણને તમારા પત્રમાં પ્રગટ કરશો તો હવે પછી આ બાબતસર વધુ હું જે કંઈ જાણું છું તે તમારા ઉપર લખી મોકલીશ.

આશા રાખું છું કે તમે આ ખીદમતે-ઈસ્લામને ધણા સારા આકારમાં પ્રગટ કરી મને આભારી કરશો. આ પણ એક નેકીનું કામ છે કે જે ફીરકાઓ વચ્ચેની તકરાર દુર કરવાને લગતા જાહેરનામાને પ્રગટ કરી સવાચ હાસીલ કરવું.

અખબારે ઇસ્લામ.

શુકરવાર તા. ૧૪ મી નવેમ્બર ૧૯૧૯

વોહરાઓના ના. વડા મુલ્લાંજી સાહેબવાલી “ ઝંઓ નુરીલ હકકીલ-મુબીન ” નામની કીતાબના વીરૂ-ધ્યાઓની વીરૂધમાં બહાર પડેલો ફતવો.

કરદની ખેશ-આમદની પેશ.

ઇન્સાન ધારે છે શું અને ખુદા કરે છે શું ? આ તો નિર્વિવાદ વાત છે કે ગમે તેટલી વિરૂદ્ધતા અને લડતો ઉભી થવા છતાં, હકો-આતીલ જાહેર થવા વીનાં રહેતો નથી એટલે ખરાનું ખરું અને ખોટાનું ખોટું પરીણામ આવવા પામે છે. વોહરાઓના ધરમચુર ના. વડા મુલ્લાંજી સાહેબ આલી જનાબે સચ્ચદના તાહેર સચકુદીને પ્રગટ કરેલી પોતાની કામ માટેની અંગત મઝહબી કીતાબ નામે “ ઝંઓ નુરીલ-હકકીલ-મુબીન ” માં, કલેમતુલ-ઇખલાસના સંબંધમાં બીજા શીઅા વિદ્વાનોના લેખને દલીલ રૂપે રજુ કરી દેતા; તેવા નકલી અને દલીલી લખાણના વિરૂદ્ધમાં, એ નામદારના વિરોધીઓ તરફથી કદીત અને રાશી માણસોને ઉભા કરી જે તરખાટ મચાવી દીધો હતો, તેનો ખચાવ કરવાને બદલે ના. વડા મુલ્લાંજી સાહેબે ઘણી વખાણવાળા સચુરી અને ગંભીર ચુપ-કોદી અખત્યાર કરી, પોતાના નિરદોષપણાની ફરીયાદ મુંગે મોઢે ખુદાની જનાબમાં કરતા રહી એક મહાન ખુરદ-ખાર આલીમો-ફાજલને જાજે તેવા ધણાજ ઉમદા અને વિવેકી ચુણની છાપ પોતાના વિરોધીઓ તથા

બીજા રાશી અને શીતુરી મુનાફિકા ઉપર એવી તો સરસ રીતે બેસાડીને પોતે દસ્ત-અ દુઆ રહ્યા, કે જેનું શુભ અને હક-અબનીઅ પરીણામ ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબની તરફેણમાં હમણા જે ચમત્કારીક રીતે આવતું જોવામાં આવે છે તે ખરેખર ચમત્કારીક નહીં, પણ-ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબની એક જાહેર કરામત તરીકે તેઓને માનનારી વોહરા કામ અગર લખશે તો તેમાં મહેજબી અતિશયોક્તિ કરેલી કહેવાશે નહીં. ખરૂં છે કે:-

ગગનમેં જીતને તારે હએં વો સબી શત્રુ હોય;

કીપા જે કીરતારકી હોહો બાલ બાંકા ન કરે કાય.

“ ઝઓ નુરીલ-હકકીલ-મુબીન ” કિતાબના સંબંધમાં મુસલમાનો મધે કુઝુલ-શીતનો જગાડનારાઓનો હેતુ, ગમે તે ખરચે અને ભોગે ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબ અને તેમની વોહરા કામને બીજા ઇસ્લામી શીરકાઓની નજરોમાં એક “ મુશરીક અને કાફર ” બનાવી ઉતારી પાડવાનો રાખવામાં આવ્યો હતો; પણ વાહરે સદ્ આફરીન છે ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબની સજુરી અને તેમની મોટી સંખ્યાની વોહરા જમાતની ધીરજ ઉપર કે જેનો બદલો હુંક વખતમાંજ તેમને ખુદપાક તરફથી એવો ન્યાય પુર્વક મળતો ચાહ્યો છે કે, આજે તેમના વિરોધીઓના તેવા કર્પિણુ તોહમતોના એવજમાં તેમનીજ વિરૂદ્ધ કુફર અને મુશરીકપણાના કામો કરનારા તરીકે કુરાનપાકની દલીલ સાથેના ફતવા બહાર પડવા લાગ્યા છે ! આ બનાવ અને દેખાવ, ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબના વિરોધીઓ માટે જેટલો કમનસીબીનો સીન ચીતરે છે, તેટલોજ ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબ અને તેમની કામના સંબંધમાં ખુશનસીબીના પ્લોટ તરીકે ઇસ્લામી પ્રેક્ષકોની નજરોથી પસાર થવા લાગ્યો છે. બલકે અલ્લાહપાક પોતાના કુરાને-મજીદ અને કુરાનેહમીદમાં ફરમાવે છે કે “ હું જમીન ઉપર શીતના-ફસાદ ખરપા કરનારાઓને હરગીઝ પસંદ કરતો નથી ” આ કુરઆનપાકની આયતેકરીમા, આબાદ રીતે ના. મુદ્દાંજ સાહેબના વિરોધીઓને લાગુ થતી જોઈ અમોને કાંઈ થોડા ખેદ ઉપજતો નથી. મશક આ કેહતી કાંઈ ખોટી નથી:-

“ કરદની ખેશ-આમદની પેશ. ”

ના. વડા મુદ્દાંજ સાહેબવાલી “ ઝઓ નુરીલ-હકકીલ-મુબીન ” કિતાબના નીરદોષપણાના સંબંધમાં છેવટમાં એ કિતાબની વિરૂદ્ધ ચલવલ જગાડનારાઓના, એક પછી એક બહાર આવેલા ભોપાલા ઉપર અમો

થોડું અજવાળું પાડી ગયા પછી અમો જોઈએ છીએ કે, હિન્દુસ્તાનના તે રાશી પત્રો, જેઓએ ના. વડા મુદ્દાંજી સાહેબની ઉપલી કિતાબના સંબંધમાં અંધ બની પોકાર ઉઠાવ્યો હતો, આજે તેજ પત્રોએ પોતાની કાર મરડી છે અને લખનારથી જનાય સૈયદ અબ્દુલઅઝીઝ અહમદ “તીરમઝી” એ બહાર પાડેલી શમીમતુલ-ઈબ્રાહિમ નામની કીતાબમાં ના. વડા મુદ્દાંજી સાહેબવાલી કિતાબના સંબંધમાં લખનારનો નિર્દોષ હેતુ, અને તેની અંદરની નિર્દોષ ટીકાઓને તેના ખરા રંગરૂપમાં જાહેર કીધા પછી હિન્દુસ્તાનના કેટલાક ઝ. તુર. હ. મુ. વિરૂદ્ધ પોકાર ઉઠાવનાર ખુલ્લી રીતે પશ્ચાતાપ કરવા અને દીલગીરી જાહેર કરવા લાગ્યા છે. અને તેઓની રચીતી “ચરા કારે કુન્દ આકીલ કે ખાઝ આયદ બ - પશીમાની” જેવી થઇ પડતી ચાલી છે. પણ અફસોસ હઝાર અફસોસ કે એટલું છતાં નાં વડા મુદ્દાંજી સાહેબના વિરોધીઓ હજી પોતાની નફસાનીયતભરેલી યુક્તિઓથી બાજ આવતા નથી એ તેમનો અલીમાન ખચીતજ ઇન્સાની અને કામી હમીયતને સેજીથી શોભાવતો હોય એવું માનવાને કોઈપણ સમજી અને ભણેલો ઇસ્લામી આંચકા ખાધા વિના રહેશે નહીં. અમારી આ ટીકાની દલીલના ટેકામાં અમારા ઉપર કોઈ મહમદ અબ્દુલ, નાજર નામનો એક જખલ-પુરના રઇસ તરફથી ટપાલ મારફતે આવેલ ઉરદુ હેન્ડબીલનો સત્ય તરજુમો અમો હેઠળ આપીએ છીએ, તે ઉપરથી અમારા દરેક ઇસ્લામી અને ગેરઇસ્લામી વાંચકાને નાં વડા મુદ્દાંજી સાહેબના વિરોધીઓના ચાલુ દ્વેષભાવીક વર્તનથી મોટો ખેદ અને અફસોસ ઉપજ્યા વિના રહેશે નહીં.

ઇકતરા અઓર શરઇ હુકમ.

અર્થ—જુદી વાતો બનાવી તોહમતો મુકનારાઓ માટે શરીફનો હુકમ.

ઉરદુ હેન્ડબીલના તરજુમા.

જ્યાં, વોહરાઓના ધરમગુરૂ નાં વડા મુદ્દાંજી તાહેર સયયુદ્દીન સાહેબની રચેલી કિતાબ, તેમની કેળવણી, અને તેમના જાતી દરજ્જા ઉપર અસંખ્ય ખોટા આક્ષેપો લૂગાડવામાં આવ્યા છે ત્યાં વલીમહમદ સાહેબ ઇસ્માઇલ સુરૈયા અને તેમના મતલબી વર્તમાનપત્રો તરફથી એક આ પણ તોહમત લૂગાડવામાં આવી છે કે “મજ્હુર મુદ્દાં સાહેબ રસુલે ખુદાની ખરાબરી અને ખુદાવંદ આલમની સાથે ખેસવાનો દાવો કરે છે.” આ તોહમતનો સામાન્ય (કામોમાં) ફેલાવો કરવા માટે દેહલીના એક

જાહેર દેખાવના ફકીરે એવી ગોઠવણ કરી છે કે કમીશન એજન્ટોની મારફતે દરેક મોટા શહેરોના મુસલમાનો પાસેથી સહીઓ લેવડાવે છે. અને જોકે સામાન્ય મુસલમાનોને ખરી હકીકતની જાણ નથી, તેથી કરી કેટલાક સાચા અકીદો ધરાવનાર મુસલમાન, સુરીની કેળવણી લીધેલા દેખાવમાં એક જુઠા સુફીની તસ્વીર જોઈ સહીઓ કરતા જાય છે, તેટલા સાફ મને જાહેરને ચેતાવવા માટે આ હકીકતને ઉઘાડી પાડવાની જરૂર જણાઈ છે કે જેથી લોકો ખરી બાબતથી માહિતગાર બને અને આ વલીના દેખાવ ૦૦૦૦ ના ખોટારામાં ન આવે. કેમકે “શમીમતુલ-ધખલાસ” ના લેખકે, મુસ્લિમો સાહેબની રચેલી કિતાબનો સારી પેઠે અભ્યાસ કરી એવું બતાવી આપ્યું છે કે તકરારી કિતાબમાં કેથે એવા શબ્દો હસ્તી ધરાવતા નથી અને કોઈ સાહેબે આ જુકી તોહમતને “કે મજકુર મુસ્લિમો સાહેબ રસુલે ખુદાની બરાબરી અને ખુદાની સાથે બેસવાનો દાવો કરે છે” સવાલના રૂપમાં (આ બાબતને) ફખરૂલ મનાઝરીન હઝરત કીબલા માલાના મુફતી અબુલવક્ર સનાઉલ્લાહ સાહેબ અમરતસરી મદારૂલ-હદીસની સેવામાં મોકલી આપી, જે અખબાર અહેલે-હદીસ” ના તા. ૨૬ સપ્ટેમ્બર સને ૧૩૩૭ હીજરીના અંકમાં ફતવાના સાથે પ્રગટ થઈ છે. હું મજકુર ફતવાની પુરી નકલ એવી મતલબથી પ્રગટ કરું છું કે જેથી મુસલમાનો, આવા શરઈ ગુનાહને આધીન થતા બચતા રહે, જેના બાથા હેઠળ સુરૈયા સાહેબ વીગેરે સમાએલા છે.

ઈસતફતા

(ખુલાસો માગવો.)

(સ. નંબર ૧૫૦) આ બાબતમાં એક માણસ જાહેરખબરમાં નીચે મુજબના શબ્દો લખે છે:—

“હું ઈમામે ઝમાનાની બરાબર, રસુલે ખુદાના દરજ્જાનો, અને ખુદાના અરશ ઉપર બરાબર બેસવાવાલો છું.” આ શબ્દોને (જાહેર ખબર આપનાર) એક ગ્રંથકર્તાને લાગુ પાડે છે. તો જોકે તેની રચેલી કીતાબમાં કેથે એવા શબ્દોનો (ઉપર મુજબના) અથવા વાક્યોનો ક્યાં વર્ણન નથી. આવા સંજોગો વચ્ચે ૨ સવાલો ઉભા થાય છે. (પહેલો) આવા દાવાનો કોઈ મુસલમાન ઉપર તોહમત મુકનાર કયા ગુનાહને આધીન થાય છે? (બીજો) આવા શબ્દોને વગર કારણે ઝખાન અને કલમથી કાઢી તેને જાહેરાત આપનાર મુશરિક અને કુફરના લાયક ફરે છે કે નહીં?

(લી. એક મુસલમાન.)

ફતવો.

(શરદ-ચુકાદો.)

(જ. નંબર ૧૫૦) ઉપલા શબ્દો (તકરીર) કુરાનશરીફમાં ઘણાં ભુરાં છે. કોઈ અંથકર્તાને નાહક બદનામ કરવા માટે તેને (આવા શબ્દો) લાગુ પાડવા એ ઘણું મોટું પાપ છે અને તોહમત છે. જેના સંબંધમાં (કુરાનશરીફ મધે) ફરમાવવામાં આવેલું છે કે:—

(અર્થ) ખચીત તે લોકો, કે જેઓએ દુખ દીધું, મોમીન પુરૂષો અને સ્ત્રીઓને કાંઈ પણ તકસીર વગર તો ખચીત તોહમત નાખ્યું, તેમના ઉપર અને જાહેર પાપ કીધો.

આવા વાક્યોને વગર દારણે પ્રગટ કરવા કે જેથી લોકોને ધોક્કા (દગવું) થાય, ઘણા મોટા ગુનાહ છે. પોતાનો એતેકાદ (મહલ) જાહેર કરવા માટે પ્રગટ કરે તો કુફર છે.

લી. અહમદ અબ્દુલા નાઝર, જખલપુર.

ઉપલો ફતવો જોતાં, વોહરાઓના ના. વડા મુલ્લાં સાહેબની ક્રાતાય “ ઝમો નુરીલ હકીલ મુખીન ” અને તેમનો અંગત દાવો ઉપલા શબ્દો રહિત એટલે નિર્દોષ છે તો બેશક તેમના ઉપર ખોટા તોહમતો મુકનારાઓ સખતમાં સખત દોષને પાત્ર હરે છે, તકરીરના મેદાનમાંની લડત મરદાનગીની સાથે દલીલોના અને સંગીન લથીયાર વાપરવા જોઈએ છે; કોઈ નાના અથવા મોટા દરજ્જાના માણસ ઉપર ખોટા તોહમત મુકવા તેનો અર્થ તેમની ખોટી સત્તામણી કરવા જેવો થાય છે. જ્યારે હાલના અને પક્ષમાં મુલેહ થવાની કાશીશ ચાલુ થઈ છે તે વખતે અને પક્ષમાં અઘડા વધારનારાઓ માટે એથી જેટલું સખત બોલીએ તેટલું થોડુંજ ગણાશે.

શુદ્ધિપત્રિકા.

પાત્રું	પેરે.	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
ટાઇટલ			અહેમદ	અહેમર
	ઉર્દુમાં લખનારની			
	પ્રસ્તાવના	લીટી ૨ ૭	અદબીયોની	અદબીયોની
	„	દોહરો ૧લી લીટી	મુસલિક	મસલક
	„	„	સુલેલ	સુલહે
	„	પેરે ૨ લીટી ૩ ૭	ફારોષ	ફુરુષ
	„	દોહરો ૨ ૭ લીટી	હુઆ	હોઆ
૪	પેરે ૩	લીટી ૧૨ મી	અભિપ્રાય માટે	દુંક મુદત માટે
			મોકલી આપી.	વાંચવા આપી.
૪		છેલ્લી લીટી	અહેમદ	અહેમર
૪		„	અશીઅનહો	અફાઅનહો
૧	હેડીંગ		ઝોનુરિલ	ઝોઆનુરિલ
૧	પેરે ૧	લીટી ૪ થી	હાઝા	હાઝેલિ
૧	„	૫ મી	મખસુસતે	મખસુસતુન
૧	પેરે ૨	લીટી ૨ ૭	જલ્લેશાન	જલ્લેશાનહુ
૧	૨	૪	અસલુખીની	અસલુખીના
૨	૧	૧૨	તખલેગ	તખલીગ
૨	૩	૩	મઅઝુરત	માઝરત
૩	૨	૮	નસરઅઝીઝવફતહ	નસરેઅઝીઝવ ફતહે
૩	૨	૯	માલિક	માલિકે
૩	૨	૯	સાહબ	સાહબે
૩	૨	૧૧	સાબેઇલ સઅઅઅલ	સાબેઇલઉસઅ
			સાબેઅ	ઇસ્સાબે
૩	૨	૧૨	ગરફાતલ	ગુરોફાતીલ
૩	૨	૧૩	વાલદિન	વદદીન
૪	૧	૧	મમલુકહમ-	મમલુકઆ-
			અલમોઅતેમદ	લેમોઅતેમદ
૪	૨	૫	મોહદીન	મુવાહેદીન
૪	૨	૭	લિલમોઅતદીન	લિલમોતદીન
૪	૨	૭	આલમ	આલિમ
૫	૧	૧૩	મુતહમ્મલ	મુતહમ્મીલ
૫	૧	૧૮	મિન્તેહાઅે	મુન્તેહાઅે
૫	૧	૧૯	મહેલ	મહલ
૫	૧	૨૦	„	„

પાત્રું	પેરે	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧	૨૧	મહેલે	મહલ
૫	૧	૨૧	મિન્તેહા	મુન્તેહા
૫	૧	૨૨	તમૈયઅ	તમઈ
૫	૧	૨૫	અઝાખેખીલ	અઝાખેખીલને
૬	૧	૧૨	જઝખાત	જઝખાને
૬	૧	૧૩	ધનતૌહિફ	ધનતૌહિફુલ
૬	૧	૧૩	અબદુલમઅબુદ	અબદેલીલમઅબુદ
૬	૧	૧૪	લાયકુન	લાયકુનો
૬	૧	૧૪	ખ	ખે
૬	૧	૧૭	અનકર	અનકરા
૬	૧	૧૭	મરતખલિફ	મરતખતિલ
૬	૨	૪	વસુન્ને	વલસુન્ને
૭	૧	૧	વસ્સુન્ને	વસ્સુન્ને
૭	૧	૨	ખકલમતેલિલ	ખેકલમતીલ
૭	૧	૩	કાફેહી	કાફે
૭	૧	૬	મિન	મન
૭	૧	૬	મુખલસન	મુખલેસન
૭	૨	૪	વસ્સુન્ને	વસ્સુન્ને
૮	૧	૫	વજહે	વજહુ
૮	૧	૭	"	"
૮	૨	૨	"	"
૮	૨	૯	અબુઅકર રહી. અનહાકો.	અબુઅકર રહી. અનહોને
૮	૨	૧૧	વજહે	વજહુ
૮	૩	૧	એતેરામ	એતેરાઝ
૮ દોહરો		૨	એસા	એસી
૧૦ પેરે	૨	૨	લાતકખલ	લાતુકખલો
૧૦	૨	૨	તરફ	તુરફો
૧૦	૩	૧	તરફઅલયલિમ	તુરફોઅલયલિમ
૧૦	૩	૫	તરફ	તુરફો
૧૦	૩	૧૧	તરફઅલયલિમ	તુરફોઅલયલિમ
૧૦	૩	૧૧	તઝરખ	તુઝરખો
૧૦	૩	૧૨	"	"
૧૦	૪	૩	તમસ્ક	તમસ્કુ
૧૧	૧	૫	નદખકુમુદ્લાહ	નદખકુમુદ્લાહો
૧૧	૧	૫	અહફ	અહફો
૧૧	૧	૫	તરશીહે	તરશીહે

પાત્રું	પેરે	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧	૧	૫	ખેાઅયદીકુમ	ખેઅયદીકુમ
૧૧	૧	૬	અખવકુમ	અખુકુમ
૧૧	૧	૬	અકુલ	અકુલો
૧૧	૧	૬	અખીદ	અખીદે
૧૧	૧	૬	ધમામકુમ	ધમામેકુમ
૧૧	૧	૬	બદઅવકમ	યદઉકુમ
૧૧	૧	૭	અલયહે	ઇલેહેવ
૧૧	૧	૭	રયલદીકુમ	યલદીકુમ
૧૧	૧	૮	અખવકુમ	અખુકુમ
૧૧	૧	૮	અકુલ	અકુલો
૧૧	૧	૯	ધમામકુમ	ધમામેકુમ
૧૧	૧	૧૮	કમનઝઅમ	કમનઝઅમા
૧૧ દોહરો		૨	ક્રીસકા	ક્રેશકા
૧૩	૧	૮	મોલદીન	મુવાહેદીન
૧૪ હેડીંગ			મજદુદીયત	મુજદેદીયત
૧૪	૨	૧	મજદાઈ	મુજદદે
૧૪	૨	૨	યતઅલક	યતઅલકો
૧૪	૨	૩	વલમવાહિદ	વલમવાહિદે
૧૪	૨	૪	ફયઅલમુન ઇન	ફયઅલમુના ઇના
૧૪	૨	૫	વલ્લાહે	વલ્લાહો
૧૪	૨	૫	મજદુદે	મુજદદે
૧૪	૨	૬	મજદુદ	”
૧૪	૨	૭	મજદુદીન	મુજદદીન
૧૪	૨	૮	મજદુદે	મુજદુદ
૧૪	૨	૯	તખુસ્ત	ખતુસ્ત
૧૪	૩	૨	ઇલા	અલા
૧૪	૩	છેલ્લી	મજદુદિયત	મુજદેદીયત
૧૫	૧	”	તરહીમાતઅલલેયે	તરહીમાતે ઇલાહીયા
૧૫	૨	૧	વલીઅલ્લાહ	વલીઉલ્લાહ
૧૬	૨	૨	ખમકતઝઅએ	ખમુકતઝઅએ
૧૬	૩	૧	મજદુદ	મુજદદિ
૧૬	૩	૨	”	”
૧૬	૪	૧	ઇઝન	એઝન
૧૮	૧	૧	દરઝમન	દરઝમન
૧૮	૧	૨	મુજબ	મુજબે
૧૮	૧	૨	ઇરતદાદ	ઇરતેદાદ
૧૮	૧	૨	સાદર	સાદીર

પાનું	પેરે	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮	૧	૭	મુખાલદ	મુખલ્લદ
૧૮	૨	૧	નેઝઅગરવોલ	તુરા ગરોહે
૧૮	૩	૪	તશલિન્દુલ	તશહીઝુલ
૨૧	૨	૨	આયત	આયત ઐયેનાત
૨૧	૩	૧	બુહીમુલકુલઅલામ	અવેલયેમલેકી લઅલ્લામ
૨૧	૩	૨	અઝગાસ	અઝગાસે
૨૧	૩	૪	રમીહિલબુમરાત	રમયુલબુમરાત
૨૧	૩	૪	મુન્નીફ	મુસન્નીફ
૨૧	૩	૮	સદક	સીદક
૨૨	૩	૧	તખ્તીર	તેલઝીરે
૨૨	૩	૩	અલલાદ	ઈલલાદ
૨૨	૩	૩	ફિસાદ	ફિસાદ
૨૨	૩	૪	સકરસે	સુકરસે
૨૨	૩	૪	સકરહે	સુકરાનહે
૨૩	૧	૩	મજદુદ	મુજદદે
૨૩	૧	૭	મુતફિરકે	મુતફરેકા
૨૩	૧	૮	બુરમન	બઝમન
૨૩	૧	૮	અબ્જમાલન	ઈબ્જમાલન
૨૩	૧	૯	ફિકલાએ	ફેકલાએ
૨૩	૧	૧૧	બાબમાએ	બઈબમાએ
૨૩	૧	૧૨	બિલતસરીલ	બિતતસરીલ
૨૩	૧	૧૨	તૌબે	તૌબા
૨૩	દોહરો	૨	તાસરયા	તાસુરૈયા
૨૪	૧	૧૩	અકુલઅબીદ	અકુલોઅબીદે
			ઈમામકુમ	ઈમામેકુમ
૨૫	૧	૮	કિતાબઝી	કિતાબ
૨૫	૧	૨૦	ફલયુઝરે	ફલયઝરે
૨૫	૧	૨૦	આલેમુલઈલમોહુ	આલેમિલઈલમોહુ
૨૫	૧	છેલ્લી	લમયતુબો	વમન લમ યતુબ
૨૬	૧	૩	દિલ્લા	દિલ્લી
૨૬	૩	૪	બતાવતા	બબાવતાં
૨૮	૨	૩	બુદાકી નીદે	બુદાકી નિન્દ
૨૮	૨	૧૩	પમાણે	પ્રમાણે
૨૮	૨	૧૪	આ રાસ્તા	આરાસ્તા
૨૯	૧	૨	અદમ માસુમીયત	અદમેમાસુમીયતે
૨૯	૨	૧૪	તનઝીયુલ	તનઝીહુલ
૨૯	૨	૧૫	મિસકાતુલ	મુસકેતુલ

પાત્રું	પેરે	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૯	૩	૬	રદાહુર	રદુર
૨૯	૩	૬	ખિલાફતશખીન	ખિલાફતશેખૈન
૩૨ દોહરો		૧	ચડ	ચીડ
૩૩ પેરે.	૧	૨	શીસાદી	ફસાદી
૩૩	૧	૧૨	નફાક	નીફાક
૩૩	૧	૧૨	અનાદ	ઈનાદ
૩૩	૧	૧૪	મોઝૈયાર	મેયાર
૩૫	૧	૧	મહેઝુખ	મોહઝખ
૩૫	૪	૪	મોઝતર્જ	મોઝતરીઝ
૩૫	૧	૭	મુખાન	મુખિન
૩૭	૪	૪	નઝદ	નઝર
૩૭	૪	૭	"	"
૩૮	૧	૬	નઝર	નઝરે
૩૮ દોહરો		૧	ઝનારકા	ઝનારકા
૩૯ "		૧	નેઝગી	નેરંગી
૩૯ "		૨	તરેલ	તરેલરંગ
૪૦ હેડીંગ			મોઝતર્જ	મોઝતરીઝ
૪૦ પેરે.	૩	૩	અયમેલ	અઈમિમા
૪૦	૩	૭	"	"
૪૧ દોહરો		૧	બાઝયએ	બાઝીયએ
૪૧ "		૨	ખુલે	ખુલકે
૪૧ પેરે.	૧	૧	જદદત	જદદત
૪૩	૩	૧	દાઈયુલફિસાદ	દાઈલિલફિસાદ
૪૫	૧	૩	મઅનુન	માનામાં
૪૭ દોહરો		૨	ખન્દા	ખનહામે
૪૮	૨	૧૨	અલઅવારૂફ	અલઅવારીફ
૪૯	૩	૧	મખલગ	મુખલીએ
૪૯	૩	૧	આલમ	આલીમ
૪૯	૩	૧	અરફન	ઉરફન
૫૦	૨	૧	અલઅવારૂફ	અલઅવારીફ
૫૦	૨	૪	અરફન	ઉરફન
૫૦	૩	૬	અલઅવારૂફ	અલઅવારીફ
૫૧ દોહરો		૧	એસે	એસેએ
૫૧	૨	૫	તેહઝીબા	તેહઝીબી
૫૬	૩	૫	એહતેરાજે	એહતેબજ
૫૭	૧	૩૦	બદઅનવાની	બદઉનવાની
૫૬	૧	૪	તગયરાતે	તાઝીરાતે

પાનું	પેરે	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫૯	૩	૨	મુયરસર	મયરસર
૬૦	૪	૧	મોઅતર્જ	મોઅતરીઝ
૬૦	૫	૨	ખેરમુકદ્દમી	ખેરમકદમ
૬૧ દોહરો		૨	કિનાનકા	કિનઆંકા
૩				
૬૩	૧	૧	મોઅતર્જ	મોઅતરીઝ
૬૩	૨	૩	મોહતેરમમોઅતર્જ	મોહતરીમમોઅતરીઝ
૬૬	૨	૩	ઓહોદનામાની	પોતાની
૬૭	૨	૧૨	સકુન	સુકુન
૬૭	૩	૨	અહેમદ	અહેમર
૬૮	૧	૨	ગુન્નાઈશ રહેતી નથી	ગુન્નાઈશ રહે છે.
૬૮	૧	૬	અખીદ	અકદોઅખીદે ધમામેકુમ
૬૮	૧	૧૪	આઘપંચ	ઔઘપંચ
૬૯	૨	૧૪	અહેમદ	અહેમર
૭૧	૧	૧૧	હિસોહ	હસવા
૭૧	૨	૨	અહેમદ	અહેમર
૭૨	૨	૧	અલીમહમદ	અબુમહમદ
૭૨	૨	૭	ઓહોદ	એહેદ
૭૩	૧	૪	નોટી	નોટીસ
૭૬	૧	૬	લખશે	લેખશે
૭૬	૨	૧૮	મશક	ખેશક
૮૦	૧	૧૦	ખ પશેમાની	પશેમાની

આ પુસ્તકમાં આવેલા કેટલાક નવિન શબ્દોના અર્થ.

પાનું	પેરે	લીટી	શબ્દ	અર્થ
૨	૧	૧૦	મઝહકકા	મશ્કરી
૨	૨	૩	મુરાસેલત	પત્ર
૫	૧	૨૫	અઝાખેખીલ	ઘણો સખ્ત અઝાખ
૭	૨	૯	ઝમનન	આડકતરી રીતે
૨૧	૧	૪	નશી	નહિ
૨૧	૨	૪	તવાલત	લંબાણ
૨૮	૩	૩	દુસ્નામીઓ	ખુરંભલું કહેવું, આરોપ મૂકવો.
૩૭	૪	૧	શ્યાહત	મુસાફરી
૩૯	૧	૨	સરાહતન	ઉધાકું
૫૮	૧	૫	તસાહુલ	આળસ
૫૮	૧	૫	ખુસરૂદીનવાલેદુન્યા	દીનદુનિયાના ખોટા
૫૯	૧	૪	તાઝીરાતે હિદ	હિદી ફાજદારી કાયદો
૬૭	૨	૧૨	સુકુન	ચુપકીદી

